

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

**BURSA VE ÇEVRESİNDEKİ ZİYÂRET YERLERİ VE
BUNLARIN ETRAFINDA OLUŞAN DÎNÎ İNANÇLAR**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hasan Basri ALKAYA

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ahmet GÜÇ

BURSA - 2006

ÖZET

Yazar : Hasan Basri ALKAYA
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı : Dinler Tarihi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : IX+ 84
Mezuniyet Tarihi :
Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. Ahmet GÜÇ

BURSA VE ÇEVRESİNDEKİ ZİYÂRET YERLERİ VE BUNLARIN ETRAFINDA OLUŞAN DİNÎ İNANÇLAR

Coğrafi bir bölgenin yaşam alanı olması için gerekli bütün özellikleri taşıyan, tarihi süreç içinde Anadolu'nun önemli jeopolitik noktalarından biri olan Bursa şehri, Türklüğün tarihinde kurulan devletlerden biri olan Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişimine şahit olmuştur.

Osmanlı'nın ilk devir yönetim merkezi olması, Türk ve İslam dünyasının önemli şahsiyetlerinin burada toplanmasına sebep oldu. Bu dönemde Bursa'da kurulan dinî, ilmî, sosyal yapı ve kurumlar, kültür hayatının gelişmesinde çok etkili oldular.

Devletin yönetimi ve insanların aydınlatılmasında önemli vazifeler icra eden kimseler, hayatta iken gördükleri büyük saygıyı ölümlelerinden sonrada gördüler. Bunlar için türbeler yapıldı, günümüze kadar gelen menkıbeler anlatıldı. Halk nazarında evliyaya dönüşen bu şahısların türbeleri, çeşitli amaçlarla buldukları yerler, kutsal mekanlar haline gelerek büyük ilgi görmektedir.

Bu mekanlarda var olduğuna inanılan kutsallık kaynağından yararlanmak amacıyla önemli sayıda ziyaretçi buralara yönelmiştir. Hastalıklarına derman arayanların, dileklerinin gerçekleşmesini isteyenlerin manevî müracaat yeri olarak çeşitli pratiklerin uygulandığı ve duaların edildiği yerler haline gelmiştir.

Bu inanç ve pratiklerin geri planında insan psikolojisinin, çevre faktörünün, sosyal ve ekonomik imkanların etkileri yanında, İslam öncesi Türk inanç ve kültürünün izlerini görmek mümkündür. Önceki inanç kültürümüzün Tanrı inancı ve bu merkez etrafında var olan; bazı güçlü ruhlardan yardım isteme ve bu güçlere kurban sunma anlayışı, islami renge bürünerek "evliya kültü"ne dönüşmüştür.

Bu davranış biçimleri İslam dininin tevhit inancı ile çelişir görünse de; bu durum Türk Müslümanlığı'nın farklı bir yönü olarak halkın ziyaret fenomeninin islami motiflerle karışık bir kült ile halk dindarlığının ve halk inançlarının yansımaları olarak görülmelidir.

İncelenen sahanın genişliği de dikkate alınarak, araştırmamızı merkez ilçelerle sınırlı tuttuk. Tez çalışmamızı ana başlığının konusu altında, bir bütün halinde, ziyaret edilen yerleri ve buralarda yapılan uygulamaları sunmaya çalıştık.

Anahtar Sözcükler

Bursa

Ziyaret Yerleri

Dinî İnançlar

Pratikler

ABSTRACT

Yazar : Hasan Basri ALKAYA
Üniversite : Uludağ University
Anabilim Dalı : Philosophy and Religion Science
Bilim Dalı : History of Religion
Tezin Niteliği : Master
Sayfa Sayısı : IX + 84
Mezuniyet Tarihi :
Tez Danışman(lar)ı : Prof. Dr. Ahmet GÜÇ

THE VISITING PLACE IN BURSA AND RELIGIOUS BELIEVES WHICH OCCUR AROUND IT

Bursa which bears the all required peculiarities to become a living area of a geographic zone, is an important place of Anatolian as geopolitic in the process history. At the same time Bursa witnessed the establishment and development of Ottoman Empire in the history of Turks.

As a first government centre of Ottoman government, Bursa gathered the important personalities of Turkish and Islam World. The religious, scientific and social constructions and institution, which established in this term, effected the development of cultural life.

The people who illuminated common people and government management, are respected personalities. And this esteem continued after they died. The tombs were builded for these people and the sayings were told untill this time. The Moslom Saints' tombs, graves and the places which they prayed, become a holy place. These places arouses the comman people's interest. A lot of visitors went towards to holly places to benefit from its source. In these places people are praying for finding remedy to their illness and for their wish. And also these places became a spiritual place for people's pray.

Except this belief and its behaviours and also near the people's pscychology, enviroment factor, social and economical possibilities effects, it is possible to see the Turkish belief and Turkish Culture before the terms of Islam. Our previous belief culture was God Belief and the some strong souls. The understanding of wanted a help from these strong soul and giving sacrifece, transformed to Moslom Saint Culture and Islam colour.

Perhaps this behaviour seems to be a controduction with an Islam Religion, but this situation seems as a reflection of people's religious and their believes with a mixed culture of Islam motif which people's visiting phenomen of a different shape of Turkish Muslom.

If we look this examination, it is really difficult to examine such a wide subject. For that reason we limited our Research with only Bursa's city centre and its toursns.

We present the visiting place and also we try to present the practises which were done in these visiting places under of a title subject.

Key Words

Bursa **Visiting Places** **Religious Believes** **Pratics**

ÖNSÖZ

İsmi bazen cennetle, bazen de yeşille birlikte zikredilen Bursa, bu özelliği sebebiyle her devirde farklı din ve kültüre mensup insanları kendisine çekmiş ve onlara kucak açmıştır. Hepsinden önemlisi de, küçük bir beylikten cihan imparatorluğuna yükselen Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna şahitlik etmiş ve onun ilk başkenti olmuştur. Aynı zamanda yönetim merkezi olması sebebiyle iktisadi, mimari ve kurumsal açıdan gelişen şehir, devleti yönetenlerin adaleti ve hoşgörüsü sayesinde, devrinin önemli bilim-kültür ve din adamlarını da burada toplamıştır. Bunlar içerisinde devletin kuruluşu ve gelişiminde etkili olan din gönüllülerinin kurduğu tekke ve zaviyelerde çeşitli tasavvufi akımlar gelişmiştir. Önceki kültürlerde dede-baba, İslami kültürde ise veli olarak adlandırılan bazı şeyh ve dervişler, İslam toplumunda daima sevgi ve saygı görmüş, ölümlerinden sonra da menkıbeleri ve türbeleri ile ölümsüzleştirilmeye çalışılmışlardır. Ayrıca diğer din ve devlet büyükleri için de türbeler inşa edilmiştir. Halk tarafından her vesile ile ziyaret edilen bu yerler etrafında zaman içerisinde bazı inanç ve uygulamalar meydana gelmiştir.

Bursa ve çevresinde ziyarete konu olan yerler-başta türbe ve mezarlar olmak üzere- bazı tekkeler, camiler, hamamlar, çeşmeler, kayalar, ağaçlar ve kutsallık atfedilen diğer bazı mekânlardır. Hepsinin ortak özelliği velilerle ve kutsalla doğrudan veya dolaylı olarak ilişkilendirilmeleri, böylece halk inançlarına da konu olmalarıdır. Bunların yanında milli kültürümüz içinde, padişah, vezir, paşa, asker gibi daima saygı ile hatırlanmaya değer görülen kişilerin türbeleri de vardır. Bunların çoğu hâlihazırda birer ziyaret yeri olarak varlıklarını devam ettirmekte; bazıları da kitaplarda veya halkın hatıra ve inanç dünyalarında yaşamaktadırlar. Bu tür ziyaret yerleri ve etraflarında oluşan halk inançları açısından Bursa ve çevresi son derece zengin dini ve tarihi malzemeye sahiptir. Ayrıca bu yerlerin insanlar tarafından ziyarete değer mekânlar olarak kabul edilmeleri; kutsalla ilişkilendirilmeleri veya kutsalın bir şekilde tezahür ettiği ve gücünü gösterdiği yerler olarak düşünölmeleri; halkın bu kutsalla bütünleşmeyi ve bu ziyaretlerini dindarlığın bir göstergesi olarak kabul etmeleri Dinler Tarihi açısından da önem arz etmektedir. Bu sebeple, bu ziyaretlerin arkasında yatan fenomenolojik gerçek Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisinin verilerine dayanılarak

tahlil edilmeye çalışılmıştır. Konu bir Yüksek Lisans süresi içerisinde üstesinden gelinemeyecek kadar geniş olduğundan, çalışma iki bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde Osmangazi, ikinci bölümde Nilüfer ve Yıldırım ilçeleri ve bunların etrafında oluşan dînî inançlar incelenmiştir.

Bu çalışmada bana yol gösteren ve yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Güç'e teşekkür ediyorum, bu vesile ile merhum hocam Prof. Dr. Günay Tümer'i de rahmetle anıyorum.

Hasan Basri ALKAYA

Bursa-2006

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANGAZİ İLÇESİNDEKİ ZİYÂRET YERLERİ VE BUNLARIN ETRAFINDA OLUŞAN DİNÎ İNANÇLAR

1. Abdal Mehmed Türbesi.....	8
2. Abdal Murad Türbesi.....	9
3. Ahmet Gazzî Dergâhı.....	11
4. Akbıyık Sultan Türbesi	12
5. Alacahırka Mezarı	13
6. Ali Mest (Elmas) Edhemi Dede Mezarı	13
7. Aydede (Kırk Fenerliler) Türbesi	14
8. Başçı İbrahim Mezarı	15
9. Çekirge Sultan Mezar ve Hamamı	16
10. Dardar Dede	17
11. Eskici Baba Çınarı.....	18
12. Gaib Dede	18
13. Gözedici Dede.....	18
14. Gazi Timurtaş Paşa Türbesi	19
15. Hatırhoş Sultan Mezarı.....	19
16. Hatice Sultan Türbesi	20
17. Helvacı Bacı Mezarı	20

18. Hoca Alizâde Mezarlığı	21
19. İnkaya Çınarı	22
20. İsmail Hakkı Bursevî.....	22
21. Kara Mustafa Hamamı	23
22. Karagöz Mezarı	23
23. Kaygulu Dede	24
24. Kaynarca Hamamı.....	24
25. Kutup İbrahim Efendi Mezarı.....	25
26. Mecnun Dede ve Çakır Hamamı.....	25
27. Mevlevihâne	26
28. Mısrî Dergâhı	26
29. Mîr-i Büdelâ (Budala Bey) Zâviyesi	27
30. Miskinler Tekkesi	27
31. Molla Fenarî Kabri.....	28
32. Muradiye Camii	29
33. Muradiye Türbeleri.....	30
34. Murat Hüdâvendigar Türbesi	31
35. Okçu Baba Türbesi	32
36. Osman Gazi – Orhan Gazi Türbeleri	32
37. Pak Sultan Söylencesi	33
38. Pars Bey Türbesi.....	34
39. Seyyid Nasır Türbesi.....	34
40. Seyyid Usul Tekkesi	35
41. Somuncu Baba Fırını ve Çilehanesi	35
42. Sütlice Suyu.....	36
43. Şeyh Küşterî Mezarı.....	37
44. Tezveren Sultan Türbesi.....	37
45. Ulu Cami.....	38
46. Üç Kuzular (Kozlar) Mezarı ve Yediler Türbesi.....	41
47. Üftâde Tekkesi, Türbesi ve Hû Çeşmesi.....	42
48. Veysel Karânî Mezarı	43

49. Yürüyen Dede.....	44
50. Zerde Dede.....	45
51. Duğlu Baba.....	46
52. Gözcü Mahmut.....	47
53. Hatice Sultan.....	47
54. Mürsel Dede.....	48
55. Şerife Nine Türbesi	48

İKİNCİ BÖLÜM

NİLÜFER VE YILDIRIM İLÇELERİNDEKİ ZİYÂRET YERLERİ VE BUNLARIN ETRAFINDA OLUŞAN DİNÎ İNANÇLAR

A. NİLÜFER.....	51
1. Fığla Baba (Fırta Dede).....	51
2. Hamit Dede.....	51
3. Kavacık Sultan.....	52
B. YILDIRIM.....	54
1-Akşemseddinzâde Emrullah Efendi Mezarı.....	54
2-Ali Dede Buhârî Mezarı.....	54
3-Baba Zâkir Mezarı.....	54
4-Bahar Dede Mezarı.....	55
5-Davut Kadı Türbesi.....	55
6-Derviş Dede (Zikir Dede) Mezarı.....	56
7-Dua Çınarı.....	56
8-Dürt Dede.....	57
9-Emir Sultan.....	58
10. Et Dede.....	64
11. Göbekatan (Ethem) Dede.....	65
12. Hüsameddin Bursavî.....	65
13. Kemal Dede.....	66
14. Musa Baba Camii (Yıkık Minare).....	67
15. Pîr Emir.....	67
16. Ramazan Baba Çınarı.....	70

17. <i>Sancı Dede (At Dede)</i>	71
18. <i>Siğil Dede</i>	71
19. <i>Sinan Dede</i>	71
20. <i>Yeşil Cami</i>	72
21. <i>Yeşil Türbe</i>	74
22. <i>Yunus Emre, Aşık Yunus</i>	75
23. <i>Yıldırım Beyazıt</i>	76
SONUÇ	78
BİBLİYOGRAFYA	82
ÖZGEÇMİŞ	HATA! YER İŞARETİ TANIMLANMAMIŞ.

KISALTMALAR

agb	: Adı geçen bildiri
age	: Adı geçen eser
agm	: Adı geçen makale
bkz.	: Bakınız
BURDEF	: Bursa Defteri; Üç Aylık Kent Kültürü ve Düşün Dergisi
BÜA	: Bursalı Şair Yazar ve Ünlüler Ansiklopedisi
BYA	: Bursa Yer Adları Ansiklopedisi
c.	: Cilt
ev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
haz.	: Hazırlayan
kıs.	: Kısaltan
s.	: Sayfa
sy.	: Sayı
ts.	: Tarihsiz
UBHD	: Uludağ; Bursa Halkevi Dergisi
UÜİF	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
UÜİFD	: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
vdğ.	: Ve diğeri
I. BHKS	: I. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı
II. BHKS	: II. Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı

GİRİŞ

Bursa'nın Antikçağ'lardaki adı Prusa'dır. Şehrin bugünkü ismi buradan gelmekte ve genellikle Bithinya krallarından Prusias tarafından kurulduğu kabul edilmektedir. Fakat kuruluş tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte, bazı kaynaklarda M.Ö. II. yüzyıl sonlarında Prusias'a iltica eden Kartacalı Annibal'ın teşebbüsü ile kurulduğu kaydedilmektedir. Şehir, Pontus kralı Mithrades'in mağlup edilmesinden sonra Romalıların eline geçmiştir. Roma İmparatorluğu'nun parçalanmasından sonra ise Doğu Roma hâkimiyetindeki şehirlerden birisi haline gelmiştir. Anadolu fatihi Süleyman Şah 1080'de İznik'i alarak kendisine merkez yaptıktan hemen sonra Bursa'yı fethetmiştir. İznik'in 1097'de yeniden Bizans hâkimiyetine girmesinden sonra buranın da zapt edilip edilmediği hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Ancak, Osmanlıların bu bölgede faaliyet göstermelerine kadar Bizans'ın elinde kalmıştır. Şehir ilk olarak 1308'de diğer tekfurularla ittifak kurarak Osmanlı kuvvetlerini Dinboz Geçidi'nde durdurmak isteyen Bursa tekfurunun mağlup edilmesinden sonra Osman Bey tarafından kuşatma altına alınmıştır. Bu kuşatma sonuca ulaşmamakla birlikte şehir abluka siyaseti ile tazyik edilmeye başlanmıştır; on yıldan fazla bir süre herhangi bir yardım alamayan Bursa halkını perişanlığa ve açlığa mahkûm eden bu abluka yüzünden şehir 6 Nisan 1326'da Osmanlılara teslim edilmiştir. Bursa'nın Rum halkı, kaleden aşağı kısımlara yerleştirilmiş; stratejik mecburiyetler sebebiyle kale ve civarında sadece Türklerin yerleşmesi sağlanmıştır. Fetihden sonra inşa faaliyetleriyle yeni bir çehre kazanmaya başlayan şehre her taraftan ahali nakli yapılmış ve gelişmesi desteklenmiştir. Orhan Gazi tarafından da Osmanlı Beyliği'nin merkezi yapılmıştır. 1339-1340'ta kalenin doğu tarafında cami, imaret, medrese, hamam ve kervansaraydan oluşan bir külliye vücuda getirilmiştir. Bu bina grupları şehrin merkezini teşkil etmiştir. Bundan sonraki dönemlerde gelişmesi daha da hızlanan şehrin başka kesimlerinde padişahlar, hanedan mensupları ve diğer ileri gelenler sayesinde zengin vakıfların tahsis edildiği ticarî ve dinî merkezler teşekkül etmeye başlamıştır. Bunlar Yıldırım, Emir Sultan, Sultan Mehmet (Yeşil) gibi yeni bölgelerin ve mahallelerin oluşmasını sağlamıştır. Şehirde en büyük gelişme I. Beyazıt zamanında gerçekleşmiştir. 1399'da Ulu Cami inşa edilmiştir. Ancak Timur'un Anadolu'ya girip 1402'de Osmanlıları mağlup etmesi Bursa'nın

gelişmesine darbe vurmuştur. Timur'un askerleri Bursa'ya girerek her tarafı yağmalayıp şehri ateşe vermişlerdir. Yangın sırasında ilk Osmanlı padişahlarına ait resmi vesikalar ve birçok telif eser yok olmuş; bu istiladan sonra Edirne devletin başşehri olmuştur. II. Murat döneminde şehir süratle büyümeye ve toparlanmaya başlamıştır. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'u merkez yapmadan önce Bursa İstanbul'un bir rakibi olarak gelişme göstermiş ve Osmanlıların üç büyük merkezinden biri olma özelliğini devam ettirmiştir. XVII. yüzyıla kadar Bursa Sarayı zaman zaman buraya gelen padişahlar tarafından kullanılmış; şehir XVIII. ve XIX. yüzyıl boyunca nispeten sakin bir dönem geçirmiş; 8 Temmuz 1920'de Yunan işgaline uğramış, 10–11 Eylül 1922'de geri alınmıştır. Cumhuriyet döneminde aynı adla kurulan ilin merkezi olmuştur.¹

Bursa'nın fethi maddi olduğu kadar manevi bir fetihtir. Bu fethin efsanevi cephesindeki nuranî çehreleri² Türk abdalları, gönülleri fethederek geliyorlardı.³ Bursa kuşatmasına, askere paralel olarak maneviyat erleri de katılmıştır.⁴ Asya'nın içinden kimi sadece vatanını, kimisi de eşiğinde doğduğu taç ve tahtı bırakıp gelmişler; henüz tekfur şehri olan Bursa'yı manevi güç ve kerametleri ile kuşatıp genç Orhan'ın ordusuna hiç kimsenin kullanamayacağı kadar ağır silahlarla katılmışlardır.⁵ Türk askerleri Keşiş Dağı'nın yeşil eteklerindeki Bursa'ya bu erenlerin peşinden girmişlerdir. Bursa sadece fethedilmekle kalmamış, Bizans efsanesinin yerine Türk efsanesi geçmiştir. Keşiş Dağı bir Derviş Dağı haline gelmiştir. Geyikli ve Duğlu erenlerin temsil ettiği bu maneviyat, Türk kültürünün Bizans kültürünü fethetmesi demektir. Bu kültür değişikliği bir din sisteminin yerine başka bir din sistemi konulmasına mahsus olmayıp; mitolojisi, tarihi, mimarîsi, edebiyatı, tasavvufu, musikisi ve daha birçok

1 İnalçık, Halil, "Bursa", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), İstanbul 1992, VI, 446–447.

2 Danişmend, İsmail Hami, "Hayrullah Efendi'nin Gördüğü Üç Bursa", "Bursa" adlı broşürden naklen Yenisey, Fazıl, Edebiyatımızda Bursa, İstanbul 1956, s. 33.

3 Yaman, Mehmet, "Osmanlı Bursa'sında İnanç Dünyası", Bursa Tartışmaları Oturumu, 19 Haziran 1999, Bursa Defteri; Üç Aylık Kent Kültürü ve Düşün Dergisi (BURDEF), 1999/3, s. 38.

4 Algül, Hüseyin, Bursa'da Medfun Osmanlı Sultanları ve Emir Sultan, İstanbul 1981, s. 41.

5 Tanpınar, A. Hamdi, Beş Şehir, İstanbul 1969, s. 96.

özellikleriyle gürbüz bir medeniyetin, bitkin bir medeniyete halef olduğunu göstermiştir. Aşağıda Türk halkı Bursa'ya yerleşip yeni bir şehir kurarken yukarıda abdallar, erenler bu dağa Türk tasavvufuyla kültürünü yerleştirmişlerdir. Bu kültürün manevi kurumları birdenbire ortaya çıkmıştır.⁶

Türk ordusu buralarda görünmezden evvel Uludağ'da dolaşan abdal ve babalar Bursa'yı kuşatan Orhan Gazi tarafından himaye görmüşlerdir. Trikalis zaviyesinde yerleşen Abdal Murad kuşatma altında bulunan Bursa'daki hareketleri gözlemiş, Duğlu Baba Uludağ tepelerinde kurduğu otağın önünden geçen yiğitlere soğuk ayran sunmuş, Geyikli Baba ordunun maneviyatını yüksek tutmaya çalışmıştır. Orhan Gazi bunlar için tekkeler zaviyeler kurmuş, dervişlik, Osmanlılık ile birlikte meydana çıkmıştır. Böylece dervişlik Osmanlı Türklerinin memleketlerinde köklü bir şekilde yerleşmiş, ilk zamanlarda devlet merkezi olan Bursa, dervişlerin de merkezi olmuştur. Şehir içinde ve daha ziyade Uludağ'ın Bursa'ya bakan tepeleri üstünde pek çok tekke ve hücreler yükselmiştir.⁷ Rum Abdalları veya Horasan Erenleri adı verilen bu dervişler, Orhan Gazi (1326-1354) ve I. Murad (1354-1389) dönemlerindeki bütün savaşlara katılmışlar ve gösterdikleri kahramanlıklarla menkıbelere konu olmuşlardır.⁸

Bursa fetihten biraz sonra manevî merkez olmuştur. Geleneğe göre onu Horasan erenleri fethetmiştir. O zamana kadar sadece zühd ve takva, sade kahramanlık merkezinde dönen milli tarih birdenbire yaratıcı bir hava ile dolmuş, iç âleme kapılarını açmıştır. Geyikli Baba, Karaca Ahmet gibi pek çok evliya ortaya çıkmıştır. 15 ve 16. yüzyıllar boyunca Bursa, İstanbul'un karşısında bir manevi saltanat merkezi halini almıştır.⁹

Bursa'nın kuruluşunda ve Osmanlı Devleti'nin oluşumunda, devlet adamları yanında ahîler de etkili olmuşlardır. Ahîlerin öteden beri teşkilatçı bir görgü ve tecrübeye sahip oluşu Osman ve Orhan Gazi'nin dinamizmini desteklemiştir. Bir ahî

⁶ Danişmend, age, s. 33-34.

⁷ Uludağ, Osman Şevki, Uludağ Tapınakları-Keşişleri-Dervişleri, İstanbul 1936, s. 55-56.

⁸ Özen, Kutlu, "Orhan Gazi Dönemindeki Alp Erenler ve Bunlara Bağlı Menkıbeler", I. BHKS, II, 453.

⁹ Tanpınar, Ahmet Hamdi, "Bursa'nın Daveti", "Bursa" adlı broşürden naklen Yenisey, Fazıl, Edebiyatımızda Bursa, s. 100-101.

şeyhi olan Edebalı'nın kızı ile evlenmiş olması sebebiyle Osman Gazi ve Orhan Gazi'nin etrafında ahîler kümelenmişlerdir. Mutasavvıflar, Şeyhler, Türkmen Baba'ları Osmanlı Beyliği ile cihat yolunda birleşmiş ve Gazi-Beylik dayanılmaz bir kudret halinde yükselmiştir.¹⁰

Gerek Bursa'nın, gerekse İstanbul'un fethedilmesinde; devletin kuruluş ve yükselmesinde erenlerin, velilerin, ahîlerin, Alplerin, beylerin ve sultanların ortak niyet ve gayretleri etkili olmuştur. Hepsi de üzerine düşen görevleri hakkıyla yerine getirmişlerdir. Evliya türbeleri ile dolu olan Bursa'nın fethi incelendiğinde bu gerçek daha net olarak ortaya çıkmaktadır.¹¹

Aslında devleti kuran tekkelerde oluşan derviş kültürü idi. Elleriindeki tahta kılıçlarla bütün Anadolu ve Rumeli'yi fetheden Abdallar, aslında devletin manevi güçleri gibi çalışıyorlardı. Bu nedenle sultanlar tarafından büyük saygı görmüş, ikramlarda bulunulmuştur. Mesela Osmanlıların ilk devirlerinde yapılan, zaviye tipi olarak da anılar ters T planlı camiler, dervişlerin barınması için yapılmıştır.¹² XV. yüzyıldaki büyük Osmanlı camilerinde, içlerinde ocakların ve yerli dolapların bulunduğu yan mekânlar yer almaktaydı. Bu odaların oturmak için yapılmış olduğu ve dervişlerin barınması için kullanıldığı söylenmektedir.¹³ Yine Osman Bey ve Orhan Bey, toprakların önemli bir bölümünü dervişlere vakıf olarak vermiştir.¹⁴ Özellikle uç bölgelerin şenlenmesi ve Türk hâkimiyetinin tesis edilmesi için dervişlere boş araziler gösterip, onların buralarda zaviyelerini kurmalarına da izin veriyorlardı.¹⁵

Bursa, Osmanlı'nın ilk başkenti olması sebebiyle cazibe merkezi haline gelmiş, ilim, irfan ve sanat dünyasına kucak açmıştır. Bunun belgesi de Asya, Avrupa ve

¹⁰ Algül, age, s. 46-48, 172.

¹¹ Algül, age, s. 52-53, 169, 202.

¹² Kaplanoğlu, Raif, Bursalı Şair, Yazar ve Ünlüler Ansiklopedisi (BÜA), Bursa 1998, s. 9; Güç, Ahmet, Dinlerde Mabet ve İbadet, İstanbul 1999, s. 272-273.

¹³ Faroghı, Suraya, Kunst und alltagsleben im Osmanischen Reich, Münih 1995, (çev. Elif Kılıç), Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, İstanbul 2002, s. 182.

¹⁴ Kaplanoğlu, age, s. 9.

¹⁵ Çetin, Osman, Anadolu'da İslâmiyetin Yayılışı, İstanbul 1990, s. 189.

Afrika'dan bu şehre gelen insanların varlığıdır. Bu durum aynı zamanda bu şehrin “uluslar arası” bir cazibe merkezi olduğuna da işaret etmektedir.¹⁶ Bu güzel ve bütün dış tehlikelerden korunmuş Türk başkenti, canından korkan ilim adamının, mezhebini yaymak isteyen dervişin, parasının korunmasından emin olamayan tüccarın, padişah bahşisi ile geçinen şairin, oturduğu yerde huzuru kaçan silahşorun barınabileceği tek yer olmuştur. Bunlar içinde de çoğunluğu, İslâm dinini bu taze imparatorluk içinde çok kolaylıkla genişleterek kendilerine daha fazla mevki verebileceğini kestiren dervişler, sofular vb. oluşturmaktaydı. Bursa'da birçok tekke ve zaviye kuruldu. Sayısız imam, hatip yetişti. Medreseler kuruldu. Sayısız müderrisler bulundu. Bunlardan sayısız din adamı yetişti. Bursa'dan yetişen kadılar, müderrisler, mahkeme kâtipleri İstanbul, Edirne gibi merkezlerde, Ankara, Kütahya, Balıkesir, Aydın gibi birçok Anadolu şehirlerinde görev aldılar ve hayatlarının son günlerinde Bursa'ya gelerek öldüler ve gömüldüler.¹⁷ Hatta Fatih'e kadar sultanlar ve diğer yöneticiler, uzaklarda ölseler bile, Bursa'da toprağa verilmeyi vasiyet etmişlerdir.¹⁸ Evliya Çelebi; “Gördüğüm şehirlerin hiçbirine benzemez. Ruhaniyetli bir şehirdir. Burada olan büyük evliya, müfessirler, muhaddisler başka ülkelerde yoktur” demiştir.¹⁹ “Altında yetmiş bin evliya yatar. Tarihin ilk kalbi Bursa'da atar²⁰” sözü de Evliya Çelebi'yi teyit etmektedir. Âl-i Osman'ın ilk altı padişahının türbelerinin Bursa'da bulunmuş olması bu şehir için bir gurur kaynağıdır.²¹

Bursa, ziyaretgâh olarak kabul görmüş türbeleri yönüyle Anadolu'nun önde gelen bir şehridir. Ziyaret yeri olarak kabul gören Bursa türbeleri, sadece bir derviş veya

¹⁶ Kara, Mustafa, “Bursa'da Avrupalı, Afrikalı ve Asyalı Dervişler”, BURDEF, 2001/11, s. 86-89.

¹⁷ Pınar, Zeki, “Geçmiş Asırlarda Bursa'da Yetişenler,” Uludağ; Bursa Halkevi Dergisi (UBHD), 1937/11-12, s. 38-39.

¹⁸ Algül, age, s. 300.

¹⁹ Evliya Çelebi, Mehmet Zillioğlu, Evliya Çelebi Seyahatnamesi (çev., Zuhurî Danışman), İstanbul 1970, III, 15.

²⁰ Yardımcı, İlhan, Evliyaları ve Âbideleri İle Şehirler Sultanı Bursa, İstanbul 2003, s. 46.

²¹ Poujoulat, Baptistin, Voyage dans L'Asie Mineure et en Mésopotamie, Paris 1840 (çev. S.L. Mattei)'den naklen Günaydın, Nurşen-Kaplanoğlu, Raif, age, s. 107.

bir din büyüğü türbesi değil, bunların dışında âlim, müderris, bey, paşa ya da kimliği bugün için belirsiz kimselerin türbeleri olabilmektedir.²² Günümüzde eski Bursa'nın ve Bursalıların önem verdiği pek çok türbenin yeri kaybolmuş, yeri bilinenler de sade birer mezara dönüşmüştür.²³ Dedelerle ilgili her yılın belirli günlerinde eğlenceli kutlama günleri yapılmakta ve bunlara "Pilav Günleri" adı da verilmektedir.²⁴ Dede kavramı, bugünküne yakın anlamı ile en eski metin olarak Uygurca Oğuz Kağan destanında geçer. Dede Korkut'un atası olan bu Ulu Türk, İslâmiyet'le birlikte "veli" kavramına dönüşmüştür. Dedelik kavramı, veli kavramına göre daha dar bir sosyal hadiseyi içerir. Dede kavramının, anlam genişlemesi ile değişik manalarda: Ermişin mezarı anlamında, mezarın bulunduğu yer anlamında, gelenek görenek ve tören anlamında, ilkbahar ve sonbahar kutlamaları anlamında kullanıldığı da görülür. Dedelerle ilgili bireysel ve toplu olarak yapılan pratikler vardır.²⁵

Bursa'nın kültürel kimliğinin çeşitli temel özelliklerden oluştuğu görülür. Birincisi; Osmanlı'nın kuruluş başkenti olması, çok belirgin bir yönetim merkezi olması ve padişah türbelerinin burada oluşudur. İkincisi; Rumeli'ye yakınlığı, Rumeli'nin fethinin Bursa'da hayal edilmesi ve başarılmasıdır. Diğerleri; önemli bir eğitim ve kültür kenti niteliği taşıması sebebiyle Türk-İslâm dünyasının çeşitli beldelerinden dönemlerinin seçkin bilim-kültür ve din adamlarını cezbeden bir merkez olması, dini yapıları ve kurumları, bir sanat ve ticaret kenti oluşu, şehrengizlere konu olan şiirlerle bol bol anlatılan doğasıdır ki, Anadolu şehirleri içinde ya da daha genel olarak Türk şehirleri içinde Bursa'ya ayrı bir anlam kazandırmıştır. Bunun için Bursa seçkin bir kenttir ve daima dikkatleri üzerine çekmiştir.²⁶

²² Pay, Salih, "Bursa'da Türbe Kültürü", I. BHKS, II, 449.

²³ agb, 450.

²⁴ Kartal, Numan, İnegöl Folkloru, İnegöl 1998, s. 223.

²⁵ Cemiloğlu, Mustafa, Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü, Bursa 2002, s.101-119.

²⁶ Aksoy, Ali, "Türk Bursa'nın 700 Yılı", isimli 30 Ocak 1999 tarihli Bursa tartışmaları oturumu, BURDEF, 1999/1, s.19; Ergenç, Özer, aynı oturum, age, 17.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANGAZİ İLÇESİNDEKİ ZİYÂRET YERLERİ VE BUNLARIN ETRAFINDA OLUŞAN DİNÎ İNANÇLAR

Osman Gazi ilçesi, Bursa'nın en eski yerleşim yerlerini bünyesinde toplayan en merkezdeki ilçe olması sebebiyle en çok ziyaret mahalline sahiptir. Bu ziyaret yerlerini ve bunların etrafında oluşan halk inanışlarını şu şekilde sıralamak mümkündür.

1. Abdal Mehmed Türbesi

Hayatı hakkında kesin bilgilere sahip olunmayan Abdal Mehmed'in, Emir Sultan'ın çağdaşı olduğu belirtilmektedir. Eşrefoğlu Rûmi'nin, Abdal Mehmed'in himmet ve feyziyle velilik mertebesine erdiği anlatılmakta; ölümünden sonra da kerametlerinin devam ettiği söylenmektedir.²⁷ Molla Fenarî Bursa'ya geldiği zaman Abdal Mehmed'in elini öptüğü, keza Başçı İbrahim Bey'in Abdal Mehmed'e çok bağlı olduğundan kendisine her gün bir baş gönderdiği, Abdal Mehmed Camii'ni de yine Başçı İbrahim Bey'in yaptırdığı, II. Murat zamanında vefat edince camii karşısındaki türbeye gömüldüğü rivayet edilmektedir. Bu türbe ile ilgili pek çok inancın oluşması sebebiyle, türbelerin kapanmasından önce burasının çok işlek bir ziyaret yeri olduğu da gelen rivayetler arasındadır.²⁸ Genellikle bu türbeye çocuklar, hasta kadınlar getirilir; çocuklar yatırın etrafında dolaştırılırdı. Bazen de çocukların elbiseleri türbeye bırakılırdı. Üzerinden üç gün geçtikten sonra gelip elbiseler alınırdı. Doğumu zor geçen kadınlar, türbeye gelip ziyaret ettikten sonra dünyaya getirdikleri çocuklara, eğer çocuk erkek olursa Mehmet adını koyarlardı. Diğer türbelerde adanan adaklar burada da adanırdı. Ayrıca, 1940'lı yıllara kadar bayramların ikinci günleri Bursa'nın bütün dervişleri, şeyhleri Abdal Mehmed'in Çatalfırın'daki tekkesinde toplanıp kudüm çalar, ney üfler, köfteli çorba kaynatıp içerlerdi.²⁹

²⁷ Uludağ, Süleyman, "Abdal Mehmed", DİA, I, 69.

²⁸ Çetin, Osman, "Bursa'da Garip Kişiler, Garip Olaylar", I. BHKS, II, 416.

²⁹ Turyan, Hasan, Bursa Evliyalari ve Tarihi Eserleri, İstanbul 1997, s.14.

Kaynaklarda belirtildiğine göre, Hicri 1016 senesinde Acemizâde Bursa kadısı iken birisi gelip Abdal Mehmet semtinde oturan başka bir kişiden şikâyetçi olmuş; bir görevli ile adam alınıp mahkemeye götürülmek üzere türbe önünden geçerken adam türbeye girip yardım dilemiş; adam zorla götürülürken çevredekiler güya görevliye, “başına bir hal gelir” demişler, fakat görevliyi ikna edememişler. İnanışa göre daha sonraki bir zamanda görevli Abdal Mehmed türbesinin kapısı önünde atının tepmesi üzerine ölmüştür.³⁰ Bu tür söylentilere ilaveten, ayrıca herhangi bir sıkıntısı olanların, çamaşırlarını Abdal Mehmed’in sandukasının üzerine bir gece sermeleri halinde muratlarına ereceklerine inanıldığı da gelen söylentiler arasındadır.³¹ Yine, Abdal Mehmed’in sağlığında giydiği söylenen pabucun tekinin türbede olduğu; ağzı eğrilmiş felçli hastaların, sağ tarafı felçli ise sol, sol tarafı felçli ise sağ tarafına bu pabuçla vurulduğu; bu pabucun kekemelerin tedavisinde de kullanıldığı ve pabucun içine konulan sudan kekemelere içirildiği³²; ayrıca doğum zorluğu çeken kadınlara bu sudan içirilmesi halinde kolay doğum yapacaklarına inanıldığı da ifade edilmektedir.³³ Aynı şekilde kabızlık sıkıntısı çekenlerin de Abdal Mehmed Türbesi civarındaki tuvaletlere gittikleri belirtilmekte³⁴; kaynaklarda, bu konu etrafında oluşmuş pek çok söylentiye de rastlanmaktadır.³⁵

2. Abdal Murad Türbesi

Abdal Murad’ın kabri Bursa’nın güneyinde, dağ yamacında, kireç ocağının üstünde tek servinin bulunduğu yerdedir. Burada hali hazırda zaviye ve türbenin kalıntıları vardır. Bursa’nın her tarafından görülen bu yerde ona yeni bir kabir

³⁰ Baldırzâde, Selîsî Şeyh Mehmed, Ravza-i Evliya, haz. Mefail Hızlı-Murat Yurtsever, Bursa 2000, s. 90-91.

³¹ Çetin, agb, 416.

³² Ünver, agb, 391.

³³ Cenûbî Marmara, 111.

³⁴ Kepecioğlu, Kâmil, Bursa Kütüğü (Kütük), I-IV, Bursa Yazma ve Basma Eserler Kütüphanesi, I-IV, Genel No: 4519-4522, III, 216.

³⁵ Bkz. Ünver, agb, 391; Kaplanoğlu, age, 57.

yapılmıştır. Abdal Murad, Abdallar zümresinin ileri gelenlerinden olup Hak rızası için gaza edenlerdendir. Horasan'da doğmuş, Buhara'dan gelmiş, şu anda türbesinin bulunduğu yere post sermiştir. Kırklardandır. Bulunduğu yerden Bursa kalesini gözetlemiş, Orhan Gazi ile Bursa'nın fethinde bulunmuş, maddi ve manevi yardımları olmuştur. Fetihten sonra vefat etmiş ve ilk yerleştiği yerde, türbesinin bulunduğu yere gömülmüştür.

Abdal Murad'ın menkıbelere konu olan dört arşın uzunluğundaki tahta kılıcı ile yılan başlı tunç topuzunun XVII. yüzyılda türbede bulunduğu söylenmekte ise de, XIX. yüzyılın sonlarında bunların ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. Kanuni Sultan Süleyman, genel inanişe uyararak Abdal Murad'ın türbesini ziyaret ettiği zaman kılıcın üçte birini kestirmiş ve kestirdiği parçayı Hz. Muhammed ve halifeleri ile onların büyük serdarlarının saray haziresinde bulunan silahlarının yanına koydurmuştur.³⁶

Eskiden burada esnafın peştamal kuşanması sebebiyle bir çeşit ayin, eğlence ve kutlama hareketi karışık olarak yapılırdı. Buna “tânie” veya halk dilinde “tehniye” ya da “tâmie” denilirdi. Tânie, genellikle Abdal Murad veya Akçağlayan mevkilerinde yapılırdı. Günümüzde yaz aylarında buraları birer mesire yeri olarak kullanılmaktadır. Peştamal kuşanma törenlerinde dini ibadet yapıldıktan sonra önde şeyh efendi, arkada usta olacak kalfalar olmak üzere Abdal Murad'ın türbesine girilip duadan sonra salevât getirilir ve evliyaya verilen değer şu şekilde ifade edilirdi: “Destini destime vergil destikeremdir, Allah bir dedik, pervane geldik, yüzümüz dergâha döndük, kıblemiz dergâh, gün kubbe altında yeşil seccade üzerinde, erenler meyanında, sizler huzurunda peştamal kuşanıp bir murat almaya geldik. Şeyh efendi, Ahi Baba, yiğit başlı ihtiyar ne buyurursunuz?” Bu konuşma tekbirlerle devam ederdi. Duada geçen “4444 tabakâtı erenler” ifadesi de evliyanın sayısı hakkındaki bilgi açısından dikkat çekmektedir. Duadan sonra kalfalar ve çıraklar esnafın en yaşlısının ve ustalarının ellerini öperler,

³⁶ Köprülü, Osman F., “Abdal Murad”, DİA, I, 64; Turyan, age, s. 16-18; Mehmed Şemseddin, Yâdigâr-ı Şemsî, I-II, haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy, Bursa Dergahları, Bursa 1997, s. 265.

ihiyar usta da; “Allah mübarek etsin oğlum, sanatında doğru ol!” şeklinde nasihatte bulunurdu.³⁷

Bursa’daki esnaflar, tıpkı birer okul gibi disiplin altında çıraklık, kalfalık ve ustalık aşamalarını geçip uzun yıllar sonra işyeri açabilirlerdi. Çıraklar kalfalık hakkı kazanınca, ustası esnafa ve devlet ricaline haber verip, bir tatil günü Abdal Murad gibi mesire yerlerinde halkın da katılımıyla toplanılıp yemekler pişirilir, oyunlar oynanır, güreşler yapılırdı. Peştamal kuşanma törenlerinin masrafı da esnaf sandığından karşılanırdı.³⁸ Bu törenler esnafın arasındaki birlik ve kardeşliği sağlamak bakımından ve sanatkârların birbirine sevgi ile bağlanmaları yönünden çok iyi bir hareket olarak değerlendirilmekte idi.³⁹

Diğer taraftan, sıkıntıdan kurtulmak isteyen ve çeşitli dileği olan kadınların Abdal Murad’ı ziyaret edip çaput bağladıkları belirtilmektedir.⁴⁰ Yaygın geleneklerden birisi de, mezarların başındaki kutsal sayılan bir ağaca bez bağlanmasıdır. Bu konuda Bursa’da ilginç bir olay anlatılmaktadır. Tophane’de önceleri Ramazan topları atılırken, topun içine paçavra konulurdu. Top atıldığında ise bu paçavralar çevredeki çalılara takılınca Bursalılar ağaçların dilek ağacı olduğunu düşünerek, bez bağlayıp adak yapmaya başlamışlardır.⁴¹

3. Ahmet Gazzî Dergâhı

Ahmet Gazzî (ö.1150/1738) vezirlerden birinin oğlu olup Gazze’de doğmuş, 18 yaşında Hadis bilgini olmuştur. Mısır Câmîu’l-Ezher’de 30 sene ders okutmuş, çeşitli yerlerde dolaştıktan sonra Bursa’ya gelmiştir.⁴² Müderris olarak Bursa’da bulunurken Niyâzî-i Mısrî ile görüştüktan sonra tasavvufa meyletmiş ve kendi adıyla anılan

³⁷ Tanyu, Hikmet, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara 1967, s.186-187.

³⁸ Kaplanoğlu, Raif, Bursa Yer Adları Ansiklopedisi (BYA), İstanbul 1996, s.25.

³⁹ Turyan, age, 18.

⁴⁰ Aytürk, Nihat-Alkan, Bayram, Türkiye’de Dinî Ziyaret Yerleri, Ankara 1992, s.115.

⁴¹ Kaplanoğlu, agb, I. BHKS, II, 473.

⁴² Baykal, Kâzım, Bursa ve Anıtları, Bursa 1993, s.82.

dergâhını kurmuştur.⁴³ Dergâhında çok çeşmenin olduğu söylenmektedir. Hayatında beline bağladığı kemerin, doğumu zor geçen kadınların beline bağlanması halinde çocuğun problemsiz doğacağına inanılmakta; sandukasının üstüne gömlek, yemeni gibi şeyler konulmakta olup buraya sonradan okul (Süleyman Çelebi Lisesi) yapıldığı için sandukalar kaldırılmıştır.⁴⁴ Yine söylentiye göre, dergâhta iki gözlü çeşme bulunmakta idi; birinin suyundan uyuyamayanlar, diğerinden de sütü gelmeyen kadınlar içerdi. Nitekim Ahmet İsfendiyar isimli bir şahıs uyku için çeşmeden su doldurup içtiğini ve daha sonra uyuduğunu söylemiştir. Çeşmenin hala mevcut olduğu bilinmektedir.⁴⁵

4. Akbıyık Sultan Türbesi

Türbe, Ulu Cami'in güneyinde ve büyük postanenin solundaki sokağın yüz metre yukarisındadır. Kendi adını taşıyan caddede yüksek ve yaşlı servinin yanında ahşap bir türbedir. İçindeki ahşap lahid Akbıyık mezarıdır. Burası, sağlığında iken satın alıp oturduğu evidir.⁴⁶ Sandukasının sağ tarafında zembilcisi olduğu söylenen Bayram isimli bir zatın mezarının bulunduğu söylenmekle beraber tarihi bir kaynağa dayandırılmamaktadır.⁴⁷ Akbıyık, Fatih Sultan Mehmet devri şeyhlerindedir. Bursa'da kendi adıyla anılan mescidi yaptırmıştır. Bir olaydan dolayı daima başı açık gezerdi. İstanbul'un fethinde bulunmuştur. İkinci Murat, Yenişehir köylerinden birini

⁴³ Kara, agm, 87.

⁴⁴ Erdönmez, Ahmet Ömer, "Mehmet Şemsettin'e Göre Bursa'da Batıl İnançlar", II, Bursa Halk Kültürü Sempozyumu Bildiri Kitabı (II. BHKS), Bursa 2005, II, 486-487. Son Mısırî şeyhi Mehmet Şemseddin ULUSOY'un bütün elyazması kitapları, hatta tek sayfalık notları bile torunu Mecdi Ulusoy tarafından A.Ömer Erdönmez'e (Bursa Kent Müzesi) ulaştırılıp korunmaktadır. Bkz. Kaplanoğlu, Raif, "Bursa'nın Son Şeyhleri", Bursa Hâkimiyet, 19 Mart 2006, s.22.

⁴⁵ Ünver, agb, 392.

⁴⁶ Baykal, age, 88.

⁴⁷ Yardımcı, age, 314.

ona vermiş, zengin olmuş, fakat önem vermeyip mistik bir hayat yaşamayı tercih etmiştir.⁴⁸

İnanışa göre, mezarının ayakucunda bir delik vardı. Asabî ve yaramazlık yapan çocuklar güneş doğmadan önce türbeye getirilir; bahsedilen deliğe bir simit (veya şeker⁴⁹) konulur, çocuğa “Bak! Dede simit veriyor” denilirdi. Simit oradan aldırarak çocuğa yedirilirdi. Böylece çocukların asabî hallerinden kurtuldukları ve sakinleştikleri belirtilmektedir.⁵⁰ Rivayete göre, üç-dört yaşında iken Mehmet Şemsettin’i de götürüp oradan simit aldırılmışlardır. Türbe sandukasının üstü çeyiz odası gibi olur; pantolon, gömlek, havlu, yemeni gibi şeyler konulup üç gün sonra alınır.⁵¹

5. Alacahırka Mezarı

Mezarda bulunan zat, Abdal Murad ile Buhara’dan gelmiştir. Zindan kapısı dışında, halen kendilerine ait olan yerde oturmuşlardır. Büyük keramet sahibi bir evliya olduğu söylenmekte fakat asıl ismi bilinmemektedir. Bulunduğu yerde vefat etmiş, Alacahırka Mahallesinde bir bahçe içinde yüksekçe bir yerde gömülmüştür. Günümüzde ziyaret edilen yerlerdendir.⁵²

6. Ali Mest (Elmas) Edhemi Dede Mezarı

Yıldırım Beyazıt zamanında İran’dan (Buhara’dan) Bursa’ya gelmiştir. Acem Reis Mahallesinde bir zaviye yaptırmıştır. Vefatında tekkesinde defnedilmiştir. Ermişlerden sayılmaktadır. İlahi aşk şarabı ile mest olduğundan, Ali Mest namıyla meşhur olmuştur.⁵³ Mezar, Kızıyakup Mahallesi altında Gökdere’nin batısında, kenarları

⁴⁸ Süreyya, Mehmed, Sicill-i Osmanî, I-VI, haz. Nuri Akbayar, İstanbul 1996, IV, 1104 (Sicill-i Osmanî); Baykal, age, 88-89.

⁴⁹ Ünver, agb, 394.

⁵⁰ Yâdigâr-ı Şemsî, 276.

⁵¹ Erdönmez, agb, 486.

⁵² Baldırzâde, age, 89.

⁵³ Sicill-i Osmanî, I, 271; Baldırzâde, age, 194.

beyaz mermer kaplı üstü açık bir şekildedir. Cumartesi günü, güneş doğmadan önce mezarından alınan toprağın -arkaya bakmadan dönülüp- çıban çıkararak kimsenin yarası üzerine sürülmesi halinde şifa bulacağına inanılmaktadır.⁵⁴

7. Aydede (Kırk Fenerliler) Türbesi

Türbe, Fatih'in emirlerinden Balıkesir'de medfun bulunan Zağnos Mehmed Paşa'nın oğlu Hamza Bey'e aittir. Mezar taşında daha önce bulunan, fakat Yunan işgalinde kırılan hilal sebebiyle "Aydede" adıyla meşhur olmuştur.⁵⁵ Daha önce burada bulunan dergâhın şeyhlerinin Ramazan ayında Emir Sultan'a veya Ulu Cami'ye fenerleri ile teravih namazına gittikleri için "Kırk Fenerliler" de denilmektedir. Mezar taşındaki kırık hilalin bulunduğu yere mum dikilip istekte bulunulmakta; aynı yere dilek için taş yapıştırmaya çalışılmakta; çeşitli sebeplerle sınava girecek kimseler, sınavlarda kullanacakları kalemleri mezar taşına sürmektedirler.

Cami haziresinde Aydede'nin yakınında bazı mezarlar da bulunmaktadır. Ev, araba, çocuk sahibi olmak gibi istekleri olanlar, istedikleri şeyin şekillerini bazı kâğıtlara çizip bu mezarların bulunduğu yere bırakmaktadırlar. Bazı ziyaretçiler, Aydede'nin rüyalarına girerek kendilerine tarif ettiği otlarla şifa bulduklarını söylemektedirler. Çocuğu olmayan kadınlar da, Aydede'ye adakta bulunup da çocuk sahibi olurlarsa buradaki camide mevlit okutmaktadırlar. Bu inanış, eski Türklerde çocukları koruma görevini ve üremeyi sağlama işini Umay'a (çocukların koruyucusu) verme inancının İslâmileşmiş şekli gibi görünmekte olup muhtemelen Umay'ın yerini bazı yatırırlar almış ve çocukların koruyuculuğu da bu şekilde devam ettirilmiştir.⁵⁶ Keza yaygın inanışa göre, çocuk sahibi olmak isteyen analar, ata mezarlarını, evliya türbelerini ziyaret edip onlara adak adar, dilek diler ve kendilerinden himmet beklerlerdi. Aynı şekilde mukaddes kabul edilen ağaçlara, ata mezarlarına, kam mezarlarına çaput bağlayarak, saç ve kurban sunarak çocuk dilemek ve yardım istemek

⁵⁴ Yâdigâr-ı Şemsî, 439; Cenûbi Marmara, 110.

⁵⁵ Baykal, age, 75.

⁵⁶ Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, 72.

eski Türkler arasında yaygın bir inançtı. Yine eski Türklerden çocuk sahibi olmak isteyenler Tanrı'nın rızasını kazanmak için açları doyurur, çıplakları giydiren ve ağzı dualı kişilerin dualarını talep ederlerdi. Dede Korkut boylarında da bu inancın örneklerine rastlanmaktadır. Oğuz beyleri, göğe el açıp yüz tutarak alkış tuttuklarında, Tanrı'nın dileklerini geri çevirmeyeceğine ve çocuğu olmayanların bu şekilde dileklerinin yerine geleceğine inanıyorlardı. Bazı destanlarda da çocuk sahibi olmak isteyenlerin kutlu pınar başlarında, ata mezarlarında yatmalarının gerektiği vurgulanmıştır.⁵⁷

Buna benzer adak, dilek ve ziyaret yerlerine Bursa'da da rastlanmaktadır. İslâmî anlayışta benimsenen “hayır duası” kazanmak da çocuk sahibi olmak için önemli bir unsur olarak görülmektedir.⁵⁸ Ayrıca, Bursa'da evlendikten sonra mutlaka çocuk sahibi olmak isteyen genç ve orta yaşlı kadınlar, çevrelerinden duyduklarına da inanarak, samimi bir dilek ile velilerin himmetine başvurmuşlar, iyi netice aldıklarına inandıkları bu alışkanlıklarını asırlar boyu devam ettirmişlerdir.⁵⁹

8. Başçı İbrahim Mezarı

Başçı İbrahim Camii'nin büyük bahçesi içindeki birçok mezarın arasında doğu tarafında Başçı İbrahim'in mezarı bulunmaktadır. Birçok menkıbesi rivayet edilmektedir. Vefat tarihi 896/1491'dir.⁶⁰ Rivayete göre, Başçı İbrahim'e adak adandığı zaman buraya bir baş getirilip konulurdu. Şimdi bu adetten vazgeçilmiştir. Bunun yanında tespih, seccade, süpürge, takunya, ibrik, kilim, mevlit kitabı, Kur'ân-ı Kerim, kurban adakları yapılmaktadır. Anlatıldığına göre, bir gün Başçı İbrahim Camii'nde vaaz veren bir hatip: “Ben kitapları karıştırdım. Burada böyle bir evliya yatmıyor” şeklinde bir konuşma yaptığı esnada caminin bütün ampullerinin patladığı halk tarafından rivayet edilmektedir. Bu hikâye ile ilgili olarak görüşü sorulan Kâzım Bey

⁵⁷ age, 72, 74.

⁵⁸ age, 73.

⁵⁹ Ünver, agb, 399.

⁶⁰ Baykal, age, 84.

adında birisi, olayın konuşma yapılan ampilifikatör teşkilatının zayıf olmasından ileri geldiğini söylemiştir.⁶¹

9. Çekirge Sultan Mezar ve Hamamı

Hakkında verilen bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Çekirge Sultan muhtemelen fakir, saf bir ermişti. Bugün ismini taşıyan hamamdan çıkan kadınların sadakası ile geçinirdi.⁶² Rivayete göre, vaktiyle her yıl Bursa'ya Yabanabat (Yalova)'tan koca kavuklu Çekirge Şeyhleri gelir, Bursa'da Çekirge Sultan'ın kabri başında ayin yapar ve kabrin etrafında dönerek sığırcık kuşlarının kanını şişelere doldurup çekirge afetine deva olarak halka satıp para kazanırlardı.⁶³ Çekirge Sultan ile ilgili olarak anlatılan bir başka hikâyeye göre⁶⁴, karısının ısrarlı isteği üzerine tesadüfen Osmanlı sarayına müneccim olarak giren bir kişi, sonunda sarayın müneccimbaşılığına getirilmiştir. Böylece ekonomik durumu düzelmiş, zengin olmuş ve derhal karısının adağı olan bir hayrat hamamı yaptırmıştır. Bugün Çekirge Sultan adıyla anılan hamamın bu hayrat hamamı olduğu söylenmektedir.⁶⁵ Daha önceki adı "Pitiya" idi. Çekirge adıyla anılmaya başladıktan sonra, uzak yerlerden gelen yoksulların bile bu sulardan faydalanması için birçok iyiliksever tarafından üçer gün parasız yedirip yatırılmak üzere ayrıca konuk evleri de yaptırmıştır.⁶⁶

Yaygın inanişaya göre, görevden alınan memur hanımları Çekirge Sultan hamamına gelip orada "Evliyâ Kurnası"nda yıkanılırsa kocalarının üç günde veya üç ayda yeniden memuriyet alacaklarına inanılır; bunun için görevden alınmış memur karısı gelip kaplıcada Çekirge Sultan'ın ayağını bastığı çukur taşın önünde diz çöker ve

⁶¹ Turyan, age, 31.

⁶² Rey, age, 25.

⁶³ Yalgın, Ali Rıza, "Çekirge Adı Hakkında"dan naklen Yenisey, Fazıl, Bursa Folkloru, Bursa 1955, s.157.

⁶⁴ Erdönmez, agb, 491.

⁶⁵ Uluumay, Esat, "Türk Bursa'nın 700 Yılı" adlı oturumdan, BURDEF, 1991/1, s.24.

⁶⁶ Dil-Tarih Komitesi, "Çekirge (Pitiya)'nın Tarihçesi", UBHD, 1935/3, s.24.

ellerini arkasına bağlayarak üç yudum su içerdi. Görevdeki memur hanımları gelirse, kocalar görevden alınırды.⁶⁷ Burada yıkandıktan sonra kocaları veya kendisi için adak yapılan erkekler memur oldukları takdirde ya parasız halvet açılır, ya da birkaç tanıdık fakir kadın ve çocuk davet edilip parasız yıkatılırdı.⁶⁸ Ağır hastaların durumu da burada belli olurdu. Hastalar, evliya kurnasının önündeki kara taş üzerinde iki-üç saat yatırılır ve yalnız bırakılarak dışarıda beklenirdi. Bu sırada hastanın sırtına soğuk su damlarsa bu hastanın öleceğine işaret sayılır⁶⁹; bazı durumlarda da hasta hamama getirilir, hatta gece bırakılır ve orada işitilen seslerin hastanın iyileşeceğine işaret ettiğine⁷⁰; bu hamamın doğumda da faydasının olduğuna inanılırdı.⁷¹ Bu hayrat hamamı ile beraber şehrin güzel geleneklerinden birisi olan “halvet” geleneği başlamıştır. Allah’tan niyaz ettikleri adağın yerine gelmesi için yine adak olarak “halvet”i de Bursalı hanımlar adardı. Halveti yapacak hanım, gelecek misafirlerin sayısına göre yemeklerini hazırlar, hamama giderdi. Orada, gelen eş-dost, akraba ve bütün fakir-fukara, her isteyenin girebileceği bir gün yemeklerini yerler, gençler tef ve dümbelekle eğlenirlerdi. Bu gelenek halen Çekirge Sultan Hamamı’nda devam etmektedir.⁷² Günümüzde hala civar köylerdeki kadınlar, Temmuz ve Ağustos aylarının bir gecesinde bu hamamda toplanıp sabaha kadar çalgı çalarak eğlenmektedirler.”⁷³

10. Dardar Dede

Dardar Dede’nin Pınarbaşı mezarlığında yattığı söylenmektedir. Darda kalanlar, önce üç İhlâs, bir Fâtihâ okuyup buldukları yerden onun ruhuna hediye etmektedirler. Dileği yerine gelenlerin de evde yeşil mercimekli bulgur pilavı yaptığı, hane halkı

⁶⁷ Cenûbî, Marmara, 112-113; Erdönmez, agb, 491.

⁶⁸ Ünver, agb, 392.

⁶⁹ Cenûbî, Marmara, 113.

⁷⁰ Erdönmez, agb, 491; Ünver, agb, 392.

⁷¹ Cenûbî, Marmara, 113

⁷² Uluumay, ag. oturum, 24.

⁷³ Rey, age, 25.

arasında yendiği, dışarıya çıkarılmadığı; bazen komşuların da davet edildiği, pilav yenilirken bitinceye kadar kesinlikle kimsenin konuşmadığı ve aynı adağın helva ile de yapıldığı söylenmektedir.

11. Eskici Baba Çınarı

Eskici Baba Çınarı, Orhan Camii'nin kuzey-doğusunda, bahçe kenarındadır. Camide müezzinlik yapan ihtiyarın, bu çınarın içinde eski ayakkabıları tamir ederek geçimini sağladığı, ancak bir gün çınarın içine girdiği ve bir daha dışarı çıkmadığı rivayet edilmektedir. Hakkında fazla bilgi mevcut değildir⁷⁴

12. Gaib Dede

Kaynaklarda belirtildiğine göre, Bursa hisarının güney-batı tarafında, Alacahırka Mahallesi karşısında Bursa Zindanı (hapishane) vardı. Burada biri zindanın içinde, diğeri de merdiven altında iki mezar bulunuyordu. Bu mezarlardan biri Gaib Dede'ye aitti. Burası bilahare hapishane oldu. Daha sonra da yıkıldı. Eski Bursa'da eşyası kaybolanlar, Gaib Dede'ye adak yaparlarsa kaybettikleri eşyalarını bulacaklarına inanırlardı. Günümüzde böyle bir şeye inanılmadığı gibi mezara adak da adanmamaktadır.⁷⁵

13. Gözedici Dede

Gözedici Dede'nin kabri, Ebuşahme Camii'nin karşısında köşe başındadır. Ünlü dervişlerden olup uzun bir menkıbesi vardır. Bir yere gidileceği zaman veya çocuğa

⁷⁴ Olgun, Yusuf, Tarihi Bursa Efsaneleri, Bursa 1989, s. 59.

⁷⁵ Çetin, agb, 415-416; Kütük, II, 129.

nazar değememesi için gelip huzurunda adak adanırdı.⁷⁶ Hangi istek için ziyaret edilirse o isteğin yerine geleceğine, ziyaretten fayda görüleceğine inanılırdı.⁷⁷

14. Gazi Timurtaş Paşa Türbesi

Gazi Timurtaş Paşa, Uluabat'ta Yıldırım'ın oğulları Musa ve İsa Çelebilerle, Çelebi Sultan Mehmed'in yaptıkları muharebede yaralı olarak Çelebi Mehmed'in eline esir düşmüş ve kesilen başı Çelebi tarafından başarısını göstermek üzere Edirne'de Süleyman Çelebi'ye gönderilmiş, başsız cesedi Bursa'da Balıkpazarı'ndaki yere gömülmüş, başı da Trakya'da Vize kasabasındaki zaviyesine defnedilmiştir.⁷⁸

Anlatıldığına göre, Haşim İşcan'ın belediye başkanı olduğu zamanlarda, Timurtaş Paşa'nın mezarının bulunduğu yerde yol yapımı çalışmalarını sırasında, vilayet encümen azalarından biri 4-5 akşam sürekli rüyasında Timurtaş'ın kendisine: "Mezarımı ihya edin" dediğini görmüş; bir gün encümen azalarının toplantısında verilen arada rüyasını arkadaşlarına anlatmıştır. Kendisinden başka dört arkadaşı daha aynı rüyayı gördüklerini ifade etmişlerdir. Bunun üzerine Timurtaş Paşa adına bir türbe yapılmasına karar verilmiştir.

15. Hatırhoş Sultan Mezarı

Abdal Mahallesi, Gül Sokaktaki iki kabirden birinin Hatırhoş Sultan'ın, diğerinin de Kara Mustafa'nın mezarı olduğu bilinmektedir. Anlatıldığına göre, Deveci Sultan "Deveciler Mezarlığı'nı yaptırırken, mezarlar lağım şeklinde yapılmıştır. Bunun üzerine bazı kişiler "Deveci, Bursa'yı havaya uçuracak büyük lağımlar açıyor" diye Hünkâr'a haber göndermişlerdir. Padişah, konuyu iyice araştırıp incelemeyen, Deveci Sultan'ın başının vurulması emrini vermiştir. Deveci Sultan, kesilen kafasını koltuğunun altına almış ve "Beni çiğnesinler" diye yol üzerine yatmıştır. Yanından

⁷⁶ Erdönmez, agb, 500.

⁷⁷ Baldırzâde, age, 218.

⁷⁸ Kepecioğlu, Kamil, "Timurtaş Paşalar", UBHD, 1942/51-52, s.10-11.

geçenler: “Ne oldu böyle sana dostum” dediklerinde, “Şu dar dünyada bir başım vardı. Onu da çok gördüler. Yatayım da bari çiğnesinler” cevabını vermiş; onlar da: “Orada yatma, şuraya yat” diye üç defa teklifte bulunmuşlardır. Bunun üzerine Deveci Sultan onlara “Hatırınız hoş olsun” demiş ve bu hadiseden sonra adı “Hatırhoş” olarak kalmıştır.

Hatırhoş Sultan’ın mezarı “merhamet dilenme” mekânı olarak kullanılmakta, mezardan kiremit parçaları ve toprak alınmakta, dilekleri yerine geldikten sonra da geri getirilerek yerine konulmaktadır. Ayrıca kabir üzerinde bulunan şeftali ağacına ip bağlanmakta; bir kiremit parçasına ip dolanarak mezar üzerine konulmakta; kabrin penceresinde zaman zaman mumlar yakılmaktadır. Diğer taraftan ev, arsa, araba vb. şeyler almak isteyenler Hatırhoş Sultan’dan yardım talep ederler; sıtma hastalığına tutulanlar da son senelere kadar bu zatın himmetine sığınmışlardır.⁷⁹

16. Hatice Sultan Türbesi

Hatice Sultan Türbesi, Çekirge Caddesinden Kükürtlü Kaplıcası’na inen sokağın sağ köşesinde bulunmaktadır. II. Beyazıt’ın kızı, Kara Mustafa Paşa’nın hanımı Hatice Sultan’ın kocası, Cem Sultan olayına karıştığı için suçlanarak babası tarafından öldürülmesi üzerine, babasına küserek bu yerde inzivaya çekilmiştir. Daha sonra, Hatice Sultan’ın vücudunda kapanmayan yaralar çıkınca Bursa’da, şimdi türbenin bulunduğu civarda kaderine terk edilmiştir. Hatice Sultan burada sızan kaynar suları yaralarına sürerek iyileşince, bu şifalı suların yerine bir kaplıca (Kükürtlü) ve Hatice Sultan ölünce de Bursa Subaşısı Mehmet Bey tarafından Türbe yaptırılmıştır.⁸⁰

17. Helvacı Bacı Mezarı

Bulgaristan’ın Filibe Kasabasından Bursa’ya geldiği rivayet edilen Helvacı Bacı, keramet gösteren “Bursa Evliyalari” arasında zikredilmektedir. Hakkında çok az bilgi

⁷⁹ Turyan, age, 67-69.

⁸⁰ Yalman, Bedri, Bursa, Bursa 1984, s.167.

vardır. Tahtakale Sementi, Veziri Caddesinde, Pınarbaşı Mezarlığına doğru çıkarken, sol tarafta Helvacıoğlu Mescidi önünde bulunan kabir, Helvacı Bacı'ya aittir. Bu mezar bilhassa kadınlar tarafından zaman zaman ziyaret edilerek, helva adağı yapılmaktadır. Söylentiye göre, Helvacı Bacı bir fabrikatörün hizmetçisi idi. Fabrikatör hacca gitmişti. Evde hanımı helva pişiriyordu. Bu sırada hizmetçi kıza: “Efendim helvayı çok severdi” dediği zaman, hizmetçi kız eline bir tabak alıp içine bir miktar helva koyduktan sonra: “Ağız tadıyla bu helvayı yesin” demiştir. Bu durumu gören kadın şaşırılmış ve hizmetçi kıza ne yaptığını sormuştur. Fabrikatörün hacdan dönüşünde tabak eşyaları arasından çıkmıştır. Bu durum, bacının kerameti olarak kabul edilmiştir. Bu olaydan sonra kendisini “Helvacı Bacı” olarak çağırılmışlar, hürmet ve sevgi beslemişlerdir. Vefat ettiği mescidin önüne defnedilmiştir.⁸¹ Helva vaat edilmesi halinde isteklerin derhal yerine geleceği inancı gereği⁸² Helvacı Bacı'ya helva adağının yapıldığı, evde yapılan helvaların mezarın üzerine konulduğu veya mezar çevresinde bulunan kimselere verildiği, oradan gelip geçenlerin veya yakında beklenen çocukların bu helvaları alıp yedikleri ve sonra dua ettikleri söylenmektedir.⁸³ Bursa'da eskiden her Ramazan'da, her gün bir kişinin helva yapıp bir köşede Helvacı Bacı hayrına dağıtma âdeti günümüzde kalkmıştır.⁸⁴

18. Hoca Alizâde Mezarlığı

Yunan ve Hint mitolojisinde yaygın bir şekilde bulunan Çarkıfelek anlayışının bir kalıntısını, Bursa'nın her köşesinde görmek mümkündür. Bursalılar, Bursa'nın dört bir tarafındaki anıtlara Çarkıfelek motifi işlemişlerdir. Bu inanışı değişik ritüellerle devam ettirmişlerdir. Bu inanış çerçevesinde, Hoca Alizâde Mezarlığı'nda bulunan

⁸¹ Turyan, age, 69-70.

⁸² Kütük, IV, 148.

⁸³ Turyan, age, 70.

⁸⁴ Seydaoğlu, Ramazan, “Yeşil Bursa Notları I”, Dergibi Edebiyat, www.dergibi.com.

demir parmaklıklardan birini, kaderlerinin çarkı gibi hızla çevirirlerdi. Ucu yukarıya gelirse muratlarının olacağına; çocuklar da sınıflarını geçeceklerine inanırlardı.⁸⁵

19. İnkaya Çınarı

Uludağ yolu üzerinde 580 yıllık İnkaya Çınarı vardır. Rivayete göre, İstiklal harbi yıllarında Yunanlılar tarafından kurşunlanan çınar, bundan dolayı ağlamıştır. Çınardan semerlik dal kesen köylü de ölmüştür.⁸⁶

20. İsmail Hakkı Bursevî

İsmail Hakkı Bursevi, uzun süre ikamet edip meşhur olduğu ve ölünce gömüldüğü yer olması hasebiyle “Bursevî” olarak tanınmıştır⁸⁷. Çok eser vermekle meşhurdur. Eserlerinin sayfa adedine bakılarak, bir ömre bunu nasıl sığdırdığına hayret edilmektedir.⁸⁸ Bursa'nın tanınmış velîlerinden olan Bursevi, aynı zamanda âlim, mutasavvıf, şair, hattat, bestekar ve Celvetî tarikatı şeyhlerindedir.⁸⁹ 1725 tarihinde yetmiş altı yaşında vefat etmiştir. Kabri “İsmail Hakkı Tekkesi” olarak bilinen yerde, camisinin yanındadır. Kabrinin üstü açık⁹⁰, demir parmaklıklıdır. Ziyaret edilip ruhuna fatiha okunmaktadır. Ortalama olarak yılda 10.000 kişinin kabrini ziyaret ettiği belirtilmektedir.⁹¹ Çile hanesi ünlüdür. Mezarının yakınındaki zeytin ağacından alınan yaprakların sıtmaya iyi geldiğine inanılmakta; iyi gelmezse, kişinin inançsız olduğuna hükmedilmektedir.⁹²

⁸⁵ Kaplanoğlu, agb, 86-87.

⁸⁶ Olgun, age, 62.

⁸⁷ Seyhan, Ertuğrul, Büyük Mutasavvıf İsmail Hakkı Bursevî, Bursa 1995, s.4.

⁸⁸ Kara, agm, 89.

⁸⁹ Seyhan, age, 6.

⁹⁰ Yardımcı, age, 386-387.

⁹¹ Kalafat, Yaşar, “Bursa ve Yöresi Ulucanları (Diyanet İşleri Arşiv Kayıtlarına Göre Fenomolojik Bir İnceleme)”, I. BHKS, II, 430.

⁹² Erdönmez, agb, 487.

21. Kara Mustafa Hamamı

Hamamı ilk yaptıranın kim olduğu bilinmemekle beraber Akça Hamam dendiği; Bizanslılar zamanından kalma eski bir binasının olduğu anlaşılmakla beraber, bugünkü hamamı II. Bayezid'in damadı Kara Mustafa Paşa'nın yaptırdığı bilinmektedir.⁹³ Kara Mustafa Hamamı'nda Emir Sultan (Evliya) Kurnası vardır. Hamamın sağındaki kurna başında bulunan, ayak izine benzer şeyin Emir Sultan'ın ayak izi olduğu kabul edilmekte; buradan su içilmekte ve şifâ niyetine okunmaktadır. Ayrıca, ortadaki küçük havuzun giderine el sokup çıkan börtü böcek ne olursa olsun onu yutan ve çocuğu olmayan kadınların hemen o gece hamile kalacağına inanılmaktadır.⁹⁴ Adak sahibi kadın, çocuğunu dünyaya getirip anne olduktan sonra adağını yerine getirmek üzere hamamı komple olarak tutar; hısım akraba ve tanıdık kadınları davet eder, o gün mükemmel bir hamam âlemi ve halvet yaparlardı⁹⁵. Bazı kimseler de kurban adarlardı.⁹⁶

Evliya Kurnaları'na özellikle kadın hamamlarında sık rastlanmakta; bu hamamın başka bir köşesinde yıkanmaktan ziyade genellikle halvetlerden birinde bulunan evliya kurnaları tercih edilmektedir. Boş bulunursa doğruca oraya gidilerek yıkanılmakta; boş değilse bu kurnada yıkanmak için sıra beklenmektedir. Bu kurna başında yıkananlar – daha önce yıkananların anlattıklarının tesiri altında kalarak- uğurunun açılacağından ve her işinin rast gideceğinden emin olarak ayrılmaktadırlar.⁹⁷ Günümüzde bu âdetlerin pek çoğu uygulanmamaktadır.

22. Karagöz Mezarı

Karagöz'ün mezarının Bursa'da olduğu, Bursalılar tarafından bilinen bir gerçektir. Bu mezarın Bursa'da oluşu, Karagöz adında bir şahsın Bursa'da yaşadığını ve

⁹³ Baykal, age, 33.

⁹⁴ Erdönmez, agb, 498; Cenûbî Marmara, 112.

⁹⁵ Yenisey, Fâzıl, Bursa Folkloru, Bursa 1995, s.172-173.

⁹⁶ Tanyu, age, 186.

⁹⁷ Ünver, agb, 400.

orada öldüğünü akla getirmektedir. Dolayısıyla, Karagöz'ün yaşayıp-yaşamadığı tartışması da doğru değildir.⁹⁸ Karagöz'ün makam mezar taşı, Yeşil-Türk-İslâm Eserleri müzesindedir. Abdülbaki Gölpınarlı, 1940'lı yıllarda Bursa'da aldığı notlarında Karagöz'ün mezar taşını anlatmış, resimlerini çekmiş ve bu not defterini de müzeye hediye etmiştir. Çekirge'deki Karagöz Anıtı 1935'li yıllarda Bursa'nın önemli şahsiyetlerinin oluşturduğu bir komite tarafından dikilmiştir.⁹⁹

23. Kaygulu Dede

Kaygulu Dede, Celvetî tarikatından olup aslen Orhaneli-Beyce'dendir. Vefatında Deveciler Mezarlığı yanındaki dergâhına defnedilmiş; 1960-61 yıllarında belediyenin buradan yol açması sebebiyle Zindankapı Mezarlığı'na nakledilmiştir. Tekkelerin kapatılmasından önce mübarek gecelerde zikirten sonra dervişlerin, sağ omzunda katran lekesi bulunan cübbesini ziyaret ettikleri söylenmektedir. Bu hırka sonradan yanmıştır. En son keramet olarak da bu hırkanın yandığı yere bir nur parçasının indiğini mahalle bekçisi anlatmıştır. Kaygulu Dede'nin, türbesinde geceleri devamlı yanan mum söndüğünde tekkede yatan torununu uyandırıp mumu tekrar yaktığı kaydedilmektedir.¹⁰⁰

24. Kaynarca Hamamı

Kaynarca Hamamı ile ilgili olarak, biraz mitolojik tarzda bir Sarı Kız'dan bahsedilmektedir. Bu çerçevede: Açık kumral veya sarışın bir kadın yalnız olarak Kaynarca Hamamı'na girerse buranın Sarı Kız'ının o kadını boğacağına; evliya kurnasında yıkanmanın ise her derde deva olacağına inanılmıştır. Bu inanç gereği kadınlar bu kurnadan üç tas su dökmek için yarışmışlardır.¹⁰¹ Çünkü, Anadolu

⁹⁸ Şapolyo, Enver Behnan, "Karagöz Efsanesi", UBHD, 1936/5, s.42.

⁹⁹ Çelikkol, Recep Şinasi, "Karagöz Gölge Oyunu ve Karagöz Niçin Bursalı", I. BHKS, I, 238-240.

¹⁰⁰ Turyan, age, 102-103, 107-108.

¹⁰¹ Cenûbî, Marmara, 112.

Mitolojisinde kötü kadınların hamamda 40 tas su dökünerek günahlarından arındıkları; Hıristiyanlıktaki vaftiz, İslam'daki gusül abdesti ve ölünün gömülmeden önce yıkanılması gibi, su kötülüklerden arınmanın bir yoludur.¹⁰² Başka bir rivayete göre , Sarı Kız'ın hamama giren erkekleri boğduğu, hatta bu erkekler çocuk bile olsalar onları havuzun içine çekip boğduğu söylenmekte ise de, bu bilginin ne kadar sağlıklı olup olmadığı tartışılması gereken bir husustur.¹⁰³ Bursa'da Sarı Kız'la ilgili başka söylentilere de rastlamak mümkündür.¹⁰⁴

25. Kutup İbrahim Efendi Mezarı

Divan şairi ve tasavvuf yazarıdır. Bursa'da doğmuştur, Üftade'nin torunudur. Celvetî şeyhidir. Üftade Tekkesi'nde 72 yıl şeyhlik yapmış olup¹⁰⁵ kabri Üftade Camii bahçesindeki kabristanda demir parmaklıkla çevrili yerdedir. Sağlığında, türbeye defnedilmeyi istememiş, “dedemin huzurunda cesedimin dahi ayak uzatması ruhumu sıkır” demiştir. Ölümünden 50 yıl sonra türbedar, cami imamı ve tekke şeyhi her gece İbrahim Efendi'yi rüyalarında görmeye başladıklarında, “rahatsızım, göğsüme bir tuğla parçası düştü, bu tuğlayı alın” demiştir. Rüyalar anlatılınca, kabrin açılması kararlaştırılmış, göğüs kısmında bir tuğla parçası görülüp alınmış, cesedinin de temiz ve çürümemiş olduğu görülmüştür.¹⁰⁶

26. Mecnun Dede ve Çakır Hamamı

Nefesi hastalara şifa olduğu söylenen¹⁰⁷ Mecnun Dede'nin Çakır Hamam'da küçük bir halvet yeri vardır. Bazı hastaların eşyalarını burada yıkanıp giydirilirse şifa

¹⁰² Kaplanoğlu, agb, 86.

¹⁰³ Erdönmez, agb, 499.

¹⁰⁴ Kaplanoğlu, agb, 85.

¹⁰⁵ Kaplanoğlu, BÜA, 205.

¹⁰⁶ Turyan, age, 108-110.

¹⁰⁷ Yâdigâr-ı Şemsî, 541.

bulacağına inanılmıştır. Mecnun Dede ile bir hikâyeye göre, katırını ayı veya aslan yiyen Çakır Ağa, bu hayvanı Mecnun Dede'ye şikâyet etmiştir. O da söz konusu hayvanı getirtmiş ve katırın fiyatı ödeninceye kadar ona odun taşıtmıştır.¹⁰⁸

27. Mevlevihâne

Bursa'da bulunan Mevlevihane ve Mevlevî şeyhi ile ilgili çeşitli inanç ve uygulamalara rastlamak mümkündür. Mesela, Mevlevî şeyhine başı ağrıyanlar başvurduklarında onun, duvara bir çivi çaktığı ve bu ağrının geçtiği rivayet edilmektedir.¹⁰⁹ Yine, Mevlevîhânedede iki türlü "muska" vardı. Büyük-küçük çocuklardan birer-ikişeri bu nüshayı taşıyorlardı. Bu muskanın her hastalığa deva olacağına inanılıyordu.¹¹⁰ Muskanın bazı koruyucu özelliklere sahip olduğu inancı halk arasında oldukça yaygındır.¹¹¹

28. Mısırî Dergâhı

Mısırî, Mısırî Dergahı ve Çukur Çeşme arasında bir ilişki kurularak bazı inanç ve söylentilerin oluşmasına sebebiyet verilmiştir. İnanışa göre, bu çeşmeyi güya Hazreti Mısırî asâsı ile karıştırmıştır. Şifa verici özelliğe sahip veya uyku uyuyamayanlara deva olduğu söylenmektedir. Bunu duyanlar gelip suyundan içerlerdi. Sonra komşulardan birisinin –açıktan aktığı ve temiz olmadığı gerekçesi ile- kapatılması için müracaatı üzerine çeşme kapatılmıştır. Çeşmenin kapatıldığı sırada Pınarbaşı suyunun yolu bozulmuş, güya Bursa yedi-sekiz ay susuz kalmıştır.¹¹²

¹⁰⁸ Erdönmez, agb, 491-492.

¹⁰⁹ Ünver, agb, 395.

¹¹⁰ Erdönmez, agb, 501.

¹¹¹ Kalafat, Göktenгри'den Günümüze Altaylar'dan-Anadolu'ya Kamizm, Ankara 2003, s. 28.

¹¹² Erdönmez, aynı yer.

29. Mîr-i Bûdelâ (Budala Bey) Zâviyesi

Asıl adı Ahmet olan Budala Bey Heratlıdır. Bursa'da Muradiye civarında zâviyesi vardır. Melâmî tarikatındandır. Geçinmek için kese yapıp satardı. Kendisinde birtakım fevkalade haller görülürdü. Görünmeyen esrarı saklayan kemâl sahibi bir zattı. 1598'de 100 yaşında vefat etmiş ve Muradiye'de, Kocanâib Mahallesiinde Çınarönü'ndeki türbeye defnedilmiştir. Bursalılar, bu zâviyeye "Kediler Tekkesi" de derlerdi. Zâviyenin hademelerinin kediler olduğuna ve daima kedi kıyafetinde gezen bir şeytana bağlı bulunduğu inanır ve buraya ciğer adarlardı.¹¹³ Budala Bey'in mezarına ciğer adanırsa isteklerin derhal yerine geleceğine inanılırdı.¹¹⁴ Adak olarak kurban kesenler de olurdu. Kedi hikayesinin uydurulmuş olabileceği söylenmekle birlikte halk arasında anlatılanlara göre, bir kadın Budala Bey'in huzuruna gelerek oğlunun düşman elinde esir olduğunu ve kurtulması için dua etmesini ısrarla rica edip ağlamıştır. Şeyhin keramet sahibi olduğuna ve dua ederse oğlunun kurtulacağına inanmıştır. Bu sırada şeyhin yanında tesadüfen bir kedi bulunuyordu. Kediye hitâben: "İştittin mi bak, şu çaresizin oğlu esirmiş, onu kurtarmalı" dedi. Kadın, "Şeyh Efendi benimle alay ediyor" diye can sıkıntısı ile evine döndü. Gece yarısı kapı çalınca, kadın oğlunu karşısında buldu. Oğlunun anlattığına göre, geceleyin bulunduğu yere bir kedi gelmiş. Yüzüne bakarak bağırması, kovunca gitmemiş, o da peşine takılınca kendini evinde bulmuştur. Kadın memnun bir şekilde şeyhe teşekkür ettiğinde, kediye de ciğer götürmüştür.¹¹⁵

30. Miskinler Tekkesi

Bursa'da Miskinler Tekkesi adında bir tekke vardı, daha sonra yıkıldı. Bazı istenmeyen şeylerin defedilmesi veya olması için buraya adaklar adanırdı. Buradaki kabir benzeri yerde de mum yakılırdı. Mum adandığında da isteklerin hemen yerine

¹¹³ Çetin, agb, 417.

¹¹⁴ Kütük, IV, 402.

¹¹⁵ Yâdigâr-ı Şemsî, 487-488.

geleceğine inanılırdı.¹¹⁶ Yakın zamana kadar da bazı hayır sahipleri yakınında bulunan çukur taşa para koyarlardı. Böylece isteklerin gerçekleşeceğine inanılırdı.¹¹⁷

31. Molla Fenarî Kabri

Hamza b. Mehmed'in oğlu Fenarî, Mısır'da eğitim görmüş, Osmanlının ilk şeyhülislâmıdır. 834/1430-31'de vefat etmiştir. İlim ve fazilet olarak da asrının şeyhülislâmı olarak bilinmektedir.¹¹⁸ Kabri Molla Fenarî Camii haziresindedir. Aynı yerde eşi, çocukları ve hizmetinde bulunanların mezarları da vardır. Mezarı önceleri demir kafesten bir muhafaza içinde iken, şimdi beyaz mermerlerle yeniden düzenlenmiştir. Molla Fenarî'nin devlet adamı kimliği bulunduğundan başka şehirlerden ve yurt dışından, bilimsel araştırma amacı ile gelen ziyaretçilerinin de olduğu söylenmektedir. Ayrıca, kısmetlerinin açılması için bekâr kızların, çeşitli sınavlarda başarılı olmak isteyenlerin, iş arayanların, aile içi geçimsizlik yaşayanların bu kabri ziyaret ettikleri söylenmektedir. Diğer taraftan, bazı kimselere sarığı ve cüppesi ile gözüktüğüne, bazı kurs öğrencilerine yardım ederek kerametlerini hala devam ettirdiğine de inanılmaktadır. Aynı hazirede bulunan mezarlardan birinde, ne amaçla yapıldığı bilinmeyen, mezar toprağına tamamen gömülü bir şekilde saplanmış altı adet meyve bıçağının, mezarların temizliği sırasında bulunduğu ifade edilmektedir. Yine, Cami bahçesinde bulunan asırlık selvi ağacı üzerinde çeşitli dileklerle çakılmış yüzlerce çivi görülmektedir. Keza, üzerinde Molla Fenarî'nin atının ayak izi bulunduğu söylenen taş da ziyaret edilmektedir.

Eski Bursalıların çeşitli istek ve arzularının gerçekleşmesi için Molla Fenarî'de Allah'a mektup gönderme (dilekçe-arzuhal atma) gelenekleri de dikkat çekicidir. Dilekçe Türkçe olarak, "Bu, Allah'a mektuptur"; Arapça olarak da, "Değersiz kuldan, Yüce Mevlâ'ya" anlamına gelen "mine'l-abdi'z-zelil ilâ mevle'l-celil" ifadesiyle başlar ve Allah'tan dileme cümleleri ile devam ederdi. Mektup daha sonra kabrin baş tarafında

¹¹⁶ Erdönmez, agb, 501; Kütük, III, 346.

¹¹⁷ Yâdigâr-ı Şemsî, 543.

¹¹⁸ Sicill-i Osmanî, V, 1581.

bulunan künkten içeri atılır ve suyun akıntısına bırakılırdı. Böylece arzu ve isteklerin Allah'a ulaştığına inanılırdı. Türbedar da suyun biraz aşağısına gerdiği ağ ile bu mektupları toplayarak atardı.¹¹⁹ Aslında Bursalıların yaptığı bu uygulama, çok eski bir mitolojik rütüelin İslâmlaşmış hali gibi görünmektedir.¹²⁰ Benzer bir davranış Bursa'da Hıdrellez uygulamalarında da görülür. Kırılarda, güneş doğmadan önce bitki ve çiçek toplama sırasında çayırda yuvarlanılır. Toplanan kırk çeşit çiçek ya da bitki dalı ile bir derenin kenarına gelinir. Önceden kâğıt üzerine yazılan dilek ve istekler bu çiçeklerle birlikte dereye ya da başka bir akarsuya atılır. "Arzuhal atma" sırasında şu sözler söylenir: "Arzuhal attım deryaya, yüzümü tuttum Yüce Mevlâ'ya, arzuhalimi alasin, muradımı veresin". Bu sözler söylenirken içten de, kalpte ne niyet varsa o söylenir. Böylece istek ve dilek Hızır ile İlyas'tan dilenmiş olur.¹²¹

32. Muradiye Camii

Muradiye Camii'nin güneybatı köşesinde yerden iki metre yükseklikte duvarın yapımında kullanılmış, eski bir yapının kalıntısı sütun başlığı veya kaide taşı vardır. Bu taşın batıya bakan görünürdeki yüzünün ortasında 35-40 cm. çapında yarım küre şeklinde bir çukurluk bulunmaktadır. Ziyaretçiler tarafından, "Sadaka Taşı" olarak bilinen bu taşın çukur yerine birkaç kuruş konulup çeşitli dilekler tutulmaktadır.

İlk çağın Bursalı anneleri gaza erlerinin yaşından bahsederken, "Oğlum, Orhaniye veya Muradiye'nin yapıldığı sene doğdu" derler ve onların uzun, yorucu seferlerden sağ salim dönmeleri için, yaşlıları olan bu camilere adaklar adarlardı.¹²² II. Murat, camii avlusuna defnedilmek suretiyle ziyaretçilerde adeta yaptırmış olduğu mabede sahip çıktığı gibi bir izlenim uyandırmaktadır.¹²³

¹¹⁹ Cenûbî, Marmara, 110; Ünver, agb, 389; Erdönmez, agb, 497.

¹²⁰ Kaplanoğlu, agb, 83.

¹²¹ Kartal, age, 182.

¹²² Tanpınar, age, 111.

¹²³ Güç, Ahmet, "Bursa'da Yapılan Selâtin Camileri", Diyanet İlmi Dergi, 2002/1, sy.38, s.86.

33. Muradiye Türbeleri

Bu türbelerde yatanların çoğu boğularak, idam edilerek öldürülmüştür. Eski devirlerin hırs, tamah, garaz kokan siyaset ve saltanatının bariz bir ibret manzarasını yansıtmaları bakımından gezilip ders alınacak bir yerdir.¹²⁴ Muradiye’de birçok türbe vardır.¹²⁵ II. Murad’ın türbesinde diğer türbelerin hiçbirinde görülmeyen bir özellik göze çarpar. Kubbenin orta kısmı açık bırakılmıştır. Padişahın mezarı, bu açık kısmın tam altındadır. Yağan yağmur damlaları kubbenin açık kısmından mezarın üstüne de bol bol düşmekte ve toprağı ıslatmaktadır. Rivayete göre, Padişah: “Tanrı’nın rahmeti ben öldükten sonra da üzerimden eksik olmasın!” diye vasiyette bulunmuştur.¹²⁶ Vasiyetine uygun olarak defnedilen II. Murad’ın mezar toprağının üzerine kim neyi murat ediyorsa onun resmini yapıyormuş. Muhtemelen “kız çocuk” sahibi olmak isteyen birinin mezar toprağı üzerine belirgin şekilde kız çocuğı resmi çizdiği sonradan görevliler tarafından görülmüş. Buna benzer uygulamaların külliyyede bulunan diğer türbelerdeki sandukasız

¹²⁴ Sedad, Bursa Yıllığı, 1934, Bursa Belediyesi Neşriyatı, 24.a

“...bir türbeler bahçesi, türbeler iklimi Muradiye... Bursa’nın filan yerinde kestaneler, filan yerinde serviler, Muradiye’de türbeler yetişip boy atmaktadır... civardaki türbelerin sessizliğini dinlemek... Elinizi uzatın, maziye bulacaksınız; nefesinizi kısın, tarih seslenecek; Cem’in türbesindeki çini karanfillerden koku duymak için çok beklemeyeceksiniz.” Bkz. Çağlar, Behçet Kemal, “Bursa’ya İlan-ı Aşk”, UBHD, 1949/93, s.29-30.; “...ruhu türbesinin çinilerindeki kırmızı karanfillerde tütüyor.” Bkz. Çağlar, “Bursa İçin”, UBHD, 1949/93, s.27.

“Uhrevî sükûnetin ve uhrevî rahatın ne olduğunu bilmek isteyenler Bursa’da Muradiye Türbesine gitsinler! Ölüm yalnız burada korkunç değildir.” Bkz. Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, “Muradiye’de” den naklen, Yenisey, Edebiyatımızda Bursa, 74.

“Burada hüküm süren huzur bu dünyaya ait değildir. Buraya girerek başka bir âleme girilir. Etrafınızda birçok simâlar görünür. Hepsi azâmetli, zarif, şecâatli ve muhteşem. Hepsinin genç alını bir ay parçası gibi parlıyor. Hepsi siyasete veya devlet zaruretine kurban gitmişlerdir.” Bkz. Rey, age. 45-46.

¹²⁵ Bu türbeler ve içinde yatanların ayrıntılı bilgileri için bkz. Kepecioğlu, Kamil, “Muradiye Türbeleri”, UBHD, 1935/3, s.37-40 ve 1935/4, s.42-44.

¹²⁶ Yenisey, age, 76. II. Murad’ın vasiyeti için bkz. Ayverdi, Ekrem Hakkı, Osmanlı Mi’ârîsinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806-855 (1403-1451) II, İstanbul 1989, s.321-323.

topraklı mezarlar üzerinde de nadiren yapıldığı görülüyormuş. Diğer türbeler ile ilgili benzer inanç ve uygulamalara da rastlanmaktadır.¹²⁷

34. Murat Hüdâvendigar Türbesi

Hüdâvendigar Camii'nin kuzey-batısındadır. Türbede Murat Hüdâvendigar'dan başka Süleyman Çelebi, Musa Çelebi, Yakup Çelebi, Orhan Çelebi, Şehzade Mehmet yatmakta, ayrıca iki sanduka bulunmaktadır. Daha önce türbeyi ziyaret eden seyyahların bildirdiğine göre şu an hiç birinin mevcut olmadığı birtakım eşyalar vardı. Sandukasının başında mermer bir kaide üzerinde, üzeri gümüş kakmalarla işlenmiş, bakır bir kap dururdu. İçinde buğday doluydu (bolluk simgesi sayılıyordu).¹²⁸ Mezarı üzerinde kadife ile kaplı sapan oku¹²⁹, şehit edildiği zaman, üzerinde bulunan kanlı zırh gömlek¹³⁰, yaldızlı sarık ve taç, bir atlas hırka, uzun bir ikili kilit, anahtar ve namaz kıldığı bir adet ceylan derisi seccade türbeye gelen kişiler tarafından hürmeten ziyaret edilirdi.¹³¹ Yine seyyahların, “İnsan Hüdavendigâr'ın yattığı yere girince dehşet içinde kalır”¹³², “Sultan Murat'ın türbesini gördükten sonra, dünyada hiç kimsenin, ölülerin mezarlarını şenlendirmede Türkler kadar başarı göstermediği kanısına vardım”¹³³ gibi ifadelerine rastlanmaktadır.

¹²⁷ Erdönmez, agb, 501.

¹²⁸ Pardoe, Miss Julia, “The City of the Sultan and Domestic Monners of Turks”, London 1837, çev. Bedriye Şanda, 18. Yüzyıl, İstanbul 1997, s.114-143'ten naklen Günaydın, Nurşen-Kaplanoğlu, Raif, Seyahatnâmelerde Bursa, Bursa 2000, s.93.

¹²⁹ Evliya Çelebi, age, 41.

¹³⁰ Bernard, Karl AUBOIS, Les Boins de Brousse, 1842, (Kaplıca Risalesi, İstanbul 1265/1848), çev. Rıza Ruşen Yüceer, Bursa Banyoları, İstanbul 1943, s.42.

¹³¹ Hasan Taib Efendi, “Hatıra –Yahud Mir'at-ı Bursa, 1323/1905, çev. Nuri Kapucî, Hatıra –Yahut Mir'at-ı Bursa, Bursa 1907”den naklen Günaydın-Kaplanoğlu, age, 215.

¹³² Evliya Çelebi, aynı yer.

¹³³ Pardoe, aynı yer.

35. Okçu Baba Türbesi

Okçu Baba'nın asıl adı Nusret, Nasrullah veya Nasrettin Paşa'dır. Türbesi, eski Balık Pazarı kapısının dışında ve doğu tarafında, şimdiki Çakırhamam'dan Tophane'ye çıkan yolun sağındadır. Günümüzde etrafına molozlar yıkıldığından çukurda kalmıştır. Bu türbeye Bursalılar Okçu Baba türbesi adını vermişlerdir. Bazı kimseler de kale duvarındaki büyük tomrukların üzerindeki bir deliğe Okçu Baba'nın attığı bir okun saplanarak açıldığını iddia etmişlerdir. Hakkında fazla bir bilgi bulunmamaktadır.¹³⁴ Anlatıldığına göre, her Cuma günü türbeye gidip içerisini süpüren ve buradaki testilerin suyunu dolduran ve bunu alışkanlık haline getiren bir kadın, yine bu işlerle uğraşırken bir uğultu işitmiş, doğrulup baktığında türbenin kapısında sarıklı adamların taşıdıkları tabutu türbeye getirdiklerini görmüş, çok korkup titremeye başlamış ve bir daha da oraya gitmemiştir. Bununla beraber, türbe içindeki testilerin suyundan çeşitli hastalıklara şifa niyetiyle alanlar vardır. Ayrıca orada adakta bulunanların isteklerinin kısa sürede gerçekleştiğine inanılmaktadır. Bazı ziyaretçiler de, çukurda bulunan türbesinden ayrılırken –düşme pahasına- merdivenleri geri geri çıkmaktadırlar.

36. Osman Gazi – Orhan Gazi Türbeleri

Osman Bey yaşlandığı sıralarda, bir gün Orhan ile bugünkü Işıklar Askeri Lisesi'nin bulunduğu tepeden, surlarla çevrilmiş şehri seyrederken Saint Elie Manastırı'nın güneşte parlayan gümüş kubbesini oğluna göstererek: “Oğul, beni bunun altına defnedersin.” Şeklinde bir vasiyette bulunmuştur. Nihayet şehir zaptedilmiş, Osman Bey vefat etmiş¹³⁵, sonradan cami haline getirilen manastıra defnedilmiştir. Daha sonra aynı kubbe altına Orhan Bey de defnedilmiştir.¹³⁶ Gümüşlü kubbenin depremde (1855) yıkılması üzerine Sultan Abdülaziz tarafından bugünkü şekilleri ile iki

¹³⁴ Kepecioğlu, Kâmil, “Okçu Baba”, UBHD, 1943/55, s.5.

¹³⁵ Osman Gazi'nin fetihten önce mi, hemen sonra mı vefat ettiği konusunda farklı rivayetler vardır.

¹³⁶ Evliya Çelebi, age, 39; Aksop Necip, “Osman Gazi”, UBHD, 1941/34, s.54; Orkun, Veli, Gemlik Tarih-Coğrafyası, Bursa 1947, s.103; Rey, age, 18-19.

türbe yaptırılmıştır. Osman Gazi'nin sandukasına da, şimdi Topkapı Sarayı Müzesinde olan "Murassa Nişan-ı Osmanî" madalyasını takmıştır.¹³⁷ Türbesinde Orhan Gazi ile beraber Cem Sultan'ın oğlu Şehzade Korkut, Fatma Hatun, Musa Çelebi ve isimleri tespit edilemeyen 14 mezar vardır. Türbe zemininde manastırın kalıntısı çini mozaikler hala durmaktadır. Türbeler, burada yatanların tarihi kişilikleri sebebiyle binlerce yerli ve yabancı kimse tarafından ziyaret edilmektedir.

1999 Marmara depremi öncesinde Osman Gazi ve Orhan Gazi türbelerinde 40 kadar erenin, Bursa'nın depremden etkilenmemesi için dua ettiklerinin görüldüğüne dair rivayetler, depremden sonra halk arasında anlatılmıştır.¹³⁸ Yine, Tophane civarında çalışan iki işçi aynı depremden üç dakika kadar önce türbelerin arasından geçerken, nur yüzlü, beyazlar giyinmiş bir ihtiyarın Kur'ân okuyarak dua ettiğini görünce, gecenin bu vaktinde ne yaptığını sorduklarında, "biraz sonra burada çok büyük bir felaket olacak, onun için dua ediyorum" cevabına gülüp geçmişler, fakat biraz sonra deprem olmuştur. Dönüp baktıklarında ihtiyarı görememişlerdir.¹³⁹ Osman Gazi ve Orhan Gazi türbeleri sünnet çocukları tarafından da ziyaret edilmektedir.

37. Pak Sultan Söylencesi

Şhreküstü Camii ve Pars Bey Türbesi'nin batısında bulunan evlerin önceki hallerinde, bahçeli ahşap evlerde oturanların anlattıkları üzere, Emir Sultan'ın iki kızından biri olduğu söylenen Pak Sultan'la ilgili bir rivayete göre Pak Sultan, bu evlerden birinin bahçesinde, beyaz gelinlikleri içinde çeşme başında abdest aldığı ve sabah bakıldığında takunyalarının ıslak olduğu görülürmüş. Bu rivayete kaynaklık eden bir söylentiye göre ise, Pak Sultan nişanlı bir genç kız iken, hakkında kötü alışkanlıklar edindiği veya kötü yolda olduğu şeklinde dedikodular çıkarılmıştır. Bunları işiten nişanlısı, Pak Sultan'ı öldürmeye karar vermiştir. Bunu hisseden Pak Sultan kaçmaya

¹³⁷ Kum, Naci, "Tanzimat Devrinde Bursa 1856-1877", UBHD, 1939/24, s.35; Akkılıç, Yılmaz, "Beş Padişahın Bursa Gezileri", BURDEF, 1999/4, s.44-45.

¹³⁸ Pay, agb, 450.

¹³⁹ Cemiloğlu, Mustafa, "Deprem Efsaneleri", BURDEF, 1994/4, s.101.

başlamıştır. Durumun ciddiyetini anlayan kız kardeşi Hatice, olabilecekleri babası Emir Sultan'a bildirmiştir. Gelinlikleri ile görüldüğü bu yerde nişanlısı tarafından yakalanan Pak Sultan, tam öldürüleceği sırada melekler tarafından göğe yükseltilmiştir. Meğer Sultan kötü yolda olmayıp, muhitinden uzaklaştıkça Tayy-i Mekân edip Mekke-Medine'ye ziyaret ve ibadete gidiyormuş.

38. Pars Bey Türbesi

Pars Bey'in, özel günlerde çok kalabalık olduğu söylenen türbesi Şhreküstü Camii'nin yanındadır. Mevlitler, adaklar vesilesiyle sandukasının üstü çeyiz odası gibi olurdu. Türbeye Cumartesi günleri güneş doğmadan gidilirdi. Sandukanın üzerine gömlekler, pantolonlar, mendiller, yemeniler, çevreler açılıp bir sonraki hafta alındığında her türlü derde deva olacağına, maddi-manevi her türlü isteğin yerine geleceğine inanılırdı.¹⁴⁰ Rivayete göre Pars Bey, başında yeşil kasketi, yeşil takım elbiseleriyle, elinde yeşil salatalık yiyerek türbesinin içinde dolaşırken görüldüğü halde, sonra bakılığında türbenin asma kilidi ile kapalı olduğu görülürdü.

39. Seyyid Nasır Türbesi

Buhara'da doğup, Bursa'ya gelen Seyyid Nasır'ın, Hz. Peygamberin sülalesinden geldiği söylenmektedir. Lakabı Hüsrev'dir. Bursa'nın fethinde bulunduğu söylenirse de, büyük bir ihtimalle II. Murat devrinde yaşamıştır.¹⁴¹ Seyyid Nasır Caddesi üzerinde sol tarafta bulunan türbesi ziyaretçilerle dolup taşmaktadır. Çeşitli adaklar yanında, kadınlar türbede toplanıp mevlit okutmaktadırlar.¹⁴²

¹⁴⁰ Erdönmez, agb, 489-490; Ünver, agb, 396.

¹⁴¹ Kaplanoğlu, BÜA, 278.

¹⁴² Turyan, age, 151.

40. Seyyid Usul Tekkesi

Seyyid Usul Buharalı'dır. Emir Sultan ve Seyyid Nasır ile Bursa'ya gelmiştir. 1488'de vefat etmiştir. Tekke haziresinde birçok mezar vardır. Rivayete göre eski Bursalılar evlerini satmak isteyip de müşteri bulamadıklarında bu zaviyeden bir kiremit alıp evlerinin üstüne koyarlar ve kısa zamanda evlerine müşteri çıkacağına inanırlardı.¹⁴³ Yine, tekkeden alınan toprak, satılması istenen eşya üzerine serildiğinde karıncalar sayısı kadar müşterinin çıkacağına inanılırdı.¹⁴⁴

41. Somuncu Baba Fırını ve Çilehanesi

Bursa'da Somuncu Baba ismi ile meşhur olan Şeyh Hamid, Bursa'da kaldığı süre içinde geceleri hamur karıp ekmek yaptığı ve gündüzleri sattığı için Bursalılar ona "Somuncu Baba-Ekmekçi Koca" gibi isimler vermişlerdir.¹⁴⁵ Ulu Cami ile Somuncu Baba birbirleri ile özdeşleşmiştir. Menkıbeleri hep iç içedir. Somuncu Baba'nın Bursa serüveni de Ulu Cami'nin açılışı ile son bulmuştur. Çünkü sırrı açığa çıkmış, bunu takip eden günlerde, evi ziyaretçilerin aşırı hücumuna uğrayınca Bursa'yı terk etmiş, bir daha da görülmemiştir.¹⁴⁶ Somuncu Baba'nın tanınınca kaçması, gerçek derviş psikolojisidir.¹⁴⁷ Anlatıldığına göre, bir gün çile hanesinden çıktığında, sırtında felçli kocasını taşıyan kadını görmüş, nereye götürdüğünü sorduktan sonra, "getir hastayı bakalım" demiş; fırının önüne getirdiklerinde, fırının küçük kürekleri ile felçli yerine vurarak iyi bir masaj yapmış ve hastanın iyileştiği görülmüştür.¹⁴⁸ Bunun üzerine, daha sonraki günlerde felçli hastaları getirilir, çile hanenin mülk sahibesi, "Kul ûhiye" suresini okur, fırının kürekleri ile felçli kısma üç defa vurur, hasta iyi olurdu. Bu kadın

¹⁴³ Yâdigâr-ı Şemsî, 413; Erdönmez, agb, 495; Ünver, agb, 393; Çetin, agb, 415.

¹⁴⁴ Cenûbî, Marmara, 111.

¹⁴⁵ Algül, age, 111-112.

¹⁴⁶ Algül, Hüseyin, "Ulu Caminin Yapılışı ve İbadete Açılışı ile İlgili Halk Söylentileri/Menkıbeleri", II. BHKS, II, 470.

¹⁴⁷ Kara, Mustafa, "Tasavvuf Tarihi Dersi notlarımdan" UÜİF, Bursa 12 Mayıs 1989.

¹⁴⁸ Olgun, age, 200.

ölükten sonra ziyaretçiler bu pratiği kendileri yapmaya¹⁴⁹ ve fırın küreklerine el sürülüp şefaata dilemeye başlamışlardır.¹⁵⁰

Yakın zamanlara kadar Ulu Cami altındaki sahaflar başında Somuncu Baba'nın ekmek sattığı yer olduğu rivayet edilen noktada, çarşı esnafı sabahleyin dükkânlarını açmadan önce toplanır, bir dua yaparlar ve sonra dükkânlarını açarlardı.¹⁵¹ Ziyaretçiler fırının içine para atar, biraz bekledikten sonra bu paralar alınıp tekrar cüzdana konulur, böylece paralarının bereketleneceğine inanılırdı. Bugün, fırın ve çile hânenin içinde bulunduğu evin dış köşesinde (güney batı tarafı) büyük bir taş vardır. Çeşitli hastalıklardan şifa bulmak isteyenler bu taşta sürtünmekte; bel ağrısı çekenler, fitiği olanlar belini, sırtını dayamakta; mide, karın ağrısı olanlar karınlarını dayayıp taşta sarılmaktadırlar. Rivayete göre Somuncu Baba dağdan odun taşırken bu taşta dayanıp dinlenirdi. Buradaki dik yokuşu kullanıp evlerine gidenler de burada dayanıp dinlenmektedirler. Bu evin dış duvarlarının toprak sıvalarından parça koparıp mide ağrısı ve hastalığı için yutmakta; bazıları da yutmak için, dayanılan taştan parça koparmaya çalışmaktadırlar.

42. Sütlüce Suyu

Hamzabey'den Kükürtlü'ye giden yolda Sütlüce adlı bir mevki vardır. Sütü gelmeyen loğusa kadınlara oradan su getirip içirilince sütünün geleceğine inanılmaktadır. Ayrıca Yeşil tarafından, Çatal Mahallesi denilen mevkide de bir çeşmenin olduğu, çeşmenin suyundan da böyle sütün geldiği söylenmektedir.¹⁵² İnanışa göre, eğer çocuk normal olarak doğmuş fakat herhangi bir hastalık veya üzüntü sebebiyle kadının sütü yetersiz kalmış veya kesilmişse, bu durumda ilaç ve gıda ile sütün gelmesine çalışılır; mümkün olmazsa tanıdık kadınların zorlaması ve bu konudaki kuvvetli inanış gereği bir veliye giderek kalben çağrıda bulunularak çare aranır. Bu

¹⁴⁹ Turyan, age, 167.

¹⁵⁰ Aytürk-Altan, age, 117.

¹⁵¹ Akbulut, Rüknettin, Her Şeyi İle Bursa, İstanbul 1957, s. 175; Baykal, age, 77.

¹⁵² Erdönmez, agb, 495.

davranış tarzı asırlar boyu devam etmiştir.¹⁵³ Eski Türkler de, her suyun, bir iyесinin¹⁵⁴ olduğuna inanırlardı. Eski Türklerde, çocuksuz kadınlar, kurumuş ırmaklara sūci/şarap salmak suretiyle o ırmakların iyelerini memnun etmeye çalışır, onların yardımıyla çocuk sahibi olacaklarına inanırlardı. Bazı suların hayat bahşedici bir özelliğe sahip olduğu inancı, günümüzde “zemzem suyu” ile devam ettirilmektedir.¹⁵⁵

43. Şeyh Küşterî Mezarı

Şeyh Mehmet Küşterî, İran’ın Küşter şehrinden gelmiş, Karaşeyh Mahallesine yerleşmişti. Halkın sevdiği âlim ve mutasavvıf bir şahsiyetti.¹⁵⁶ Tayyare Sineması karşısında bir evin duvarı içinde sıkışmış mezarına iplikler, paçavralar bağlanırdı.¹⁵⁷ Türk temaşa sanatının en eskisi olan “Karagöz ve Hacivat”ın ortaya koyucusu Küşterî’nin mezarına bazı vatandaşlar adak adayarak mum dikerdi. Mezarı 1962 Temmuzunda Çekirge’deki Karagöz mezarı olarak bilinen yere nakledilmiştir.¹⁵⁸

44. Tezveren Sultan Türbesi

Türbe, Tefrikiye Mahallesi, Pınarbaşı Caddesi, Tezveren Sultan sokağındadır. İtina ile yapılmış, tarihi bir Osmanlı konağı evinin içindedir. Bahçe ve iç mekân gayet cezp edici bir şekilde düzenlenmiştir. Adakların hemen kabul edilmesinden kendisine “Tezveren” denilmiştir. Asıl adı “Ataullah”tır. Türbesi bilhassa kadın ziyaretçilerden çok rağbet görmektedir. Özellikle Cumartesi sabah güneş doğarken gelenlerin tüm dileklerinin yerine geleceğine inanılır.¹⁵⁹ Dilek sahipleri çeşitli hediyelerle gelir, iki

¹⁵³ Ünver, agb, 400.

¹⁵⁴ İye; kendisinin olan bir şeyi, yasaya uygun olarak dilediği gibi kullanabilen kimse, sahip.

¹⁵⁵ Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, 43.

¹⁵⁶ Şapolyo, Enver Behnan, “Şeyh Küşterî Efsanesi”, UBHD, 1936/7, s.35.

¹⁵⁷ Atalamaca, Murat Alp, “Bursa Cami ve Anıtları Nasıl İncelenmeli?”, UBHD, 1947/83, s.16.

¹⁵⁸ Akgün, R.Necati, Son 100 Yılım Bursa Olayları ve Anılarım, Bursa 1994, s.141.

¹⁵⁹ “Tezveren Sultan Türbesi Bugün Ziyarete Açılıyor”, Bursa Hakimiyet Gazetesi, 9 Eylül 1988.

rekat namaz kılıp istekleri için yalvarırlar.¹⁶⁰ Önceleri sandukasını çevreleyen tahta parmaklıkların üzerindeki küçük kapıyı üç defa açıp kapayarak dilek tutarlardı. Ayrıca çocuk sahibi olmak, koca bulmak, hastalıklardan iyileşmek, kocası ile arasını düzeltip muhabbetini artırmak, üzüntülerden kurtulmak gibi dünyevî istekler için müracaat edilmektedir. Önceleri horoz adanırken, şimdi Kur'ân ve kurban adanmakta, ruhuna Kur'ân okunmaktadır. Bazıları pilav pişirip ziyafet vermektedirler. Tezverene getirilen hediyeler arasında halı, kesme şeker, seccade, havlu, ampul, takunya, mum, kuru üzüm, yazma, mendil, yemeni vb. yer almaktadır.¹⁶¹

45. Ulu Cami

Ulucami, Bursa'nın kalbi durumundadır. Diğer camilerle de âdetâ kalpten kalbe giden bir bağı vardır.¹⁶² İmanlı bir milletin kalbinin çarptığı, yüreğinin attığı, inancın amele dönüştüğü yerlerde elbette camiler, mabetler olacaktır. İşte "Bursa'nın kalbi" gibi şehrin göbeğinde yer alan Ulu Cami¹⁶³,nin en önemli özelliği ise, insanı dış dünyanın hengâmesinden soyutlayan, rahatlatan ve âdetâ makro kozmos içerisinde bir mikro kozmos atmosferine sahip bulunmasıdır.¹⁶⁴ Evliya Çelebi'nin ifadesiyle "Bursa'nın Ayasofya'sı" olarak kabul edilen; Mevlanâ İdris'in "velilerin kutbu, temiz kişilerin özü" olarak ifade ettiği; Ekrem Hakkı Ayverdi'nin "mübarek ve mübeccel bir makamdır" deyip Mekke, Medine, Kudüs ve Şam'la birlikte "Beşinci makam" olduğunu söylediği¹⁶⁵ mukaddes bir mekandır.

Ulu Cami'ye girenler büyük bir manevi huzur duyarlar. Manevî iklim insanı hemen sarıverir. Şüphesiz bunda Ulu Cami'nin karıldığı manevî havanın; Emir Sultan,

¹⁶⁰ "Tezveren Dede", Olay Gazetesi, 9 Eylül 1988.

¹⁶¹ Turyan, age, 176-177; Ünver, agb, 390-391.

¹⁶² Güç, agm, 83.

¹⁶³ agm, 83.

¹⁶⁴ agm, 83.

¹⁶⁵ agm, 81.

Üftade, Somuncu Baba ve Süleyman Çelebi hazretlerinin büyük rolü bulunmaktadır.¹⁶⁶ Bu caminin sadece ibadet yeri olarak kullanılmadığı bir toplanma işlevi taşıdığı bilinen bir gerçektir.¹⁶⁷ Burada namaz kılanlar bir Cuma günü çıkış kapılarında Somuncu Baba'yı görür gibi olurlar.¹⁶⁸ Ulu Cami gibi büyük mabetler çevresinde bazı menkıbeler güncel yansımalarıyla yenilenerek varlıklarını sürdürürler. Bunlardan kimileri cami inşaatının yapılış süreciyle ilgili, kimileri camiye artı bir değer yükleme, halk nezdindeki manevî kıymetini artırma, kimileri devrin padişahının otoritesi ve karizmasını yansıtmaya, kimileri o devirlerde üst yönetime yakın çevrede yer alan bilim ve tasavvuf adamlarının manevî mertebelerinin derecesinin yüksekliğini ifade, kimileri üst değerlerde bütünleşmenin yararlarına ve idarî hayattaki zafiyetin toplumsal hayata olumsuz yansımalarına işaret amacını gütmektedir. Bu menkıbelerin çıkışı ve yüzyıllar içindeki anlatılış biçimi sosyo-kültürel açıdan ele alındığı ve sosyal psikoloji uzmanlarınca yorumlandığı takdirde bunların kamuoyu üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkileri daha net bir biçimde ortaya çıkabileceği gibi tarihî hadiselerin karanlıkta kalmış bazı kısımlarına ışık tutabilir.¹⁶⁹

Ulu Cami hakkında Hızır (a.s) ile ilgili rivayetlerden bazıları şöyledir: Cami inşaatında evliyadan olanlarla çalışmış, büyük taşları duvarların üzerine Hızır kaldırmış. İnşaat bitince evliyadan biri her vakitte gelmesini arzu ettiğini söylemiş. O da, üçün birinde (veya beşin ikisinde) gelebileceğini söylemiş. Bu vakitler; Sabah, İkinci, Akşam'dır (veya Sabah ile Yatsı'dır). Namazını da "vav harfi" önünde kılmış. Burada namaz kılmakla, Hızır'la yan yana namaz kılınacağına inanılıyor. Namazdan sonra musâfaha yapmaya da dikkat ediliyor. Belki Hızır'la el sıkışılacağı ihtimali olacağı, bir işaret olarak da Hızır'ın sağ el başparmağının kemiksiz olduğu ve tesadüf edilirse elini bırakmayarak ne murat edilirse yerine geleceğine inanılıyor. Bir rivayet de şöyledir: İnşaattan sonra caminin hat işleri yapılırken, bu vav harfi Hızır tarafından tek bir fırça darbesiyle yapılmıştır.

¹⁶⁶ Berk, Süleyman, "Bir Zafer Abidesi: Ulucami" Aksiyon, sy.580, 16.01.2006

¹⁶⁷ Kaplanoğlu, BYA, 38.

¹⁶⁸ Algül, age, 173.

¹⁶⁹ Algül, agb, 471.

Hızır bir gün Ulu Cami'ye gelmiş, şadırvanda abdest almış, hırkasını da bu “vav harfi” üzerine asmış. Bunun için halktan bazıları bunun önünde iki rek'at namaz kılıp dua ederek ihtiyaçlarını Allah'a arz etmeyi gelenek haline getirmiştir.¹⁷⁰ Burada namaz kılmak, duaların kabul edilmesi arzuların yerine gelmesine sebeptir.¹⁷¹ Birçok erkek, kadın ve genç bu vav harfinin karşısında namaz kılmayı tercihle bunu sevap sayarlar, pek çok insanın, bilhassa ilk, orta ve lise talebeleri sınav zamanlarında bu harf karşısına durarak, kollarını göğsüne bağlamak ve boyun eğmek ve hafifçe eğilmek suretiyle saygı gösterisinde buldukları görülüyormuş.¹⁷² Cami içindeki havuzlu şadırvanla ilgili birçok uygulama geçmişten günümüze devam etmektedir. Önceleri yürüyemeyen çocuklar havuzun etrafında tavaf ettirilir, her kurnadan bir miktar su içirilir ve çocuğu gezdiren kadının açtığı muslukları arkadan gelen diğer bir kadın kaparmış.¹⁷³ Aynı uygulama altını ıslatan çocuklar için de yapılmış. Böylece çocuk abdestini söylemiş.¹⁷⁴ Bazı kadınlar dileklerinin gerçekleşmesi niyeti ile şadırvanın kurnalarının dip kısımlarına iplik bağlıyormuş.

Cami havuzuna para atma âdeti de vardı. Rivayete göre bu gelenek Yunan başbakanı Karamanlis'in Bursa'ya gelişinde Ulucami'yi ziyaret etmesiyle başlamış. Karamanlis, havuzun başına geldiğinde içine para atmış. Bu davranış bazı gazetelerde haber konusu olunca halktan kimseler de havuza para atmaya başlamışlar. Hatta atılan bakır kuruşlar sebebiyle daha önceleri havuzda bulunan kırmızı balıklar zehirlenerek ölmüşler. Saçı (adak) cinsinden kuyulara dilek için taş atmak, kuyu ve su birikintilerine/göl vesair yerlere taş, para atıp dilek dileme Anadolu'nun bazı yörelerinde mevcuttur. Burada su iyesine saç sunma âdeti vardır. Bu inanç günümüzde

¹⁷⁰ aynı yer.

¹⁷¹ Erdönmez, agb, 490.

¹⁷² Sarıcan, Bayram, 1930'lardan Günümüze Bursa'da Dini Hayat Gördüklerim-Duyduklarım-Yaşadıklarım Hatıralar, İstanbul 2003, s.53; Algül, agb, 471.

¹⁷³ Cenûbi Marmara, 111.

¹⁷⁴ Erdönmez, agb, 490.

havuzlara para atmak şeklinde devam etmektedir.¹⁷⁵ Aynı şekilde bu uygulama eski Anadolu geleneklerindedir.¹⁷⁶

Önceleri, Cuma günü bir kâse bal getirirler, salâ veren müezzine verirler, o da hem salâ okur, hem de balı elinde tutar hava aldırırmiş. Hasta için birebirmiş. Ya iyi olur, ya da ölürmüş.¹⁷⁷ Bazı kadınların cami halılarının altlarına para koyup dilekte buldukları söylenir. 1999 depreminin olduğu gece, beyazlar giymiş kırk evliya cami bekçisini kaldırırlar. “Bize camiyi aç! Büyük bir felaket olacak, dua edeceğiz” derler. Camiye girip ayakta dua ederler. “Allah’ım! Felaketi karaya değil, denizlere ver.” Bu yüzden deprem denizde olmuş.¹⁷⁸

46. Üç Kuzular (Kozlar) Mezarı ve Yediler Türbesi

Üç Kuzular Mahallesiindeki Üç Kuzular Camii avlusundadır. Yarım metre yükseklikte duvarla çevrilmiş üstü açık mezarda yattıkları söyleniyor. Mezarları başında mum yakılıyor. Mezarların başucunda bulunan cami şadırvanının çeşmeleri sıra ile açılıyor. Arkadan gelen diğer biri açılan kurnaları kapatıyor. Bu uygulama ile bazı kimseler iş bulacağını, bazısı da aile içi huzurlukların son bulacağını ümit ediyor.

Hemen alt tarafta Üç Kuzular’ın en büyükleri ve tek evlenmiş olanı Şeyh Safiyyüddîn’in aile efradının kabirlerinin bulunduğu Yediler Türbesi var. Türbenin eşiği ve kapısı kutsal sayılıp öpülüyor. İç çamaşırları türbedeki sandukalara sürülüp daha sonra giyiliyor. Bazıları bu çamaşırları sanduka örtülerinin altına bırakıp bir-üç gün sonra gelip alıyor. Türbe dışında mum yakılıyor ve ışığında abdest alınıyor. Mum ışığı geleceğin aydınlık olmasını istemekmiş. Türbe dışında mezarlar arasında yaşlı bir selvi ağacı var. Bu ağaca çeşitli dileklerle taş atılıyor. Taş, ağaç üzerinde kalırsa dileğin gerçekleşeceğine, düşerse gerçekleşmeyeceğine işaretmiş. Ayrıca bu ağaç üzerine çakılmış dilek çivileri görülüyor. Bazıları da ağacı öpüyormüş.

¹⁷⁵ Kalafat, age, 38.

¹⁷⁶ Kaplanoğlu, agb, 85.

¹⁷⁷ Erdönmez, aynı yer.

¹⁷⁸ Cemiloğlu, agm, 102-103.

47. Üftâde Tekkesi, Türbesi ve Hû Çeşmesi

Türbede Üftâde'nin sandukasından başka 19 sanduka bulunuyor. Ziyaretçiler, türbesi içinde baş ucunda Fâtihalar, Yâsinler okuyor. Önceleri penceresi önündeki tel kafese iplik, bez bağlanırmış.¹⁷⁹ Şimdi görülüyor.

1905 yıllarında çocukların okula başlaması ile ilgili yapılan tören alaylarında Üftâde türbesine gidilir. Törene katılanlar musalla taşının yanına dizilir. Güzel sesli bir hafız “Âmenerrasûlü” okurmuş.¹⁸⁰

Üftâde tekkesinde birçok odadan birisi “Kubbeli Oda”dır. Üftâde bir sema sırasında vecd haliyle ayakları yerden kesilince başı çarpmasın diye çatı ve tavan açılınca sonradan buraya bu kubbe yapılmış. Çok güzel kalem işlemleri olan ahşap kubbenin ortasında altından bir tokmak bulunduğu söyleniyor. Sonradan kaybolmuş. Bu oda ziyaretçiler tarafından yoğun ilgi görüyor, burada dua ediliyor, buranın kutsal olduğuna inanılıyor.

Tekkede Üftâde'nin eşyalarının sergilendiği bir oda bulunuyor. Çocuğu olmayan kadınlar kuşağını bellerine sararak dilekte bulunur, sonra iki rekat namaz kırlarmış.

Bu odada ziyaretçilerin getirdiği kesme şekerlerden alınıyor. Üzerine bir Fâtiha ile dokuz Âyete'l-Kürsî okunup su dolu bir sürahiye atılıyor. Bu sudan çeşitli niyet ve isteği olanlar (sınavlara girecekler, hastalığına derman arayanlar) içiyor. İsteği gerçekleşen bir kutu kesme şeker alıp buraya bırakıyor. Tekkenin onarım masraflarına katkı olsun diye para yardımı yapanlar sepetteki bozuklu paralardan alıyor, bununla simit veya çörek alınıp çeşitli hastalıklara şifa olması için yeniyor.

Üç kadın Üftâde'nin yatağının pamuğundan almışlar. Üç gün geçmeden bin bir özürle “rahatsız edildiklerini” söyleyip aldıkları pamuğu geri getirmişler.

Üftâde Tekkesi bitişiğindeki cami önünde bir çeşme var. Üzerinde Hû Çeşmesi yazıyor. Suyunun şifalı olduğu söyleniyor.

¹⁷⁹ Erdönmez, agb, 486.

¹⁸⁰ Odaman, Rıfat, “Bursa'nın Eski Mahalle Mektepleri ve Çocukların Mektebe Başlatılması”ndan naklen, Yenisey, Bursa Folkloru, 121.

Uzun yıllar içtiği alkolün etkisi ile siroza yakalanan bir hasta geceleri “hu-su” gibi sesler duyduğunu belirtip, Hû Çeşmesinden bir güğüm su ister. Bir Cuma günü doldurulan su bir ay süre ile hastaya içirilince tamamen iyileşip ayağa kalkmış.¹⁸¹

Bursa sularının çoğunun şifalı olduğu inancı yaygındır. Bunların her birinin kendilerine göre alış ve içiş usulleri vardır. Bu suları içmek için buldukları yere gitmek mecburiyeti yoktur. Başkalarına getirtilebilir. Şifa bulanların içiş usullerine dikkat edilerek içilir ve bazen okuttururlar veya okunmuş sulardan isterler. “Filan su kum döker, filan hazme iyidir”¹⁸² diye, ampirik şekilde kendi endikasyonlarına göre içerler. Su hakkında mistik ve düşüncelerini de sular vesilesiyle konuşmalarda belirtirler.¹⁸³

48. Veysel Karânî Mezarı

İslâm’ın ilk asrında yaşamış, Hicri 36 tarihinde Sıffin savaşına katılıp şehit düşmüş bir zâhid olan Veysel Karânî, Anadolu’da deve çobanlarının ve saraçların pîri sayılır. Anadolu’nun birçok yerinde mezarı ve makamı bulunduğu inanılan Karânî’nin mezarlarından birini de bu şehir barındırır. Rivayete göre burada Veysel Karânî’nin de bulunduğu ruhanî bir meclis toplanmış. Atıcılar semtinde Veysel Karânî dergâhı kurulmuş. Halk onu öylesine benimsemiş ki, Anadolu’ya geldiğini, bir ara burada yaşayıp öldüğünü düşünmüştür.¹⁸⁴

Mezarı Atıcılar Senti kuzeyinde, eski Yalova yolu kenarında Veysel Karânî Camii avlusundadır. Mezarı yeşil boyalı demirden çit ve kafes ile çevrilidir.

Mezarın ayakucunda 60 * 60 ölçüsünde etrafı beyaz mermerle çevrelenmiş bir kefeke taşı bulunuyor. Üzerinde Veysel Karânî’nin ve devesinin ayak izleri olduğu söylenen çukurluklar var. Bu taşın Yemen’den getirtildiği söylendi. Taşın çukur

¹⁸¹ Yardımcı, İlhan, Hazreti Üftâde, İstanbul 1980, s.175-176.

¹⁸² Bkz. Dağlıoğlu, Hikmet Turhan, “Bursa Suları”, UBHD, 1937/9, s.5-11.

¹⁸³ Ünver, agb, 401.

¹⁸⁴ Ocak, A.Yaşar, Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri, Ankara 1983, s.16, 18; Yâdigâr-ı Şemsî, 587; Kara, “Bursa’da Avrupalı, Afrikalı ve Asyalı Dervişler”, 87.

yerlerine devamlı su dökülüyor. Buradan kuşlar içiyormuş. Bazı ziyaretçiler yüz felçlilerin, yüzünü yıkamak için bu sudan alıyormuş.

Geçmişte mezarında bulunan bir taşa dilek çivileri çakılır; çivi taşa doğruca girerse dileğin gerçekleşeceğine, eğrilir girmezse gerçekleşmeyeceğine inanılmış.¹⁸⁵

Emir Sultan'a sünnet konvoylarının girişi yasaklanınca, sünnet çocukları buraya getirilmeye başlamış, hala devam ediyor.

Çeşitli dilek ve istekler için müracaat ediliyor. Bazı adak sahipleri gelip kurban kesiyormuş. Ev sahibi, çocuk sahibi olabilmek için adakta bulunuluyor. Çocuğu olanlar adını Veysel koyuyor.

15 günde bir ziyarete gelen, yaşlılığı sebebiyle artık gelemediğini söyleyip mezarın başında ağlayan 76 yaşındaki bir kadının babasının çocukları olmuyormuş. Veysel Karânî'ye adakta bulunmuş. İki çocuğu olmuş. Sık sık ziyaret etmelerini de vasiyet etmiş. Abisinin ismi Veysel, kadınınki ise Vesile veya Veysile imiş.

Kıbrıs savaşı gazisi hava pilot subayı Demirtaş Köyü'ne gelir, Veysel Karânî mezarını sorar ve kurban keseceğini söyler. Savaşta düşman hedeflerini tam isabetle vurmuş ve komutanlarının takdirini kazanmış. Bombaları "şuraya-buraya at" diyen bir ses işitiyormuş. Kim olduğunu sorunca "Bursa'da Veysel Karânî'yim" demiş.

49. Yürüyen Dede

Asıl adı bilinmeyen Yürüyen Dede'nin Mekke'den geldiğine inanılır. Bursa'ya geldikten sonra sürekli Ulu Cami'de ibadetle meşgul olmuş ve kible tarafındaki dolaplardan birisinin içinde hayatını geçirmişti. Her gece elli re'kat namaz kıldığı ve kendisinin evliyadan olduğu kabul edilir. XV. asrın başlarına yaşadığı söylenmektedir. Öldüğü zaman Pınarbaşı Mezarlığı'na gömüldü.

Rivayete göre, Yürüyen Dede, Mekke'de bulunduğu sırada rüyasında büyük bir cami görmüş, bu caminin havuzundan abdest almış ve minbere çıkıp hırkasını bırakmış.

¹⁸⁵ Tanyu, Hikmet, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Ankara 1968, s.114

Uyandıktan sonra böyle bir caminin nerede olduğunu soruşturmuş, Bursa’da olduğunu öğrenince de doğru Bursa’ya gelmiş ve hırkasını rüyada koyduğu yerde bulmuş.

Başka bir rivayete göre ise, gömüldüğünün ertesi sabahı cesedini camide bulmuşlar, ikinci defa yine götürülüp Pınarbaşı Mezarlığı’na gömmüşler ancak ceset tekrar camide bulunmuş. Bunun üzerine, “Bunda bir hikmet var” düşüncesiyle cami duvarı dibine defnedilmiş.¹⁸⁶

Eski Bursalılar, yürüyemeyen çocuklarını, Cuma günü salâ vakti buraya getirir ve sallarlarsa çocuğun yürümeye başlayacağına inanırlardı. Sıtmaya tutulanlar da şifa bulmak için mezarının üzerinde bulunan defne ağacından üç yaprak alıp tütün gibi içerlerdi.¹⁸⁷

Yol çalışmalarında, türbe yolun ortasında kalınca, vali (A.Vefik Paşa) türbenin başına geçip, “Yürü, ya dede” demiş. Sonra “Elbette yürümüştür. Ayakaltında kalacak değil ya” diyerek türbeyi yıktırmış.¹⁸⁸

50. Zerde Dede

Bursalıların evliyadan olduğuna inandıkları Zerde Dede, Pınarbaşı’nda İzzettin Camii mihrabı arkasında idi. bu zata zerde adayıp, isteklerine kavuşanların zerde dökmesi gelenek haline gelmişti. Yürüyemeyen çocukların yürümesi için ve çocukların altını kirletmemesi için mezarına getirilip dua edildiği ve mezar başında zerde yedirilince faydasının görüleceğine inanılırmış.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Çetin, agb, 411.

¹⁸⁷ Çetin, aynı yer; Baldırzâde, 270; Kütük IV, 390; Erdönmez, age, 490, 502; Tanyu, Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, 186; Kaplanoğlu, BYA, 315; Cenûbî Marmara, 111.

¹⁸⁸ Yücelt, Nazım, “Tanzimat Devri Ricalinden Ahmet Vefik Paşa”, UBHD, 1939/24, s.14. Yol çalışmalarına önem verdiği gibi, bütün cami ve türbeler onun gayretiyle tamir edilmiştir. Bkz. Akgün, Ömer Faruk, “Ahmet Vefik Paşa”, DİA, II, 146.

¹⁸⁹ Baldırzâde, 170; Kütük, IV, 402; Erdönmez, agb, 494; Çetin, agb, 416; Aytürk-Altan, age, 115.

51. Duğlu Baba

“Duğlubaba dedikleri yüksek yer; bir cennet tepesidir ki: Uludağ’ın ortasında ve gidip gelenlerin yolunun batı kenarındadır. Orada, bir azizin mezarı ve bir sahib-i temyizın meşhedi vardır. Derler ki: Bursa’nın fethi günlerinde Duğlubaba dedikleri aziz, dervişleri ile orada oturmuş; gelenlere geçenlere ve (ehli seferden her ehli güzer) bir çanak (duğ-ayran) verirmiş. Velâyeti zahir ve kerameti bahir mürüvvetlü derviş imiş. Hâliya çamlar altında mezarı görünmektedir. Misafiri eksik olmaz. Naklonulur ki Duğlubaba dedikleri derviş; Orhan Bey’in Bursa fethi zamanında birkaç derviş arkadaşıyla Uludağ’a gelerek dağın şark tarafında kapalı bir yerinde yerleşmişler. Kurtlar kuşlar kendisine alışmıştı. Kande gitse bile giderlerdi. Ve her yandan gelip onu ziyaret ederlerdi. Uzlete ve inzivaya çekilmiş bir dervişti. Kumandanlarından Turgut Alp’in delaleti ile Orhan kendisine gönül bağlamıştı ve ol havaliyi kendisine Duğlubaba ölünce “anın üzerine türbe ve yanında bir cami ve bir tekke bina etti ve ol makamı mübareki varidine ve zairine melâz ve melce kıldı. Hâliya tamam mamuri ziyaretgâh ve hasılı mevfurü ibadetgâhtır. Servi ve sanevberlerle bir gelin edası gibi süslenmiş olan türbesinin üstünü güneş ve ay tavaf ederler.”¹⁹⁰

Lâmiî’nin, Kanuni Süleyman zamanında türbesi, camii, tekkesiyle gelenleri gidenleriyle mâmur bir yer olduğunu bildirdiği Duğlubaba tepesinde bugün yalnız yüzlerce yıllık ihtiyar bir çamın dalları altında, harap bir mezar kalmıştır. Artık Duğlubaba gelenlere geçenlere ayran ikram etmiyor. Fakat yanından yol kenarında bulunan çeşmeden herkes istediği kadar kana kana susuzluğunu ve hararetini teskin ediyor.¹⁹¹

Mezarın bulunduğu saha geniş bir mesire yeri olup etrafı yazlık villalar, müstakil evlerle çevrelenmiştir.¹⁹²

¹⁹⁰ Lâmiî Çelebi, “Münazara-i Sultan-ı Bahar bâ Şehriyar-ı Şitâ”, çev. Mümtaz Şükrü, “Bahar Sultanla Kış Şehriyarı Uludağ’da Savaş”, UBHD, 1939/20, s.75-76.

¹⁹¹ Eğilmez, Mümtaz Şükrü, “Doğlubaba”, UBHD, 1942/45-46, s.11.

¹⁹² Turyan, Hasan, “Doğlu (Dolu) Baba”, BURDEF, 2004/22, s.88.

52. Gözcü Mahmut

Seferişıklar köyü kenarında, köyün güney-doğusunda ve dere yatağına bakan yamaçta yer almaktadır. Üç-dört dönümlük bir bahçe içerisinde ve bu bahçenin bir tarafı da köyün mezarlığıdır. Orhan Gazi, Keşiş Dağı'nı gözleme görevi verdiği için bu adla anılmaktadır.

Yaklaşın elli m²lik basit bir yapıdan oluşan türbesinin içerisinde iki sanduka vardır. Bunlardan biri gözcü Mahmut'a diğeri de hanımına aittir, denir. Sandukalar ve duvarlar, seccadeler, namaz seccadeleri, havlular ve değişik kumaşlarla kaplıdır. Pencere demirlerine çaput parçaları bağlanmıştır. Yakın zamanlara kadar sancağı ile dümbek tokmaklarının türbede olduğu daha sonra bunların kaybolduğu belirtilmektedir. Her yıl hem ilkbaharda hem de Kasım ayında olmak üzere iki kez tören yapılmaktadır. Ancak yakın zamanda bu Temmuz ve Ağustos ayına alınarak tek törene indirilmiştir. Hayır şöleninde, köylülerce kesilen kurban etlerinden yemek ve pilav yapılır. Yağmur duası yapma, hacet namazı kılma, pencere demirlerine çaput bağlama, küçük çocuklara kum yedirme, pratikleri uygulanır. Yağmur yağdırdığı ve çaput bağlayan kısır kimseleri çocuk sahibi yaptığına, toprak yiyen çocukları iyileştirdiğine inanılır.¹⁹³

Köyü kuran veya kurtaran, köyün ruhu sayılan bu dedeler, köyün ortak kimliğini temsil etmektedir. Köyün tüm önemli toplantıları bu mezarın çevresinde olmaktadır. Sanki yatır, köyün tüm kararlarına ortak yapılır. Her yıl yapılan pilav günleri ise, köylüyü koruması karşılığı dedeye yapılan bir teşekkür şölenidir.¹⁹⁴

53. Hatice Sultan

Gökçeören köyü yakınındadır.

Adı Hatice olarak biliniyor. Köyün doğusunda ve Nilüfer deresi yatağına bakan yüksekçe yamaçta yer almaktadır. Üç dört dönümlük bir koruluk içerisinde. Meşe ve çam ağaçları çok yaşlıdır. Türbe ya da yapı yok. Ancak, basit bir betonla çevrelenmiş

¹⁹³ Cemiloğlu, age, 136-137.

¹⁹⁴ Kaplanoğlu, "Bursa Köyleri İçin Dede Yatırlarının Önemi", I. BHKS, II, 466.

mezar yeridir. Definecilerin mezarı bir tarafından tahrip ettiği görülmektedir. Her yıl ilkbaharda havanın yağış durumuna göre Mayıs ve Haziran aylarında hayır şöleni yapılıyor. Yağmur duası yapılıyor. Hacet namazı kılınıyor. Mevlit okunuyor. Yağmur yağdırdığına, yatıra dua eden kısır kimseleri çocuk sahibi yaptığına inanılıyor. Çocuk sahibi olanlar daha sonra çocukla ziyarete geliyor.¹⁹⁵

54. Mürsel Dede

Mürseler köyü meydanında, köyün batısında ve Nilüfer deresine bakan çok yüksek yamaçta ve köyün mezarlığına bitişik vaziyettedir. Çevrede birkaç yaşlı ağaç vardır. Türbe yok. Ancak, beton çitlerle çevrilmiş olan yarım dönümlük bir arazi içerisinde dört mezar vardır. Mezarlar alüminyum korkuluklarla korunmuştur. Bu dört mezardan biri “Mürsel Paşa” olarak bilinen yatıra, diğer üçü de Piri Mehmet Efendi ile oğluna ve karısına aittir. Her yıl sonbaharda şimdilerde ise Eylül ayında büyük bir hayır töreni yapılıyor. Köyden ve özellikle Bursa’ya göçüp zengin olmuş köylülerden toplanan paralarla alınıp kesilen hayvanların etlerinden et yemeği ve pilav yapılıyor.

Toprak yiyen çocuklara, Mürsel Paşa sülalesinden geldiği söylenen Mendeller ailesinden bir kişi mezar toprağı yediyor. Yürüyemeyen çocuklar mezar çevresinde dolaştırılıyor. Adakla doğmuş çocuklar mezar çevresinde dolaştırılıyor. Dedenin öldükten sonra da keramet göstererek; kısırları çocuk sahibi yaptığı, hastaları iyileştirdiğine inanılıyor. Bu kimselerden çocuğı olanlar tekrar ziyarete gelip kurban adaklarını kesiyorlar. “Burada evliya mı yatıyor, yoksa eşek mi?” diyerek hakaret eden sürü sahibini, hayvanlarını telef ederek cezalandırdığı rivayet ediliyor.¹⁹⁶

55. Şerife Nine Türbesi

Şerife Nine Türbesi, Selçukgazi köyü mezarlığındadır.

¹⁹⁵ Cemiloğlu, age, 137.

¹⁹⁶ age, 149-150.

Gemlik köylerinden bir askere Kıbrıs Savaşının en sıcak zamanı cepheye ateş hattında savaşırken, bir kadın gelerek siperdeki yerini değiştirmesini söyler. Hemen sonra düşmanın o bölgeye yaptığı yoğun top ateşi ve mermilerinden kurtulmuş olur. Asker, kadına kim olduğunu sorar. Bursa Selçukgazi Köyü'nden Şerife Nine olduğunu söyler. Terhis olduktan sonra nineye ziyarete giden asker, köyde bu isimde bir ninenin olmadığını, yalnız Şerife Nine'ye atfedilen bir mezar olduğunu öğrenir. Başından geçenleri anlatınca, Selçukgazi köylüleri, ninenin üzerinde ahşap bir sundurma bulunan basit mezarına şimdiki kubbeli türbeyi yaparlar. Türbesi köy mezarlığı içindedir. Daha önceleri ninenin mezarına uzak mesafede bulunan çeşmeye gittiğinin görüldüğü rivayeti üzerine türbe duvarının dışına bitişik bir de çeşme yapılmış.

Başka bir rivayete göre Kurtuluş Savaşı sonrası köyü terk eden Yunan askerleri köyü yakmak istemişler fakat ninenin inayetiyle yakamamışlar.

Köyün kuruluşu ile ilgili olarak; aslında köy şu haliyle çevreye hâkim yerinin batısında, Kayapınar Boğazında veya güneyindeki Kavaklar bölgesinde(mahkûm mevkiler) kurulmak istenmiş, fakat evlerin temelleri belli bir seviyeye ulaşınca kendiliğinden yıkılır. Bu sıralar Şerife Nine köyden bazılarının rüyasına girer ve köyün tepeye kurulmasını söyler.

Şerife Nine'nin ziyaretine daha çok Gemlik köylerinden geliyorlar. Adağı olan yerine getiriyor, türbesinde mevlit okutuyor, şeker bisküvi dağıtıyorlar. Daha önceleri adak kurbanları kesiliyormuş.

Ayrıca mezarından toprak alınıp cilt hastalıkları olanlara götürülüp toprağından sürülüyor. Alınan toprak daha sonra geri getiriliyor. Getirmeyenlerin rüyalarına giren nine onları korkutuyor.

Vaktiyle köy bölgesinden sorumlu jandarma karakolunun komutanı türbeyi kapatmak istemiş, daha sonra kızı hastalanıp derman bulamayınca Şerife Nine'nin mezarına getirdiği ve şifa bulduğu, önceki davranışı sebebiyle pişman ve mahcup olduğu söyleniyor.

İKİNCİ BÖLÜM

NİLÜFER VE YILDIRIM İLÇELERİNDEKİ ZİYÂRET YERLERİ VE BUNLARIN ETRAFINDA OLUŞAN DİNÎ İNANÇLAR

A. NİLÜFER

Bursa'nın Nilüfer İlçesi, belki de sonradan kurulan bir ilçe olması sebebiyle, ziyaret yerleri açısından fazla zengin olmamakla birlikte, tespit edebildiğimiz kadarıyla şu yerler ziyarete konu olmaktadır.

1. Fığla Baba (Fırla Dede)

Fığla Baba'nın kabri Dağyenice Köyü'ne hâkim bir tepe üzerinde bulunmakta olup 14 metre uzunluğunda bir mezarda medfundur. Değerli olduğu söylenen kabir taşı çalınmıştır. Verilen bilgilere göre Timur'un Bursa'yı işgalinde veya Rumlarla yapılan savaşta Demirci Köyü civarında yaralanıp, bağırsakları dışarı fırlamış; bağırsaklarını toplayıp bir ağaca asan Fığla Baba, şimdiki kabrinin bulunduğu tepeye çıkmış ve burada şehit düşmüştür. Köye 6 km. uzaklıktaki bu tepede Fığla Dede etrafında her yıl geleneksel anma günü düzenlenerek, köylüler tarafından piknik yapılmaktadır.¹⁹⁷

2. Hamit Dede

Söylentiye göre Hamitler Köyü'nde (şimdi mahalle) yaşayan ve çocukları olmayan bir aile, dua ederek Allah'tan çocuk istemişler; bunun üzerine, uzun seneler sonra evin hanımı hamile kalmış, fakat doğumda kadın ölmüş, çocuğa da "Hamit" adını vermişler. Daha sonra çocuğu köylüler büyütmüşler. Büyüyen Hamit, köyden ayrılmak üzere giderken yolda ölmüş ve köy mezarlığına gömülmüştür. İnanışa göre Hamit geceleri köy içinde dolaşarak yardıma ihtiyacı olanlara yardım yapmış, herhangi bir ihtiyacı olanın ihtiyacını karşılamış, herkesin her türlü problemlerini hallettikten sonra tekrar mezarlığa dönermiş. Hamit'in mezarının olduğu yere sonradan bir türbe

¹⁹⁷ Yardımcı, Evliyaları ve Abideleri İle Şehirler Sultanı Bursa, 458.

yapılmıştır.¹⁹⁸ Zaman içerisinde Hamit Dede'nin medfun bulunduğu yer ve mezar etrafında bazı halk inançları oluşmaya başlamıştır. Nitekim, herhangi bir hastalığı olan insan ve hayvanların mezar etrafında döndükten sonra yakınında bulunan karaağaca çivi çakmaları halinde iyi olacaklarına ve sağlıklarına kavuşacaklarına inanmaya başlamışlardır. Önceleri sıtma da bağlarlarmış.¹⁹⁹ Bilindiği üzere sıtma, geçmiş asırlarda hemen her yerde çok sayıda ölüme sebep olmuş bir hastalıktır. Bataklıkların ve durgun suların fazla olduğu yerlerde çok görülmüştür. Halk bundan çok korkmuştur. Dualardan muskalara kadar, hatta sıtmaya hitaben “bir daha bunu tutma” gibi ihtarlı mektuplar bile yazıldığı olmuştur. Bursa’da bu hastalığa çareler düşünülmüş, birçok tekke ve türbeye sıtmalılar için müracaat edilmiştir.²⁰⁰

3. Kavacık Sultan

Gümüştepe (Misi) Köyü yakınındadır. Mezar, köyün güneydoğusunda ve Nilüfer deresi yatağına bakan yamaçta koruluk bir arazi parçası üzerinde bulunmaktadır. Çevrede yaşlı ağaç yoktur. Ancak, yakın zamanlara kadar gövdesinde insan kafasına benzer bir çıkıntı olan çok yaşlı bir meşenin bulunduğu ve Kavacık Sultan'ın kâfirlerden kaçarken bu meşenin içine girip saklandığı, fakat üzerine yıldırım düşen ağacın daha sonra çürüdüğü belirtilmektedir. Şu anda orada bir türbe ya da herhangi bir yapı olmadığı gibi mezar da belli değildir. Buna rağmen orada her yıl sonbaharda, Ekim Ayı'nda yemek şöleni yapılmaktadır. Ayrıca orada, elbiseden yırtılan çaput parçalarını çevredeki ardıç ağaçlarına bağlama, yemekten sonra dua okuma, diğer zamanlarda ferdi olarak kurban kesme gibi faaliyetlerde bulunmaktadır. Kavacık Sultan'ın, ölümünden sonra keramet göstererek kısırları çocuk sahibi yaptığına, hastaları iyileştirdiğine, çevreden ağaç ve yaprak kesenleri cezalandırdığına ve yanındaki meşede bulunan baş şeklindeki çıkıntıya oturanları itip aşağı attığına inanılmaktadır. Sonradan çocuk sahibi olanlar gelip adak kurbanlarını orada kesmektedirler. Ayrıca geceleri dümbelek ve

¹⁹⁸ Olgun, age, 122-123.

¹⁹⁹ Balırcı, age, 144.

²⁰⁰ Ünver, agb, s. 401.

düdük sesiyle, yeşil kırmızı çıralarla köyün diğer yatağı olan “Gelgel Dede”ye ziyarete gittiğine inanılmaktadır.²⁰¹ Kavacık Sultan’ın sıtma hastalığına çare olduğuna da inanılmaktadır.²⁰² Yukarıda anlatılanlarla bağlantılı olarak, Eski Türk inancında mezarlıkların sahiplerinin mevtalar olduğuna, oralardan evlere herhangi bir şeyin götürülmemesi gerektiğine, ziyaret yerlerindeki ağaçların kuru yapraklarına dahi icazetsiz dokunulamayacağına inanılmakta olup bütün bunlar Tuluğluğ kapsamında mütalaa edilebilir. Tuluğluğ, “tutulmuş sahipli yer” anlamına gelmektedir. Güya o yerin, orada yatan kimse tarafından sahiplendiğine inanılmakta ise de, İslâm inancına göre her şeyin gerçek sahibi sadece Allah’tır.²⁰³

²⁰¹ Cemiloğlu, age, s. 142-143.

²⁰² Kaplanoğlu, agb, 469.

²⁰³ Kalafat, Yaşar, Göktengri’den Günümüze Altaylardan-Anadolu’ya Kamizm, 28.

B. YILDIRIM

1-Akşemseddinzâde Emrullah Efendi Mezarı

Kızık çeşmesi yakınındaki mezarı üzerine; kaybolan hayvanın yuları konursa bulunacağına, satılması istenen evin anahtarı konursa satılacağına inanılırdı.²⁰⁴

2-Ali Dede Buhârî Mezarı

Buharalı olup, Emir Sultan ile gelmiştir. İncirli hamamı yakınına bir yerde kalıp burada vefat etti.²⁰⁵ Mezarı yol üzerinde Meydancık'tan İncirli'ye giden caddenin sol tarafındaki apartmanların hemen arkasındadır. Yakınındaki birkaç mezarla beraber sadece mezar taşları mevcuttur.

Çeşitli hastalıklardan şifa bulmak için, özellikle çocukların her türlü öksürüğünün tedavisinde, mezarından alınan küçük bir taş (veya toprak) su içine konular ve bu sudan içilirse iyileşirmiş.²⁰⁶

3-Baba Zâkir Mezarı

Yeşil Türbe'nin güneyinde 500 m. yukarısında bir evin avlusundadır. Eskiden yürüyemeyen çocukları getirirler, mezarında sallayarak yürütülünce, yürümeye başlarmış.²⁰⁷

²⁰⁴ Cenûbî, Marmara, 110.

²⁰⁵ Baldırzâde, age, 190.

²⁰⁶ age, 191; Cenûbî Marmara 110; Erdönmez, agb, 497.

²⁰⁷ agb, 489.

4-Bahar Dede Mezarı

Namazgah civarında, şimdi nerede olduğu bilinmeyen mezarına sıtmaya tutulan kimseler gelip, mezarına el sürerlerse şifa bulurmuş.²⁰⁸

5-Davut Kadı Türbesi

Kadı, Osmanlı Devleti içinde hukukçular sınıfını şahsında temsil eden meslek adamı; mülkî, beledî, mâlî, askerî ve adlî alanlarda görevli memuru; merkezi hükümetin hukuku uygulamakla görevli memuru olduğu kadar, halkın da devlet karşısındaki temsilcisi ve sözcüsüdür.²⁰⁹

Davut Kadı İzmit'te doğdu. "Kara Davut" diye tanındı. Hicri 929 (1522-23)'da Bursa Kadılığı'na getirildi. 934/1527'de bu görevinden azledildi.²¹⁰ 940 hicri senesinde Ebussuud Efendi'nin yerine ikinci defa Bursa Kadısı oldu, daha sonra kendi isteği ile emekliye ayrıldı, 948 yılı Safer ayında (Haziran 1541) vefat etti.²¹¹ Kendi yaptırdığı caminin haziresine defnedildi.²¹² Oğlu Süleyman Çelebi ve Süleyman'ın oğlu Abdülvâhid Vahidî aynı hazirede gömülüdür.²¹³ Ancak yaptırdığı cami sonradan yıkılmış. 1940'lı yıllarda caminin bulunduğu yerde bir ev vardı.²¹⁴ Buradaki kabirler bu evin bahçesinde bulunuyordu ve mahalle halkı ev sahipleri tarafından buraya sokulmazlardı. Bu ailenin bütün çocuklarının bazı bedensel kusurlarla doğmaları, çevrede yaşayanlar tarafından Davut Kadı'ya bu şekilde hürmetsizlik edilmesine ve mescid yerinin satın alınıp ev yapılmasına yorumlanırdı. 1995 yılında Yıldırım Belediyesi'nin istimlak ve çevre düzenlemesi ile üstü örtülü, açık bir türbe haline getirildi.

²⁰⁸ agb, 488.

²⁰⁹ Ortaylı, İlber, "Kadı", DİA, XXIV, 69-73.

²¹⁰ Baldırzâde, age, 166.

²¹¹ Arpağuş, Hatice Kelpetin, "Kara Dâvud İzmitî", DİA, XXIV, 359-360.

²¹² Koyunluoğlu, M. Turgut, "Bursa Gezintilerinden: Âbideler", UBHD, 1936/7, s.29.

²¹³ Baldırzâde, age, 178, 205.

²¹⁴ Baykal, Kâzım, "Bursa Hakkında Yapılan Etütler, Kitap IV," UBHD, 1947/81, s.10.

Mahalle sakinlerinin anlattığı menkıbeye göre; Davut Kadı'nın, Bursa Kadılığı'na atanmasından sonra Değirmenlikızıklı (veya Fidyekızıklı) bir köylü gelerek bağını-bahçesini talan eden bir ayıdan şikâyetle Kara Davut'a başvurur. Bunun üzerine davalı ayı, Kadı tarafından mahkemeye çağrılır. Belirlenen zaman ve yerde görülen davada Davut Kadı ayıyı sorgulayıp verdiği zararın sebebini sorar. Bunun üzerine dile gelen hayvan, davacı köylünün "kotuklarını ziyan ettiğini" söyler. Buna şahit olan civar halkı Davut Kadı'nın manevi yönünü anlarlar.

6-Derviş Dede (Zikir Dede) Mezarı

Son zamanlarda adı sıkça duyulan "Derviş Dede", Emir Sultan mezarlığında bir kabirdir. Bu kabrin kenarında oturmuş bir kadın "bu mezar devamlı sallanıyor, devamlı zikrediyor" diye bir söz yaymış ve meraklı birçok kimse ziyaret etmeye başlamış. İşin aslına gelince; bir mezar taşı gevşeyen zeminden etkilenmiş; özellikle üzerindeki demir parmaklık yerinden oynamış ve meydana gelen boşluktan esen rüzgârın da etkisiyle sallanmaya başlamış. Böylece adı Zikir Dede'ye veya Derviş Dede'ye çıkmış. Mezarın etrafı onarılmıca sallanma durmuş, böylelikle ziyaretler de azalmış.²¹⁵

Bu mezarın hala ziyaret edildiği söyleniyor. Özellikle Cuma günleri salâ ile ezan arasında ziyaret edilmiyormuş. Dede'nin bu vakitte ziyaret ve ibadet etmek için Medine'ye Mescid-i Nebevî'ye gittiği söyleniyor.

7-Dua Çınarı

Somuncu Baba Bursa'dan ayrılırken, şehrin dışında kalan bu çınarın yanına gelince, asasını bu çınara asıp, ellerini kaldırarak, Bursa'yı felaketlerden koruması için, Allah'a dua etmiş, sır olmuş. O günden sonra buraya "Duaçınarı" denilmiş.²¹⁶

²¹⁵ Turyan, Hasan, "Geçmişten Günümüze Halkın Muhayyilesinde Yaşayan Emir Sultan" , II. BHKS, II, 523-524.

²¹⁶ Çınar, Ali Abbas, Bursa'dan Derlenen Yer ve Kişi Adına Bağlı Efsaneler, Ankara 1989, s.147; Yardımcı, Evliyaları ve Abideleri İle Şehirler Sultanı Bursa, 243.

Eskiden, askere, hacca gidenler, şehir dışında bulunan bu çınarın yanında toplanır, yemekler yenir, dualar edilir, askerler ve hacılarla helalleşilirmiş. Çünkü askerden ve hacdan dönmek nasip olmayabilirmiş.²¹⁷ Buradan merasimle uğurlananlar, dönüşlerinde tekrar burada merasimle karşılanırlardı.²¹⁸

8-Dürt Dede

Mezarı Davutkadı Mahallesi'ndedir.

Eskiden çeşitli istek ve arzularının gerçekleşmesini isteyen ziyaretçiler, mezarına bir değnek sokar, düрте düрте dileğini söylemiş. İstek yerine gelinceye kadar da değnek mezara saplı olarak durur, değnekler sebebiyle mezar adeta bir kirpi gibi görünürmüş.²¹⁹

Bir ara kabri üzerinde ahşap bir ev yapıldı. Bu zamanlar evin içindeki bir odada kalan mezara küçük bir pencereden girilirdi. Dilek için gelenler mezarından aldıkları küçük taşları mezar taşına sürterek yapıştırmak isteler. Bıaktıklarında yapışmaz düşerse ikinci bir taşla denerler yapışmaz ise, üçüncüye denerler, bu da yapışmaz ise dileğin yerine gelmeyeceğine inanılmış.

İki genç kızın çamaşırı mezarı üzerine bırakılıp dua edilir. Daha sonra bu çamaşırlar hasta olan veya kısmeti açılmak istenen kimselere giydirilirmiş. Dileği yerine gelenler horoz keserlermiş. Bazı ziyaretçiler dileklerinin kabulü için bu civarda para dağıtır, mahalle çocukları buradan ayrılmazmış.

Mezar üzerinde bulunan ev²²⁰ yıkılıp yerine apartman yapılırken çevrede yaşayanların uyarması üzerine, müteahhit duvarı girintili yaparak kabri açıkta bırakmış.

²¹⁷ Olgun, age, 115.

²¹⁸ Ortaç, Hüsnü, "Kestel Köyü", UBHD, 1946/75, s.48/a

²¹⁹ Kepeceioğlu, Kütük, I, 400; Erdönmez, agb, 494.

²²⁰ Bu evde yaşayan ailenin bazı fertlerinin akıl sağlığının bozuk olduğu da söyleniyor.

9-Emir Sultan

Peygamberimiz soyundan geldiği için “Emir”, gönülleri fethettiği için “Sultan” kelimesi ilavesi ile “Emir Sultan”²²¹ Buhara’dan Bursa’ya gelip²²² yerleşmiş, I. Beyazıt (Yıldırım) kendisine evladı gibi muhabbet edip kızını nikahlamış, I. Mehmet (Çelebi) ve II. Murat’tan da riayet görmüş, hicri 833 (1429/30)’de vefat etmiştir.²²³ Emir Sultan Tekkesi’nin külliyesinin hatta mahallesinin kurucusu olan bu derviş Kübrevî²²⁴ geleneğinin de bölgedeki ilk temsilcisidir.²²⁵

Emir Sultan hayatta iken yapılan, ölünden sonra da 80-100 sene öncesine kadar süren ve adına “Erguvan Faslı/Bayramı” denilen bir şölen yapılmaktaydı. Bahar mevsiminin bütün yeşilliği ile ortaya çıktığı Bursa’da Erguvan çiçeklerinin açtığı mevsimde bir hafta kadar süren kutlamalara Anadolu’dan ve Bursa civarından 8-10 bin kişi katılmaktaydı.²²⁶ Bu kutlamaların Bursa’ya feyiz ve bereket getireceğine inanılırmış.²²⁷ Bu bayram din ve folklor tarihimizin en güzel sahnelerini muhafaza etmektedir.²²⁸ Bu gelenek 1890’lı yıllarda unutulmaya yüz tutmuş.²²⁹ Bu kutlamalar

²²¹ Kara, Mustafa, “İsmi Erguvanla Özdeşleşen Derviş: Emir Sultan Buharî”, BURDEF, 2003/18, s.143.

²²² Emir Sultan’ın Bursaya gelmesinin en büyük nedeni; devletin başkenti olan şehirde, her sınıf ve karakterde insanın sebep olabilecekleri dengesizlikleri mana yolu ile düzene sokmakla ilgilidir, derler. Bkz. Coşkun, Zebercet, “Efsanelerle Bursa”, BURDEF, 1999/1, s.108.

²²³ Sicill-i Osmanî, V, 1581.

²²⁴ Bkz. Kara, Mustafa, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Bursa 1985, s.291-292.

²²⁵ Kara, “Bursa’da Avrupalı, Afrikalı ve Asyalı Dervişler”, 87.

²²⁶ Algül, Hüseyin, age, 302-303; “Erguvan Faslı-Erguvan Şenliği”, I, BHKS, II, 403; “Erguvan Bayramı”, UÜİFD, Bursa 1991, III, 94; “... her diyardan deniz gibi adam toplanır ki, ... Böyle bir cemiyet ancak Emir Sultan şevkiyle olur.” Bkz. Evliya Çelebi, age, 15.

²²⁷ Yâdigâr-ı Şemsî, 40.

²²⁸ Kara, “İsmi Erguvanla Özdeşleşen Derviş: Emir Sultan Buharî”, 143.

²²⁹ “Erguvan bayramıyla, hasat töreni, havadan hiçte terk edilmiş görünmüyor. Aksine, her sabah Bursa’nın ufkundaki pembe doğu Emir Sultan’da bir Erguvan bayramıdır, her akşam Bursa ufkundaki sarı batı, Emir Sultan’da bir hasat törenidir.” Bkz. Çağlar, “Bursa İçin”, 26.

yerini, Eşrefî dervişlerinin Ramazan ve Kurban Bayramlarının ikinci günlerinde zikir ederek tevhit getirerek Emir Sultan Türbesine gelip Mülk Sûresi okumasına bırakmış.²³⁰

Bugün Emirsultan semti Erguvan ağaçlarından yoksundur.²³¹ Günümüzde Erguvan bayramı benzeri şölen ve kutlamalara rastlanmasa da bazı geleneklerin yaşatıldığı ve yeni bazı adetlerin oluşturulduğu söylenebilir.²³²

Sağlığında devlet ricalinin hürmet edip elini öptüğü, padişahların duasını alarak yola (sefere) çıktığı Emir Sultan vefatından sonra da aynı saygı ve hürmeti görmüş. Kanunî Sultan Süleyman Bursa'ya gelerek ecdadının ve Emir Sultan'ın kabirlerini ziyaret etmiş.²³³ Fatih'in oğlu II. Beyazıt ve Yavuz Sultan Selim Bursa'ya geldiklerinde türbenin sandukasının örtüsünün altına girip dua edermiş.²³⁴ Yavuz Sultan Selim, Mısır seferine çıkarken Emir Sultan türbesini ziyaret edip imdat dilemiş. Mezarından; "Ey Selim! İnşallah Mısır'a emniyetle girersin" sesini işitmiş ve öyle de olmuştur.²³⁵

Evliya Çelebi'nin Bursa seyahati sırasında babasının kendisi hakkında gördüğü rüyasını şöyle nakletmiştir; "O gece rüyamda seni gördüm. Emir Sultan tekkesinde ruhaniyetinden yardım dileyip seyahat rica edip duruyordun. O gece bana nice ermişler rica edip senin seyahate gitmen için izin istediler. Ben de o gece hepsinin ricasıyla, sana destur verdim. Fâtîha okuduk..."²³⁶

Emir Sultan'ın ölümünden iki yüz yıl sonra bir adam yanında büyük bir aslanla türbesini ziyarete gelir. Aslanı çevredeki bir ağaca bağlar ve türbeye girer. Kükreyerek bağını koparan hayvan türbenin kapısına gelerek burada gözyaşı döker ve sakince yerine döner.²³⁷

²³⁰ Yâdigâr-ı Şemsî, 40.

²³¹ Dara, Ramis, "Sokak Çiçekleri", BURDEF, 2001/12, s.132.

²³² Pay, agb, 450.

²³³ Algül, age, 266-267.

²³⁴ Güleryüz, Mustafa, Emir Sultan Külliyesi Rehberi, Bursa 2006, s.6.

²³⁵ Evliya Çelebi, age, 51-52.

²³⁶ age, 60.

²³⁷ Baldırzâde, age, 83-84; Saltık, Gazâli, Bursa'da Emirsultan ve Kerametleri, Bursa 1959, s.59; Algül, age, 257-258.

Eksiden Bursa’da çocukların okula ilk başlamaları çok önemli görülüp, ilk mürüvvet sayılır, bu sebeple “Âmin Alayı” da denilen sünnet benzeri törenler yapılmış. Bu zengin ve teferruatlı törenler ile, “okula başlamanın önemi” çocuğa ve çevreye hissettirilir, daha sonra da “zihni açık olsun diye” Yeşil Türbe ve Emir Sultan Türbesi’ne gidilir, ruhlarına dualar edilmiştir.²³⁸

Ulucami’nin açılışının yapılacağı zaman Yıldırım Beyazıt ilk namazı (Cuma) kıldırmasını Emir Sultan’dan istemiş, o da Somuncu Baba’ya işaret etmiştir. Meşhur hutbe ile Somuncu Baba’nın sırrı açığa çıkmış olur. Bir rivayete göre Somuncu Baba: “Emirim, siz beni ifşa ettiniz. Sizin de türbenize sünnet çocukları gelsin” diye hitap eder.²³⁹ Geçmişten günümüze sünnet çocuklarının Emir Sultan Türbesi’ni ziyaret ettirilmesi, âdeta “sünnet cemiyetlerinin ‘sünneti’ ” haline gelmiştir.²⁴⁰

Sünnet günü sabahı; sırmalı, kaftanlı, cicili elbiseleri ile sünnet çocukları ve arkadaşları ile bir kısım davetlilerin katılımıyla, süslü arabalara binilerek konvoy haline Emir Sultan Türbesi’ne gidilir. Aile büyüklerinden biri veya caminin hocası ya da müezzini türbenin önünde çocuğun geleceği ve ailesi için dua eder. Emir Sultan’ın ruhuna da dualar okunur. Bu ziyaret ve dualar hem çocuğun rahatlamasını sağlar, hem de sünnet acısını hissettirmezmiş.²⁴¹

Kim olduğu bilinmezken birden devletin en önde gelen şahsiyeti olan Emir Sultan her devirde güçlü olmuş, Bursa’yı felaketlerden onun koruduğuna inanılmıştır.

²³⁸ Ataş, Musa, 50 Yıl Önce Bursa, Bursa 1960, s.30; Öcal, Mustafa, “Âmin Alayı”, DİA, III, 63; Hızlı, Mefail, “Osmanlı Çocuklarında Mektep Kültürü”, II, BHKS, I, 128; Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, (Yay. Haz. Yılmaz Uyar), 21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Adetlerimiz, ts., 63.

²³⁹ Güteryüz, age, 15.

²⁴⁰ Pay, agb, 450.

²⁴¹ Uluumay, Esat, “Bursa’da Sünnet Gelenekleri”, BURDEF, 2001/12, s.129; Ataş, age, 30; Bir Çift Söz/Kendi Sözleriyle Zeki Müren, “Batmayan Güneş Belgeseli’nden, www. sanat güneşi. com. Trafik sıkışıklığı ve gürültü sebebiyle sünnet konvoylarının Emir Sultan’a gelmeleri birkaç yıl önce yetkililerce yasaklandı.

Yangınlar, depremler, bin bir çeşit bela, kardeş kavgaları, Timurlenk belası, Celali baskınları, her birinin altından kalkılmış ve her durumda Emir Sultan'ın adı anılmış.²⁴²

İnanca göre, herhangi bir düşman ordusu Bursa'ya saldırırsa mağlup olur. Çünkü düşman ordusu Emir Sultan Türbesi'ne yaklaşırsa kaskatı kesilip taş olur. Bu anlayış Yunan işgali sırasında da varmış. Bazı Bursalılar işgal sırasında düşmanın taş kesilmediğine hayretle şahit olmuşlar.²⁴³

Yunan işgali döneminde bir Hacı Murat kuşu şadırvanın suyuna üç defa dalıp abdest alır ve türbenin parmaklıklarına konup üç defa öter. Bunu gören türbeye sığınmış biri, "Bursa'mız Yunan'dan kurtulmuştur" der ve öyle de olur.²⁴⁴

Emir Sultan Bursa'yı ve Bursalıları koruduğu gibi başka diyarlardaki Müslümanları da koruyup, kurtarmıştır. 1525'te Sultan Süleyman'ın ordusunda Peñç Kalesi'ni fethede giden akıncılardan yedisi esir düşmüş. Bu askerler, Emir'in kerametiyle kurtulduktan sonra kabrini ziyarete gelmişler.²⁴⁵

17 Ağustos 1999 Marmara depremi öncesi, Emir Sultan'ın Bursa'nın depremde kurtulması için dua ettiğinin görüldüğüne dair rivayetler, depremde sonra halk arasında anlatılmakta idi.²⁴⁶

Emir Sultan Külliyesi civarında görevli bekçi, deprem gecesinde Emir'in türbesinden çıkarak Tanrı'ya yalvardığını ve "Allah'ım, Bursa'yı koru" diye dua ettiğini görmüş. Onun için Bursa'da depremin etkisi fazla olmamış.²⁴⁷

Başka bir rivayete göre; semt bekçisi depremin olduğu saatlerden hemen önce, camide beyazlar giyinmiş ihtiyarların ayakta dua ettiklerini görüp camiye girmiş. Daha sonra dışarı çıkan bekçi şoka girmiş ve delirerek ölmüş.²⁴⁸

²⁴² Coşkun, Zebercet, "Babam İbrahim Turan'ın Anılarıyla İşgalin İlk ve Son Günü", Bursa'da Yaşam, Bursa, Mayıs 2006, s.166.

²⁴³ Uludağ, Osman Şevki, age, 61. İşgal sırasında Bursalılar, türbe pencerelerinde okuyup üflemekten başka bir şey yapamadılar. Bkz. Coşkun, agm, 172.

²⁴⁴ Ünver, agb, 393; Pay, agb, 446.

²⁴⁵ Saltık, age, 49-50.

²⁴⁶ Pay, agb, 450.

²⁴⁷ Cemiloğlu, agm, 101.

Başka bir söylentiye göre de; depremin olduğu gece çevreyi yakıp geçen ateş toplarından biri Bursa'nın üstüne yönelmiş. Emir Sultan bu topu elleriyle tutarak geldiği yönü doğru geri göndermiş.²⁴⁹

Evlennememiş kızların kısmetini açmak için “Kilit Açma”, uygulanan bir gelenektir. Kilit, kızın kapalı talihini simgeler. Genellikle Hıdrellez’de “evde kalmış” kızları, anahtar ile kitli bir kilitte beraber Emir Sultan’a götürürler. Cami önündeki bir çocuğa yada cami hocasına, kilit kızın başı üzerinde açtırılarak, camide iki rekat niyet namazı kılınır. Kilit açılmadan önce besmele çekilir ve şöyle şeyler söylenir: “Bahtım, bahtım / Nerede altın tahtım / Artık gelinlik vaktim!” Fukaraya da “Elemterefiş, kem gözlere şiş!” diye biraz helallik dağıtılır.²⁵⁰

Aynı zamanda Emir Sultan, “Bursa'nın büyük aşk maceralarından birinin kahramanı sıfatıyla” âşıklara yardım eder, evlenmelerini kolaylaştırmış.²⁵¹

Çocuk sahibi olmak isteyenler de Emir Sultan’a geliyorlar. Çocuğu olmayan kadın veya yakını olan başka bir kadın (kayınvalidesi) avludaki şadırvanın her bir kurnasından sıra ile bir yudum su içiyor ve üçer yudum içinceye kadar tekrar ediyor, sonra Emir Sultan’a adakta bulunuyor.

Şadırvanın muslukları sırayla açılıyor. Bütün kurnalardan su akarken çeşitli dileklerde bulunuyorlar.

Yedi çocuğunu düşüklerle veya doğum sonrası ölümlerle kaybeden bir kadın sekizinci çocuğuna hamile kalınca Emir Sultan Türbesine giderek “Bu çocuğumun yürümesini göreyim” diye kurban adar. Bir kızı olur. Altı aylık olunca doğumda alıp besledikleri kuzuyu türbenin doğusunda kestirip dağıttırır.

²⁴⁸ agm, 102. Kimi bu hadisenin Ulu Cami altındaki bekçiden duyulduğunu ve hadisenin orada olduğunu, kimi Yeşil Cami’de olduğunu söylemiş. Bkz. Turyan, Hasan, “Geçmişten Günümüze Halkın Muhayyilesinde Yaşayan Emir Sultan”, II, BHKS, II, s.522-523.

²⁴⁹ Cemiloğlu, agm, 103.

²⁵⁰ Sözeri, Tankut, “Bursa Yöresi Bazı Metal Eşyalar Üzerindeki Simgeler”, I. BHKS, II, s.502-503.

²⁵¹ Tanpınar, Beş Şehir, 109.

Çocuğun yaşaması için “saç kesme” ve “kurban” adanır. Çocuk bir yaşına basınca türbeye gidilir, önce kurban kesilir, kanından çocuğun alınına sürülür. Berber, çocuğun saçını keser. Berbere bahşiş verilir. Kurban eti de orada dağıtılır.²⁵²

Tengricilik inancında; çocuğun yaşaması için, çocuk birine verilir veya çocuk yatırlara satılır. Bu çocuklara yatırım ismi verilir. Yaşamayan çocuğun tepesindeki saç yedi yıl tıraş edilmez. Yaşaması için ulu kişinin türbesinde dua edip kurban kesilir. Kesilen saç türbede bırakılır. “Ben çocuğu aldım, sen de saç al” denir. Mezardaki ulu kişinin çocuğu koruyacağına inanılır.²⁵³

Yeni doğan çocuğun bir süre sonra düşen göbek bağı bir beze sarılarak Emir Sultan Türbesi’ne bırakılıyor.

Çocuğun göbek bağı ile kaderi ve geleceği arasında ilişki kurulmaktadır. Göbek bağı iyi yerlerde saklanmalıdır.²⁵⁴ Gelişi güzel atılmaz. Cami duvarına, cami avlusuna gömülür. Böylece çocuğun “dinine bağlı” olması istenmektedir.²⁵⁵

Bayram namazından çıkınca, eve dönmeden önce Emir Sultan’a ziyarete gidilir. Rivayete göre; Emir sultan vasiyetinde, “Benden önce sancaktarımı ziyaret ediniz” dediği için kendi türbesiyle birlikte Sancaktar Baba ve Kabak Dede’nin mezarları da bu sırada ziyaret edilir²⁵⁶

Hacca gidecek olanlar, yola çıkmadan önce Emir Sultan’a ziyarete gelir, ondan sonra sıra ile diğer yatırları dolaşırlar.²⁵⁷

Emir Sultan türbesini ziyaret huzur vesilesi sayılır. İçten, gönülden yapılan duaların hemen kabul olunacağı söylenir.²⁵⁸

²⁵² Taş, Hülya, “Bursa İli ve Çevresinde Doğum ve Çocukla İlgili Gelenek-Görenek ve İnançlar”, I. BHKS, II, 481.

²⁵³ Kalafat, Göktengri’den Günümüze, Altaylardan-Anadolu’ya Kamız, 37.

²⁵⁴ Taş, aynı yer

²⁵⁵ Örnek, Sedat Veyis, Türk Halk Bilimi, Ankara 1995, s.142.

²⁵⁶ Yenisey, age, 108.

²⁵⁷ Turyan, age, 61.

²⁵⁸ Karadenizli annelerin söyledikleri ninni bu konuda bize yeterli bilgi vermektedir. “Çalkan Karadeniz çalkan / Gemilerde olur yelken / Bursa’da Emir Sultan / Himmet et oğlum uyusun.” Bkz. Algül, age, 293.

Hıdrellezden bir gün önce küçük kağıtlar üzerine basit resimler (ev, araba, çocuk) çizerek istekte bulunanlar, bu kağıtları türbe duvarlarına sıkıştırıyor veya civarındaki ağaçların dallarına asıyorlar.

Çeşitli sınavlara girecek öğrencilerin kullanacakları kalemlere türbe içinde yedi defa “Kalem Sûresi” okunuyor.

Türbe kapısında dikilen (duran) istek-dilek sahibi, bir elinde tespihle sayarak 100 ziyaretçinin her birinden üç İhlâs okumasını istiyor. Okunan üç yüz İhlâs, Emir Sultan’ın ruhuna bağışlanıyor, çeşitli isteklerde bulunup, değişik adaklar yapılıyor. Daha ziyade kesme şeker adanıyor. Bazen kurban adayanlar, Emir Sultan Kur’ân Kursu’na veya çevredeki fakir halka dağıtıyor. Ramazan ayında pide dağıtanlar oluyor. Mevlit adayanlar, mevlitlerini camide okutuyor.

Süleyman Çelebi, “Mevlit” kasidesini Timur’un Bursa’yı istila ettiği umutsuzluk günlerinde yazmış. İlk olarak Emir Sultan’ın huzurunda okuyunca büyük beğenisini kazanmış. Kasidenin ilk Emir Sultan Camii’nde okunması, burada mevlit okumanın gelenek haline gelmesine sebep olmuştur.²⁵⁹

Bayram günleri, Ramazan ayı, üç aylar, kandil geceleri ve Cuma günleri ziyaretlerin en yoğun olarak yapıldığı zamanlardır. Bu günlerde şehir dışından da çok sayıda ziyaretçi gelmektedir. Ziyaretler daha çok Emir Sultan’ın “manevi kişiliği” sebebiyle olmaktadır.

Emir Sultan Külliyesi, halkın arasında yaşamaya devam eden menkıbeleri ve günümüzde uygulanan pratikler ile Bursa’ya ayrı bir hava ve değer katmaktadır.²⁶⁰

10. Et Dede

Namazgâh Camii’nin doğusunda Et Dede adında bir mezar vardır. Adı Sufi Mehmet Efendi’dir. Et Dede halkın anlatımına göre Emir Sultan Tekkesi’ne et getirirmiş. Buraya adak yapanlar, et adar, mezarına et bırakırlar, kim alırsa, afiyetle

²⁵⁹ Coşkun, “Efsanelerle Bursa”, s.111.

²⁶⁰ Ülker, Necmi-Günay, Vehbi, “Türk Tarih ve Kültüründe Emir Sultan”, II, BHKS, II, 365.

yermiş.²⁶¹ Daha sonra burada yapılan –şimdi terk edilmiş- eski ahşap evin yüksek bahçe duvarı ardındaki mezarı belirten “Et Dede” yazılı tabelanın yakın zamana kadar duvarda asılı olduğu söyleniyor.

11. Göbekatan (Ethem) Dede

Mezarı Meydancık'ta Yeşil Camiye çıkılan yolun sol tarafındadır.

Geçmişte kaybolan eşyalarını bulmak isteyen bazı kimseler “kaybolan eğer gelirse, bulunursa, Göbekatan Dede'ye üç göbek atmak boynumun borcu olsun” dermiş. Kaybolan eşya bulunduğu ise mezarına gelip göbek atarmış.²⁶²

Bazı kadınlar kabrinin etrafında tavaf ederek, göbek atarlar. “Al sana bir göbek, ver bana bir bebek” derler.

Çeşitli istekler için mezarına gelenler;

Ethem Dede, Ethem Dede

Gömleği keten dede

... .. dileğim olursa

Üç göbek atam dede

demek suretiyle “göbek atma” adarlar. Dileği gerçekleşenler daha sonra mezarının başına gelerek göbek atarlar. Ayrıca mezarın baş tarafında bulunan çukur kısımda mum dikilip yakılıyor.

12. Hüsameddin Bursavî

Osmanlı dönemi Bursalı bilim adamı ve biyografi yazarı, aynı zamanda şairdir. Hacı Halilzâde olarak tanınmıştır. Uludağ eteklerinde, bugünkü Temenyeri'nde kurduğu tekkede şeyh olarak uzun yıllar hizmet etmiştir. Kabri tekkenin yanındadır.

²⁶¹ Erdönmez, agb, 487.

²⁶² Agb, 500.

Temenyeri'nde Hünkar Köşkü yakınlarında bulunan bu tekke 1974'ten beri cami olarak hizmet vermektedir.²⁶³

Mezarının iki ucunda, üzeri delikli yuvarlak iki büyük taş vardır. Bu taşların bir keramet sonucu havadan buraya düştüğü ve Hüsameddin Bursavî'nin kabrinin burada bulunduğu işareti olduğu söyleniyor. Kocasını içkiden vazgeçirmek isteyen bir kadın, onun çamaşırlarını bu türbedeki kabirler üzerine koyarak medet ummuş, ama o gece büyük azap görmüş, bütün gece türbenin etrafında dolaştırılmış. Türbedâr eşyaları alıp atınca rahatlayabilmiş.²⁶⁴

Eşi alkolik kadınlar, eşlerinin çamaşırlarını Hüsameddin Efendi'nin mezarını üzerine koyduklarında, bir daha içki içmeyeceklerine inanıyorlar.²⁶⁵

13. Kemal Dede

Vaktiyle Vakıfköy'de Kemal isminde bir fakir yaşamış. Bu zatın kendisi gibi fakir iki kardeşi varmış. Biri Samanlıköy'de diğeri Esebey Köyü'nde yaşıyormuş. Kemal kıt-kanaat geçinir, çoğu zaman da çorbadan başka yiyeceği bulunmaz, yiyeceğini, kendisinden fakir gördüğü köy sakinleri ile paylaşır, çorba dağıtmış. Bunu sürekli yapan Kemal'in kardeşleri de aynı davranışı kendi köylerinde yapıyorlarmış. Kemal, kardeşlerine: "Ben ölürsem bu geleneği sürdürün" diye vasiyette bulunmuş. Kemal ölünce kardeşleri, kardeşleri ölünce de köy halkı bu geleneği devam ettirmişler.

Senede bir gün köy meydanında kazanlar kurulup, çorbalar kaynatılmış. Daha sonra bir kere çorba yerine pilav yapılmış. Tesadüf o gün çok şiddetli yağmur yağınca köy halkı bunu Kemal Dede'nin hoşnut olmadığına yorumuşlar.

Her sene köy meydanında Kemal Dede'nin hatırasına kazanlarda çorbalar kaynatılıyor. Bu kutlamalar Haziran ayının son haftaları düzenleniyor. Köy kadınları imece usulü çorba için hamur kesiyor, isteyen 3-5 tavuk getiriyor. Çorbalar içildikten sonra kadınlar kendi aralarında eğleniyorlar.

²⁶³ Kaplanoğlu, BÜA, 175.

²⁶⁴ Turyan, age, 73.

²⁶⁵ Kaplanoğlu, aynı yer.

Kemal Dede'nin mezarı da tam olarak bilinmiyor

14. Musa Baba Camii (Yıkık Minare)

Bursa'nın fethinden önce gelip Emir Sultan civarına (güneyinde) yüksekçe bir yere post seren Musa Baba, Bursa'nın fethinde bulunmuş. Ölünce post serdiği bu yere gömülmüş. II. Beyazıt'ın torunu Hançerli Sultan tarafından üzerine türbe yapılmış. Türbesi yıkılıp uzun süre bilinmez iken Bursa Eski Eserleri Sevenler Kurumu tarafından temelleri bulunarak camisi ile yeniden yapılmış.²⁶⁶ Yarısı yıkık minaresi de onarılmış.

Minare onarılmadan önce üzerine çıkılıp çeşitli dilekler için çamaşır cinsi şeyler atılıyormuş. Yıkık olan minarenin tamirinden sonra da buna benzer teşebbüsler olmuş ama görevliler buna izin vermemişler. Bir ara ibadet haricinde camiye kapatmak zorunda kalmışlar. Bu defa mahalleli, çocuklar aracılığıyla görevlilere mendil, çamaşır gibi şeyler göndererek onlardan bunları atmalarını istemiş.

Minarenin yıkık olduğu zamanlar, kocası içki müptelası bir hanım ile oğlunun Almanya'ya gidebilmesini isteyen komşusu, bunların çamaşırlarını birer jelatin torbaya koyup atmak için "yıkık minare"ye giderler. Önce çıkmaya cesaret edemezler. Sonra biri çıkıp çamaşırları atar. Oğulun çamaşırı düşer, fakat –hanımın içkiyi bırakmasından ümidini kestiği- kocasının çamaşırı rüzgârın da etkisiyle uçarak yakındaki ceviz ağacının dallarına takılır kalır. Çevreden bir çocuk bulurlar, para verip ağaca çıkartarak çamaşırı düşürtürler.²⁶⁷

15. Pîr Emir

Asıl adı Seyyid Mehmet olan Pîr Emir, aslen Mekkelidir. 1494 senesinde Bursa'ya geldi. Emir Sultan'ın akrabası ve varisi olduğunu iddia ederek bazı karışıklıklara sebep oldu. Dostu olan Hoca Alizâde Musa Baba tarafından kendisine bir mescit zaviye yapılırca buraya çekildi. Ölümünden sonra Molla Yeganzâde oğlu

²⁶⁶ Algül, age, 43.

²⁶⁷ Komşusunun oğlu Almanya'ya gitmiş. Kocası içkiyi bırakmamış.

İbrahim Ahmet tarafından mescidi camiye çevrilip, mezarı üzerine de kubbeli bir türbe yapıldı. Cami ve türbesi Pîr Emir semtindedir.²⁶⁸

Pîr Emir türbesi ile ilgili olarak işgal yıllarına rastlayan döneme ait söylentiler çoktur;

Mahalle bekçisi sopası ile Pîr Emir'in mezarına vurarak: “Madem evliyasınız, neden işgalcileri Bursa'dan kovmuyorsunuz...” şeklinde konuşmuş. Bekçi gece bir rüya görür. Pîr Emir kendisine şöyle demiş: “Vatanı korumak size aittir. Canlılar ne gün için var. Bize mi gerek...” Korkarak uyanan bekçi çok geçmez ölür.²⁶⁹

Eskiden Bursa'da yaygın bir inanca göre; kısmeti çıkmayan kızlar ve bazı dul kadınlar Cuma günü bu türbeyi ziyarete gelirler, iç giyimsiz olarak minareye çıkarlar ve ellerinde tuttıkları çamaşırlarını minarenin şerefesi etrafında üç defa dolaştırarak aşağıya atarlar veya müezzine verirler, müezzin salâ verirken minareden atar, aşağıda bekleyen kadınlar tarafından kapışılan veya türbedâr tarafından alınan bu eşyalar müzâyedeye çıkarılır, parası türbedâra eşyalar da sahibine teslim edilirmiş. Kısmeti çıkmayan kız veya kadın ise ilk çıkan taliplisine verilirmiş.²⁷⁰ Atılan çamaşır minarenin dibine ne kadar yakın düşerse o kadar yakın bir zamanda kısmeti çıkacağına inanılmıştır.²⁷¹

Her yaşta evli-bekar kendisi veya durumundan haberdar olduğu bir yakınının talihsizliğine hükmettiklerinde kadınların birbirlerine tavsiye ettiği velilere koşarlar, kabirlerini ziyaret ederler. Bununla kalmayarak eğer türbeleri ve kabirleri bakımsız ve perişan ise bir utanç duygusu ile sırf dileğinin yerine gelmesi için temizlemeğe dikkat ederler. Hatta o kadar ki “talihsizlik sebebi ortadan kalkarsa sık sık gelip kabrinin temiz tutulmasını sağlayacağım” diye söz verir ve bunu hemen yapmaya başlayıp ömrünün sonuna kadar sürdürenler vardır. Talihi kapalı olanlar genç yaşta iseler –bilhassa kızlar-

²⁶⁸ Çetin, agb, 417; Kaplanoğlu, age, 259.

²⁶⁹ Bkz. Turyan, age, 145-148.

²⁷⁰ Yâdigâr-ı Şemsî, 303; Kütük, IV, 61; Cenûbi Marmara, 110.

²⁷¹ Yücelt, Nazım, “Geçmişte Bursa'da Dügün Adetleri”nden naklen Yenisey, Fâzıl, Bursa Folkloru, Bursa 1955, s.69.

genellikle ziyarete ve hizmete annesiyle veya bir kadın yakını ile gitmeye de dikkat ederler.²⁷²

Önceleri türbesinin bulunduğu yerden üç ufak taş alarak iyi bir yerde kaybetmeden bir hafta saklanırsa isteklerin gerçekleşeceğine inanılırdı.²⁷³

Ziyaretler çoğunlukla Cuma günleri yapılıyor. Cuma salâsı ve ezanı arasında kimin ne dileği varsa, değişik pratiklerle uyguluyor, isteği gerçekleşenler o haftanın Cuma gününde aynı vakitte gelerek adağını yerine getiriyor. Adak olarak avuç avuç dağıtılan kesme şekeri ve nadiren misafir şekeridir. Bazıları Cuma çıkışı cami cemaatine cantık, simit, yemeni gibi şeyler dağıtıyor. Ziyaretçilerin tamamını çeşitli yaştaki kadınlar oluşturuyor. Burada yapılan dilemenin mantığını açıklamak için; “Bu (türbe, yatır) postacıdır, telefondur. Bununla istekler Allah’a ulaşır” deniliyor.

Türbe kapıları üzerinde bulunan demir iki halka, iki el tutulup yere paralel olacak şekilde kaldırılıyor. Bu vaziyette tutularak çeşitli dileklerde bulunuluyor. Sonra türbenin etrafında dönülüyordu.

Cuma salâsı okunurken türbenin penceresi önünde siyah makaranın ipliği bitene kadar sağılıyor. Bu esnada dilek tutuluyor. İkinci hafta tekrar gelinip, salâ okunurken beyaz makaranın ipliği bitinceye kadar sağılıp dilek tekrarlanıyor. Daha sonra bu ipler akarsuya atılıyor. Bu pratik türbe içinde de yapılabilir.

Türbe içinde Yâsîn cüzlerinden Kur’ân okunup, Pîr Emir’in ruhuna bağışlanıyor ve istekler bildiriliyor. Bazıları sandukasının başucunda kibleye dönerek ayakta dua ediyor. Bu sırada mahzun bir eda ile öne-arkaya hafifçe sallanılıyor.

Sandukasının baş tarafındaki kavuğun üzerinde “asmak” tabir ettikleri bir uygulama yapılıyor. İstekte bulunanlar, ilgili kimsenin kullandığı bir eşyasını (tespih, havlu, yemeni, giyim eşyası, mendil vs.) kavuğun üzerine bırakıyor veya asıyorlar. Bu uygulama için Cuma salâsı okunmadan gelerek önce üç Kulhüvallâhü (İhlâs) bir Elham (Fâtiha) okunuyor, sonra eşya asılıyor, Cuma namazı kılındıktan sonra da alınıyor. Eğer sonraki Cuma gününe kadar asılı kalırsa daha da tesirli oluyormuş. Fakat görevliler

²⁷² Ünver, agb, 399-400.

²⁷³ Tanyu, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, 113-114.

görürse atıyorlarmış. Bu eşyalar kullanıldıkça istekler yerine geliyor, dertlere derman olup şifa buluyorlarmış.

Beyan olunan bazı istekler şunlardır:

Kızımın iş bulması için adak yaptım. Bir ayda iş buldu.

İzmir'deki kız kardeşim dileğini (gizli tutuyor) ısmarladı, isteği gerçekleşti. Ablam adına adağını yerine getiriyorum (şeker dağıtıyor).

Kucağımdaki bebeğimi düşürdüm, başını çarptı (türbeye getirmiş okutturuyor).

Önceleri isteklerin türbe iç duvarlarına yazıldığı ve duvarların bu şekilde kirletildiği söylendi.

Kız çocuğum olsun.

Çocuğum sarışın, mavi gözlü olsun.

Evim olsun.

Arabam olsun vb.

Sonradan bu uygulamanın önüne geçilebilmiş. Türbe etrafında dönerek tavaf etmeyi önlemek için yapılan, demir parmaklıklı bir engel türbenin güney tarafında hala mevcuttur.

Türbe dış duvarları üzerindeki tuğla araları ve sıva boşluklarına taş sıkıştırılarak dilekte bulunulduğu da belirtildi.

16. Ramazan Baba Çınarı

Işıklar'daki Ramazan Baba Çınarı'nın kabukları öksürük, sıtma ve baş ağrısına iyi gelirmiş. Kullanılmamış bir çivi ile ağacın çevresinde üç kez dönüldükten sonra çivi çakılarak bu hastalık ağaca mihlanmış olurmuş.²⁷⁴

²⁷⁴ Cenûbî Marmara, 109; Bursa ve çevresinde en yaygın mitolojik inanış ağaç ve sularla ilgili olmuş, Zeus'un da sembolü olan çınar ağaçları her zaman kutsal sayılmıştır. Bkz. Kaplanoğlu, "Bursa'da Batıl İnançların Kökeni Olarak Mitoloji", s.85.

17. Sancı Dede (At Dede)

Yeşil Türbe'nin batısında, Çelebi Mehmet Bulvarı Sancı Sokak'ta yüksekçe bir mezardır. Ayakucunda Latin harfleri ile "Hastalıklara şifa vesilesi şehit Sancı Dede bugün bana yarın sanadır" yazıyor. Mezarında bir iğde ağacı ile çevresinde çeşitli çiçeklerin dikildiği saksılar var. Yaşlı bir kadın arada bir gelip çiçeklere bakıyormuş.

Önceleri sancılanan atları getirip mezar çevresinde üç defa dolaştırırlar, hastalık hemen geçermiş. İnsanlar bile sancılanınca ziyaret ederlerse geçermiş. Toprağından da içerlermiş.²⁷⁵ Yanındaki eve girilen merdivenler yapıldıktan sonra mezar etrafında dönülmez olmuş.

Bugün hamile kadınlar tarafından ziyaret ediliyor. Doğumlarının sancısız olmasını diliyor ve mezarına havlu asıp bırakıyorlar.

18. Siğil Dede

Irgandı Köprüsü'nün doğu tarafının karşısındaki mezarının içinde büyük bir incir ağacı bulunuyor.

Elinde, yüzünde veya vücudunda siğili olanlar dedenin mezarına gelirler. Ruhuna üç İhlâs, bir Fâtiha okuduktan sonra mezar toprağından alarak, biraz su ile karıştırır, siğillerin üzerine sürer veya yapıştırırlar. "Siğil mezarda kalsın" diye arkalarına bakmadan giderler. Uzakta bulunanlar için toprağından götürülür. Ruhuna okunduktan sonra, toprağı siğilin üzerine bir bez ile akşamdan sarar, sabah çıkarırlar.

19. Sinan Dede

Mezarı Sinandede Mahallesi, Serin sokaktadır.

XVI. asrın başlarında yaşadı. Bursa'da, Ferhadiye Medresesi'nde öğrenci iken tahsilini bıraktı ve İznik'e giderek Şeyh Abdurrahim Efendi'nin hizmetine girdi. Daha

²⁷⁵ Erdönmez, agb, 487-488; Kütük, I, 193.

sonra şeyhinden izin alarak Bursa'ya geldi. Mezarının olduğu yerde ibadet, dua ve zikir ile vaktini geçirmektedirken vefat etti.²⁷⁶

Bir zamanlar sıtmaya yakalanan Bursalılar, Sinan Dede'nin mezarını ziyaret eder ve mezarın üzerinde bulunan defne ağacından üç yaprak alıp tütün gibi içerler, böylece şifa bulacaklarına inanırlardı. Ayrıca çocuğu olmayanlar da onun ruhaniyetinden yardım beklerlerdi. Yürüyemeyen çocukları Cuma günü salâ vakti buraya getirip sallarlar çocuğun yürümeye başlayacağına inanırlardı.²⁷⁷ Çok ağlayan, geceleri ağlayan²⁷⁸, uyumayan çocukları da bu mezara getirirlerdi.²⁷⁹

20. Yeşil Cami

Yeşil Cami'nin dışında, kapısının iki yanında bulunan mermer mihrapçılıkların kenarlarında ikişer adet, siyah mermerden yapılmış, terazi merdaneleri vardır. Cami içinde iki kubbeyi birleştiren kemerin üzerine oturan iki ayağının yanlarında da birer adet, beyaz mermer taşından yapılmış terazi merdaneleri var. Bunlar temelin zelzeleden etkilenme derecesi göstermek için konmuştur.²⁸⁰ Bugün bu merdanelerden sadece cami içinde sağ tarafta bulunan, zorlama ile dönmektedir. Bu merdane(ler) çevrilmek suretiyle dilekte bulunuluyor.

Geçmişte Yeşil Cami ibadet yeri olmanın dışında başka amaçlarla da kullanılmıştır.²⁸¹ Belediye, mahkeme ve hatta hastane olarak bir anlamda Hükümet Binası²⁸² divan odaları gibi bölümlerin de kütüphane olması ihtimali var. Zira

²⁷⁶ Çetin, agb, 416.

²⁷⁷ Aynı yer.

²⁷⁸ Kütük, IV, 162.

²⁷⁹ Erdönmez, agb, 195.

²⁸⁰ Baykal, age, 138-139.

²⁸¹ Güç, agm, 85.

²⁸² Kaplanoğlu, BYA, 12.

duvarlarında küçük ve zarif kitaplıklar, hücreler²⁸³ ve ocaklıkları bulunuyor. Bunların iç kısımlarına çok çeşitli dilekler yazılmaktadır.

Dilek yazılarından bazıları şunlardır;

Allah'ım! Hüseyin amcaya akıl fikir ver.

Evimizde huzur ve mutluluk olsun, günahlarımızı bağışla.

Bu dönem ve her dönem takdir alayım.

Allah'ım! Sen bize hayırlı nasipler ver.

Kızıma hayırlı koca ver. Çocuklarıma merhamet ver. Kocama içki, karı dayağı bıraktır. Allah'ım, merhametini esirgeme.

Allah'ım! Bize iş imkanı sağla. Senin varlığına ve birliğine şükürler olsun.

Allah'ım! Bana çok çok sabır ver ve zenginlik ver. Herkes benden fayda görsünler. İnşallah.

Sınıfımı geçeyim, sınavlarımı kazanayım.

Abim üniversiteyi kazansın. Umarım Beşir ve ben de kazanırız.

Allah'ım! Babamın işleri iyi olsun. Bu akşam eve parayla gelsin.

Allah'ım! Oğlum sağ salim askerliğini yapsın Allah'ım.

İşimizi rast getir. Borçlarımıza yardım et.

Tarlalar satılsın.

Allah'ım! Ne olursun krizden bizi kurtar. Ülkemiz zengin olsun. Amin.

Allah'ım! Şirin polis olsun.

Allah'ım! Hayırlıysa general olmak istiyorum. Ama ilk önce geçen hafta girdiğim sınavı kazanmalıyım. O da astsubaylıktı. Kazanmak istiyorum.

- Allah'ım! Ayşen'i bana nasip et. Gözü benden başkasını görmesin. Koca derdine düşsün.

Sağlık, araba, ev, koca.

Ayşen'in duasını kabul et. Amin.

Allah'ım! Annemin bileğinin şişliği hemen geçsin.

Allah'ım! Volkan'ımın dili açılsın.

²⁸³ Atalamaca, agm, 13-14.

Alâdan Makamı Mahmut'tan yerimi ayır. Amin.

Allah'ım! Ceren'imi babasız bırakma. Eniştemin bu mahkemesi son olur, hapisten çıkar inşallah.

Karnım erisin inşallah.

Bunların benzeri birçok dilek yazısı bulunuyor. Bazıları bu mekanda iki rekat namaz kılıp dua etmeyi de ihmal etmiyor.

Önceleri kısmeti çıkmayan kızlara Yeşil Cami'de kilit açtırlarmış.²⁸⁴ Cami içindeki şadırvana da, dilek tutup para atılıyormuş.

21. Yeşil Türbe

Dış cephesinin sökük dökük çinileriyle de olsa, Yeşil Türbe Bursa fotoğrafının simgelerinden biridir.²⁸⁵ Türbenin yapımı Çelebi Sultan Mehmet kendisi hayatta iken²⁸⁶ başlamış (1414), II. Murat tarafından bitirilmiştir (1421). Mimarı İvaz Paşa'dır. Türbede Çelebi Mehmet ile beraber aile efradı yatmaktadır.

Türbedeki sandukalar sembolik olup altları boştur. Asıl mezarların gizli bir kapı ile girilebilen zemin katın altındaki tonozlu mahzenlerde²⁸⁷ saklanmasının sebebi, Çelebi Mehmet'in isteğidir. Çünkü babası Yıldırım Beyazıt'ın kemikleri Karamanoğlu Mehmet tarafından türbesinden çıkartılıp bir hamamda yakılmıştı.²⁸⁸

Eskiden memuriyete tayin olmak isteyenler, kızına koca bulmak isteyenler kilit açtırlar, kısmeti kapalı olanların kısmeti açılırmış.²⁸⁹

Sünnet çocukları sünnet günü atlara ve arabalara bindirilir, alay halinde Yeşil Türbe'ye ve Emir Sultan'a ziyarete götürülür. Bu arada yol üzerindeki diğer padişah ve

²⁸⁴ Yücelt, age, 69.

²⁸⁵ Dara, agm, 132.

²⁸⁶ Anadolu'da halen sade vatandaşlar da daha hayatta iken mezarını yaptırma geleneği devam etmektedir. Bu uygulamanın derinliğinde "ölüm haktır" inancı yatmaktadır. bkz. Kalafat, "Bursa ve Yöresi Ulucanları", 432.

²⁸⁷ Ünver, A. Süheyl, Yeşil Türbesi Mihrâbı, İstanbul 1995, s.4.

²⁸⁸ Dara, aynı yer.

²⁸⁹ Erdönmez, agb, 490.

evliya türbeleri de ziyaret edilir. Çocukları türbenin etrafında dolaştırarak tavaf ettirirlerdi.²⁹⁰

Günümüzde daha çok mimarisi, çini süslemeleri ve burada yatanların tarihi kişilikleri sebebiyle binlerce yerli ve yabancı turist tarafından ziyaret edilmektedir.

Ziyaretçiler üzerinde estetik bakımdan büyük hayranlık uyandırmış birçok bilim adamı şair ve yazarın onu gördükten sonra sanat ve ölümle ilgili duygu ve düşüncelerini ifade eden yazılar şiirler kaleme almalarına sebep olmuştur.²⁹¹

Osmanlılarda yeşil rengin pek çok kullanılmış olmasına gelince; eskiden beri emir adıyla adlandırılan temiz Peygamber sülalesi, diğer insanlardan ayırt edilmek üzere başlarına yeşil sarık sararlardı. Bu şekilde yeşil renk seyyidlik nişanı addedilip, aile ileri gelenlerinin ve diğer dini itibar sahiplerinin kabirleri veya türbeleri yeşil renkle boyanır yahut da aynı renkli çuhalarla örtülürdü. Bu anlayış ve uygulama yeşil rengin Osmanlılarca da ruhani renk, kutsal renk sayılmasına sebep olmuştur.²⁹²

22. Yunus Emre, Aşık Yunus

Yunus Emre, Taptuk Emre'nin tekkesinde varabileceği en yüksek yere kadar varmış. Yunus'un tekkede oturup kalacağını gören Tapduk elindeki değneği havaya savurup: "Git, bu değneğin düştüğü yeri bul ve orada öl", demiş. Yunus yıllar yılı o değneği aramış ve bulduğu yerde de ölmüş.²⁹³

Yunus Emre, Anadolu'da en çok mezarı ve türbesi olan şairdir. Bunlar Eskişehir, Erzurum, Kütahya, Karaman, Konya, Isparta, Sivas ve Bursa'dadır.²⁹⁴

²⁹⁰ Yenisey, (Bursa'da Eski Sünnet Düşünleri), age, 88.

²⁹¹ Bkz. Ünver, age, 4; Tanpınar, age, 95-96, 109-106; Yardımcı, age, 293; Çağlar, "Bursa İçin", 27; Atay, Falih Rıfki, "Yeşil", Eski Saat, 1923'ten naklen, Yenisey, Edebiyatımızda Bursa, 72; Kayabaşı, Nahit, Cumhuriyet'ten Yarına Bursa Şiirleri, Bursa 1977, s.123.

²⁹² Genç, Reşat, Türk İnanışları İle Milli Geleneklerimizde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil, Ankara 1997, s.30.

²⁹³ Eyuboğlu, Sebahattin, Yunus Emre, İstanbul 1975, s.22.

²⁹⁴ Bkz. age, 323-325; Başar, Zeki, İçtimai Adetlerimiz-İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz, Ankara 1972, s.114.

İki Yunus vardır. Birisi Mevlânâ'ya yetişmiş, diğeri Emir Sultan'a yetişmiş, ondan feyiz almış, sevilen şiir ve ilahilerin yüzde altmış-yetmişini söyleyen Bursalı Yunus'tur.²⁹⁵

Mezarı Şible mahallesinde Karamazak sokaktadır. Niyâz-ı Mısırî, Emir Sultan'ı ziyarete geldikçe burada durur, Fâtiha okur ve "buradan Yunus'un kokusu geliyor" dermiş. Bunun üzerine yanında bulunanlar araştırarak üç mezar bulurlar.²⁹⁶

Daha sonra buraya Yedekçizâde Ali Efendi tarafından mezar taşları ve bir kitâbe konmuştur. Birinde Yunus Emre, ikincisinde Âşık Yunus, üçüncüsünde Abdürrezzak yazılıdır. Halkın çoğu bu kabrin Yunus Emre'nin makam mezarı olabileceği kanaatini taşımaktadır. Bu sebeple adak ve dilek bakımından pek rağbet görmemektedir.²⁹⁷

23. Yıldırım Beyazıt

Türbede Yıldırım Beyazıt, hanımı ve oğlu İsa Çelebi yatmaktadır.

Yıldırım Beyazıt'ın gözde semti Yıldırım mahallesi o öldükten sonra terk edilecek, Bursa'nın en geri kalmış yerlerinden olacak, uğursuz sayılacaktı. Derler ki, Yıldırım, kardeş kanı ile yüreğini kirletmeseydi, Allah'ın gazabını üzerine çekmeyecekti. Kurduğu saray harabe olmayacak, seçtiği semt boynu bükük kalmayacaktı.²⁹⁸

Bursa'nın Karamanlılar tarafından işgali zamanında türbesi harap edilmiş, mezarı açılarak kemikleri bir hamamda yakılmış.²⁹⁹ Bir-iki istisna dışında Osmanlı padişahları tarafından türbesi özellikle ziyaret edilmemiştir. V. Mehmet o zamanki

²⁹⁵ Coşan, M. Esat, "Yunus Emre", 30.10.1994 Çeşme/İzmir Konferansından, Son Mesaj, 1995/5.
<http://www.enfal.de/yunus.htm>

²⁹⁶ Yâdigâr-ı Şemşî, 609.

²⁹⁷ Bkz. Turyan, age, 212-222.

²⁹⁸ Coşkun, agm, 107.

²⁹⁹ Sedad, age, 20; Dara, agm, 132.

devlet adamlarının delâleti ile, Bursa'ya geldiği zaman bin manasız korkudan vazgeçebilerek türbeyi ziyaret etmiştir.³⁰⁰

IV. Murat mezarını ziyaret ettiğinde: “Ne böyle pâdişâhâne yatarsın? Osmanoğullarının ırzını ayaklar altına alıp, Tatar elinde ırzını yıktın” diye sandukasına tekme vurmuş.³⁰¹

Sultan Abdülaziz'in 18 Nisan 1862 tarihindeki Bursa ziyaretinde büyük depremin harabeye çevirdiği tarihi yapıları, cami ve türbeleri dolaşmış. Bunların onarımı için gerekli emirleri verip, hazineden yardımlar sağlamış. Ancak bu arada bir söylentiye göre “Benim ecdadım arasında esir düşmüş kimse yoktur” diyerek Yıldırım Beyazıt'ın depremden büyük zarar gören camisiyle türbesinin onarımı konusunda ilgisiz kalmış.³⁰²

Bazı ziyaretçiler türbede namaz kılıyor, dua edip Kur'ân okuyorlar. Tespih bırakanlar oluyormuş. Türbedarın içmek için bulundurduğu suyundan çeşitli hastalıklara şifa olur diye ısrarla olmak isteyenler oluyormuş. Son zamanlarda ziyaretçi sayısında artma olmuş. Bazı öğrenci gruplarının “tanıma-tarih amaçlı” ziyaretleri oluyormuş

³⁰⁰ Sedad, aynı yer.

³⁰¹ Bkz. Evliya Çelebi, age, 42-43.

³⁰² Akkılıç, agm, 45.

SONUÇ

Bursa'daki ziyaret yerleri, başta türbe ve mezarlar olmak üzere, bazı camiler, hamamlar, tekke ve dergâhlar, çeşmeler, ağaç ve taşlardır. Türbelerde yatanlar, genellikle Osmanlı Devleti'nin ilk altı padişahı ile bunların ve sonraki bazı padişahların aile fertleri, bazı devlet adamları, ilmî ve dinî şahsiyetlerdir. Bu türbelerin tarihî ve manevî kişilikleri barındırmaları yanında mimari ve estetik özellikler taşımaları da gerek bilim adamları, gerekse yerli yabancı turist ve ziyaretçilerin dikkatini çekmektedir.

Ziyaret edilen türbe ve mezarlar genellikle bulunduğu yerin normal mezarlığında değil de; çoğunlukla birçok unsuru içinde barındıran külliyelerin parçası olarak dikkat çekecek bir yerde, cami hazirelerinde, tekke ve zaviyelerin yanı başında veya içinde, yol kavşaklarında, şehrin en işlek yerlerine yakın mahallerde yapılmışlardır. Büyük kimselerin mezarlarının umumi mezarlıkların dışında yapılması eski Türk inançlarının şamanizm diye bilinen kamlık dönemi inançlarının bir uzantısı olabilir.

Osmanlı'nın ilk ve sonraki dönem dervişlerinin yerleştiği, mistik hayatın yaşandığı, Türk sûfi geleneğinin gelişip beslendiği ve çevresine ışık saçtığı mekânlar olarak önem arz eden tekkeler de, "azizler kültürü" olarak ifade edilen velilerin taşıdıkları kutsallıktan dolayı dünden bugüne Bursa halkı tarafından değişik maksatlarla ziyaret edilmektedir. Bazen tekkelerle "ocak kültürü" arasında yakın ilişki kurulmuştur. Bu "ocak" denilen yerler, çeşitli hastalıkların tedavisinde başarılı olmuş tıp ile meşgul olan aile fertlerinin doğrudan doğruya şifa dağıttığı merkezler olarak dikkat çekmiştir.

Bursa'da Selâtin adı verilen bazı camiler de, yapılışlarından itibaren günümüze kadar, gerek canlılıklarını sürdürerek anlatılan menkıbeleriyle, gerekse tarihi süreç içerisinde taşıdıkları işlevsel önem ve değerleriyle, hem ibadet, hem de çeşitli maksatlarla, özel günlerin yanı sıra diğer zamanlarda da çok sayıda ziyaretçi çeken kutsal mekânlar olmuşlardır.

Hamamların bir kısmı, sularının içerdiği minerallerle sahip oldukları tedavi edici özellikleri ve haklarında anlatılan bazı mitolojik öyküler yanında, vaktiyle buralarda yıkanan evliyadan kimselerin kullandığı söylenen kurnaların taşıdığı kutsallıktan dolayı,

çeşitli hastalıklardan şifa bulmak ve dileklerin gerçekleşmesi amacıyla rağbet görmüştür. Bazen hamamla ilgisi olmasa da çeşitli isteklerin gerçekleşmesi için adanmış “halvet adağı”nın yapıldığı, geleneksel bir uygulamanın yeri haline gelmiştir.

Birçok çeşme ve suyu, evliyanın, kerameti gereği esasını vurarak çıkardığı söylenir. Bazıları da tekkelerin avlusunda veya civarında bulunmaktadır. Bunların sularının şifalı olduğuna inanılmakta ve çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılmaktadırlar.

Bugün doğal anıt olarak koruma altına alınmış, tarihe tanıklık etmiş pek çok ağacın da, halk nazarında kutsal değeri olup farklı menkıbesi vardır. Bu ağaçlar ya bir veli tarafından dikilmiş ya ona barınak olmuş veya altında dua edilmiştir. Türbe ve mezarların yanı başında bulunan ulu ağaçlar da farklı pratiklerin uygulanmasına sahne olmuş ve hala da olmaktadır. Bunun gibi bazı efsaneler veya evliya ile ilişkisi bulunan taşların da ziyaret edildiği, bunların etrafında çeşitli inanç ve uygulamanın geliştiği görülmektedir. Bu inanç ve uygulamaların İslam öncesi Türk inanç ve kültürlerinden izler taşıdığı anlaşılmaktadır.

Türklerin hayatında olağanüstü güç sahibi varlıklarla insanlar arasında aracılık yapan, pek çok fonksiyonu üstlenmiş olan, dini otoritenin temsilcisi “kam” adında din adamı vardı. Kamların ruhu kendi soyundan olanlara ölümünden sonra da yardım etme güç ve kudretine sahipti. Fakat zamanla asli karakterini yitirdi. Onun fonksiyonunu ve görevini yüklenen yeni tipler ortaya çıktı. Bu fonksiyonu derviş, şeyh, veli gibi İslami karakterli tipler temsil etmeye başladı. Mesela Orhun kitabelerinde geçen “bark”, ziyaret amacıyla gidilen türbeler demektir. Ev bark kelimesindeki bark, ulu kişilerin mezarları için kullanılmış olmakla beraber, fiilen mezar olmayan mekânlar için de kullanılmıştır. Çeşitli isimlerle anılan tekkeler de bu manada mütalaa edilebilir.

İlk insandan günümüze, ilkel dinlerden İslam inancına kadar ağaçlara kutsallık atfetme geleneği de süre gelmiştir. Ağaçlar, bazı eski dinlerde yeniden canlanmayı ve ölüme karşı koymayı temsil etmiş; kendilerinde ilahların, ruhların ve bazı güçlerin bulunduğu inanılmıştır. Bazı ağaçlara da özel nitelikler yüklenmiştir. Nitekim Yahudilikte cennetteki hayat ağacı inancı ve bayram ayinlerinde ağaç dallarını kullanma geleneği vardır. Keza Hıristiyanlıkta çam ağacı Noel’in simgesidir. İslam dininde de ağacın ayrı bir önemi vardır. Ağaçlar hayatın idamesi için gerekli görülmüş, Kur’an’da

bazı ağaçlar üzerine yemin edilmiş, ilahi lütuf ve kudretin eseri olduğu ve Allah'ı zikrettikleri belirtilmiştir. Kur'an'ın cennet tasvirlerinde de ağaçlara yer verilmiştir. Bu inanç ve uygulamalara paralel olarak, Eski Türk inancında da kaya, orman, ağaç ve suyun iyelerine inanılır, bunlara kurbanlar sunulurdu. Günümüzde bunlarla ilgili olarak yapılan ziyaret ve uygulamaların bu dini ve tarihi arka plana dayandığı sanılmaktadır. Zira Türkler İslam'ı kabul ettikten sonra da önceki kültürlerinin bazı unsurlarını yaşatmaya devam etmişlerdir.

Türbelerde yatanlar, ziyaretçiler açısından bazen bir aydınlanma, ümitsizlik durumlarında bir hayat nefesi bulma, bazen de içinden çıkamadıkları dertleri için bir sığınma makamı olarak görülmüştür. Türbesi veya basit bir mezarı olan velilerin bir kısmı hastalıkların tedavisinde, bazıları da çeşitli dileklerin gerçekleşmesinde ün yapmışken, bir kısmı da tek bir konuda yetkili görülmüştür. İsteklerin gerçekleşmesi için çok farklı uygulamaya başvurulmuştur. Ziyaretlerde önceleri uygulanan bazı dua ve formüller zamanla değişmiş, yeni unsurlar eklenerek aktüel hale getirilmiştir. Bazı türbe ve tekkelerde veliden kalma olduğu söylenen bir takım eşyalar da ziyarete konu olmuş, bunlarla ilgili bazı pratikler de yerine getirilmiştir. Buralara sırf ziyaret amacıyla gelenlerin sayısı da az değildir.

Ziyaretlerin geri planında, bu mekânlarla ilgisi olduğu söylenen veya bu mekânlarda bulunan şahsiyetlerin taşıdıkları kutsallıktan ziyaretçilerin de pay alma istekleri bulunmaktadır. Böylece pek çok kişi kutsallık atfedilen zata yönelmiş ve onun yardımıyla problemini çözebileceğine inanmıştır. İşte bu inanç ve düşünce ile ziyaretçi, oradaki şahsın kutsal alanına girerek onunla teması sağlamayı amaçlamıştır. Orada belli süre kalma veya bir eşyayı bırakma, elle temas etme, oradan bir şeyler alma ve bedene sürme işlemleri, hep kutsalla bütünleşme arzusunun sonucudur. Aynı zamanda bu tür ziyaret yerleri insan psikolojisi üzerinde bir denge unsuru vazifesi de görmektedir.

Genellikle ziyaret yerleri hakkında anlatılan menkıbeler de vardır. Bunlar ziyaretlerin ana etkeni olmaktadır. Bazen de taklit ve sirayet etkili olabilmekte; birinin yaptığını gören bir başkası da önce onu taklit etmekte, daha sonra işin sırrını öğrenerek ve daha içten bir taleple bu yerleri ziyaret etmektedir. Şüphesiz insanların tamamının bu mekânlara ilgi duyduklarını söylemek zordur. Bu ilgi çoğu zaman çevre faktörü, sosyal ve ekonomik imkânlar ile de yakından ilgilidir. Burada insan psikolojisini de göz ardı

etmemek gerekir. Dertlerine tıbben derman bulamayanların, çevrenin etkisi ve çaresizlik psikolojisiyle, ziyaret yerlerinden aldıkları bazı yenilmeyecek şeyleri dahi yemelerini akıl ve mantıkla izah etmek mümkün değildir. Bütün bu sosyal ve psikolojik sebeplerden dolayı, toplumun kültürlü ve kültürsüz her kesiminden insanları, ihtiyaç ve çaresizlik anlarında bu mekânlarda görmek mümkündür. Bazıları da dilekleri gerçekleştiğinden veya şifa buldukları için şükretmek maksadıyla ziyaretlerini tekrarlamaktadırlar.

İslam dini “evliya kültürüne” ve mezarlara istekler ve ihtiyaçlar için gelmeye teorik planda kapı açmamışsa da, Orta Asya’daki İslam öncesi ve sonrası kültürel etkileşim, mezar ziyaret fenomeninin ve evliya türbelerinin Türk halkı nazarındaki itibarını artırmıştır. Türkler din adına kabul ettikleri şeylere çok önem vermişlerdir. Yeterli dini bilgisi olmayanlar, İslam’ın tevhid inancını zedeleme pahasına bir halk dindarlığı meydana getirmişlerdir. Bu kimseler için ziyaret yerlerinin önemi büyüktür. Aslında bu durum Türk Müslümanlığı’nın farklı bir yönünü gösterir.

Diğer taraftan, İslam dini kabir ziyaretini tavsiye etmekle birlikte, bu tür yerlerden medet umarak bir şeyler istemek için yapılan ziyaretleri de yasaklamıştır. Çünkü bu, tevhid inancıyla çelişir. İnsanlar İslam dininin emirlerini yerine getirmekle beraber, bilinçsiz bir dindarlıkla mezar ziyaret fenomenine belki de gereğinden fazla ilgi göstermekte ve ziyaretleri belirli istekler için kullanmaktadır. Bu fenomen iyi incelenirse mezardaki kişinin, Allah’la ziyaretçi arasında bir vasıta kılındığı görülecektir. Mezarda istenen şeyler aslında Allah’tan istenmektedir. Bu davranış biçimini İslam dışı olarak değil, İslâmî motiflerle karışık bir kült olarak görmek gerekir. Günümüzde veli telakkisini reddedecek, hatta yadırgayacak Müslüman yok gibidir. Aksine halkın büyük çoğunluğu bunu kabul etmeyenleri de yadırgar. Bunun için halkın ziyaret fenomeni ile yaptığı İslâmî motiflerle karışık bu kulte, halk dindarlığının veya halk inançlarının izleri açık olarak görülmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- AKBULUT, Rüknettin, Her Şeyi İle Bursa, İstanbul 1957.
- AKGÜN, Ömer Faruk, “Ahmet Vefik Paşa”, DİA, II, İstanbul 1989.
- AKGÜN, R.Necati, Son 100 Yılın Bursa Olayları ve Anıları, Bursa 1994.
- AKKILIÇ, Yılmaz, “Beş Padişahın Bursa Gezileri”, BURDEF, sy. 4, Bursa 1999.
- AKPINAR, Zeki, “Bursa Köylerinde Unutulan Gelenekler II. Dedeler” UBHD, sy.74, Bursa 1945.
- AKSOY, Ali, “Türk Bursa’nın 700 Yılı” BURDEF, sy. 1, Bursa 1991.
- ALGÜL “Ulu Caminin Yapılışı ve İbadete Açılışı ile İlgili Halk Söylentileri/Menkibeler”, II. BHKS, c. II, Bursa 2005.
- , “Erguvan Faslı-Erguvan Şenliği”, I. BHKS, c.II, Bursa 2002.
- , “Erguvan Bayramı”, UÜİFD, c.III, Bursa 1991.
- , Bursa’da Medfun Osmanlı Sultanları ve Emirsultan, İstanbul 1981.
- ARPAGUŞ, Hatice Kelpetin, “Kara Dâvud İzmiti”, DİA, XXIV, İstanbul 2001.
- ATALAMACA, Murat Alp, “Bursa Cami ve Anıtları Nasıl İncelenmeli ?”, UBHD, sy.83, Bursa 1947
- ATAŞ, Musa, 50 Yıl Önce Bursa 1960.
- ATAY, Falih Rıfkı, “Yeşil”, Eski Saat, 1923 den naklen Yenisey, Fâzıl, Edebiyatımızda Bursa, İstanbul 1956.
- AYDIN, Mehmet – ATASAGUN, Galip –ARAS, Ahmet- ÖZTÜRK Nermin- BAYBAL, Sami, Konya Merkezdeki Manevi Hak İnançları, Konya 2006.
- AYTÜRK, Nihat – ALTAN, Bayram, Türkiye’de Dini Ziyaret Yerleri, Ankara 1992.
- AYVERDİ, Ekrem Hakkı, Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806–855 (1403–1451), c.II, İstanbul 1989.
- BALDIRZÂDE, Selîsî Şeyh Mehmed, Ravza-i Evliya, (haz. Mefail Hızlı- Murat Yurtsever), Bursa 2000.

- BAŞAR, Zeki, İçtimai Adetlerimiz-İnançlarımız ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz, Ankara 1972.
- BAYKAL, Kâzım, “Bursa Hakkında Yapılan Etütler, Kitap IV”, UBHD, sy.81, Bursa 1947.
- , Bursa ve Anıtları, Bursa 1993.
- BERK, Süleyman, “Bir Zafer Abidesi: Ulucami” , Aksiyon Dergisi, sy.580, 16.01.2006
- BERNARD, Karl Aubois, Les Bains de Brousse, 1842, (Kaplıca Risalesi, İstanbul 1265/1848), (çev. Rıza Ruşen Yücer), Bursa Banyoları, İstanbul 1943.
- “Bir Çift Söz, Kendi Sözleriyle Zeki Müren”, www.sanatgunesi.com
- CEMİLOĞLU, Mustafa, Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü, Bursa 2002.
- , “Deprem Efsaneleri” , BURDEF, sy. 4, Bursa 1999.
- Cenûbî Marmara Havzası Bursa Vilâyeti Coğrafyası (Erkân-ı Harbiye-i Umumiyye Reisliği), İstanbul 1927, Bursa Yebek No: K. 5097.
- COŞAN, M. Esat, “Yunus Emre” Son Mesaj, sy.5, 1995, <http://www.enfal.de/yunus.htm>
- COŞKUN, Zebercet, “Babam İbrahim Turan’ın Anılarıyla İşgalin İlk ve Son Günü”, Bursa’da Yaşam, Bursa 2006.
- , “Efsanelerle Bursa”, BURDEF, sy.1, Bursa 1999.
- ÇAĞLAR, Behçet Kemal, “Bursa İçin” , UBHD, sy.93, Bursa 1949.
- “Bursa’ya İlân-ı Aşk” , UBHD, sy.93, Bursa 1949.
- ÇELİKKOL, Recep Şinasi, “Karagöz Gölge Oyunu ve Karagöz Niçin Bursalı” I.BHKS, c.I, Bursa 2002,
- ÇETİN, Osman, Anadolu İslâmiyetin Yayılışı, İstanbul 1990
- “Bursa’da Garip Kişiler, Garip Olaylar”, I.BHKS, c.II, Bursa 2002.
- ÇINAR, Ali Abbas, Bursa’dan Derlenen Yer ve Kişi Adına Bağlı Efsaneler, Ankara 1989.
- DAĞLIOĞLU, Hikmet Turhan, “Bursa Mezarları I” ,UBHD, sy.53-54, Bursa 1942.
- , “Bursa Suları” , UBHD. sy.9, Bursa 1937.

- DANIŞMEND, İsmail Hami, “Hayrullah Efendi’nin Gördüğü Üç Bursa”, dan Naklen Yenisey, Fazıl, Edebiyatımızda Bursa, İstanbul1956.
- DARA, Ramis, “Sokak Çiçekleri”, BURDEF, sy.12, Bursa 2001.
- Dil-Tarih Komitesi, “Çekirge (Pitiya)’nin Tarihçesi”, UBHD. sy.3, Bursa 1935.
- EĞİLMEZ, Mümtaz Şükrü, “Doğlubaba”, UBHD. sy.45–46, Bursa 1942.
- ERDÖNMEZ, Ahmet Ömer, “Mehmet Şemsettin’e Göre Bursa’da Batıl İnançlar”, II. BHKS, c.II, Bursa 2005.
- , “Osmanlı Mezar Taşları Açık Hava Müzesi”, BURDEF, sy 22, Bursa 2004.
- ERGENÇ, Özer, “Türk Bursa’nın 700 Yılı”, BURDEF, sy.1, Bursa 1999.
- EVLIYA ÇELEBİ, Mehmet Zillioğlu, Evliya Çelebi Seyahatnamesi, (çev. Zuhuri Danışman) c.III, İstanbul 1970.
- EYUBOĞLU, Sebahattin, Yunus Emre, İstanbul 1975.
- FAROQHİ, Suraiya, Kunst Und Alltagsleben Im Osmanischen Reich, Münih 1995, (çev. Elif Kılıç), Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, İstanbul 2002.
- GENÇ, Reşat, Türk İnanışları İle Milli Geleneklerimizde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil, Ankara 1997.
- GÜÇ, Ahmet, “Bursa’da Yapılan Selâtin Camileri “, Diyanet Dergisi, Ocak-Şubat-Mart 2002, sy.1.
- , Dinlerde Mabet ve İbadet, İstanbul 1999.
- GÜLERYÜZ, Mustafa, Emir Sultan Külliyesi Rehberi, Bursa 2006.
- GÜNAYDIN, Nurşen- KAPLANOĞLU, Raif, Seyahatnamelerde Bursa, Bursa 2000.
- Hasan Taib Efendi, Hatıra-Yahud Mir’at-ı Bursa, 1323/1905 (çev. Nuri Kapucî),Hatıra-Yahut Mir’at-ı Bursa, Bursa 1907’den naklen Günaydın, Nursen-Kaplanoğlu, Raif, Seyahatnamelerde Bursa, Bursa 2000.
- HIZLI, Mefail, “Osmanlı Çocuklarında Mektep Kültürü”, II. BHKS, c.I, Bursa 20005.
- , “Osmanlı Dönemi Bursa Mezarlıkları”,UÜİFD, c.VIII, Bursa 2000.
- İNALCIK, Halil, “Bursa”, DİA, VI, İstanbul 1992.

- KALAFAT, Yaşar, “Bursa ve Yöresi Ulucanları” , I.BHKS, c.II, Bursa 2002.
-----, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara 1990.
-----, Göktengri’den Günümüze Altaylardan-Anadolu’ya Kamizm, Ankara 2003
- KAPLANOĞLU, Raif, “Bursa Köyleri İçin Dede Yatırların Önemi” , I.BHKS, c.II, Bursa 2002.
-----, “Bursa’da Batıl İnaçların Kökeni Olarak Mitoloji” , Erguvan Bayramı, 3. Bursa Edebiyat Günleri, Bursa 1998.
-----, “Bursa’nın Son Şeyhleri”, Bursa Hâkimiyet Gazetesi, 19 Mart 2006
-----, Bursa’lı Şair Yazar ve Ünlüler Ansiklopedisi, Bursa 1998
-----, Bursa Yer Adları Ansiklopedisi, İstanbul 1996.
- KARA, Mustafa, “Bursa’da Avrupalı, Afrikalı ve Asyalı Dervişler”, BURDEF, sy.11, Bursa 2001.
-----, “İsmi Erguvanla Özdeşleşen Derviş: Emir Sultan Buharî”, BURDEF, sy.18, Bursa 2003.
-----, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Bursa 1985.
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, “Muradiye’de” den naklen Yenisey, Fazıl, Edebiyatımızda Bursa, İstanbul 1956.
- KARTAL, Numan, İnegöl Folkloru, İnegöl 1998.
- KAYABAŞI, Nahit, Cumhuriyet’ten Yarına Bursa Şiirleri, Bursa 1977.
- KEPECİOĞLU, Kâmil, Bursa Kütüğü, I-IV, Bursa Yebek, Genel No:4519–4522.
-----, “Muradiye Türbeleri”, UBHD, sy.3 ve sy.4, Bursa 1935.
-----, “Okçu Baba”, UBDH, sy.55, Bursa 1963.
-----, “Timurtaş Paşalar”, UBHD, sy.51–52, Bursa 1942.
- KOYUNLUĞLU, M. Turgut, “Bursa Gezintilerinden: Âbideler”, UBHD, sy.7, Bursa 1936.
- KÖPRÜLÜ, Osman F., “ Abdal Murad”, DİA , I , İstanbul 1988.
- KURU, Naci , “Tanzimat Devrinde Bursa 1856–1877”, UBHD, sy.24, Bursa 1939.

- Lâmiî Çelebi, Münazara-i Sultan-ı Bahar Ba Şehriyari – Şita, (çev. ve kıs. Mümtaz Şükrü), “Bahar Sultanla Kış Şehriyari Uludağ’da Savaş”, UBHD, sy.20, Bursa 1939.
- Mehmed Şemseddin, Yadigâr-i Şemsi, I-II,(haz. Mustafa Kara-Kadir Atlansoy), Bursa Dergâhları, Bursa 1997.
- OCAK, A.Yaşar, Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri, Ankara 1983.
- ODAMAN, Rifat, “Bursa’nın Eski Mahalle Mektepleri ve Çocukların Mektebe Başlatılması” dan naklen Yenisey, Fazıl, Edebiyatımızda Bursa, Bursa 1955.
- OLGUN, Yusuf, Tarihi Bursa Efsaneleri, Bursa 1989.
- ORKUN, Veli, Gemlik Tarih-Coğrafyası, Bursa 1947.
- ORTAÇ, Hüsnü, “Kestel Köyü”, UBHD, sy.75, Bursa 1946.
- ORTAYLI, İlber, “Kadı”, DİA, XXIV, İstanbul 2001.
- ÖCAL, Mustafa, “Âmin Alayı”, DİA, III, İstanbul 1991.
- ÖRNEK, Sedat Veyis, Türk Halk Bilimi, Ankara 1995.
- ÖZEN, Kutlu, “Orhan Gazi Dönemindeki Alp Erenler ve Bunlara Bağlı Menkıbeler” , I.BHKS, c.II, Bursa 2002.
- PARDOE, Miss Julia, “The Ctiy Of The Sultan And Domestic Manners Of Turks” , London 1837 (çev. Bedriye Şanda) 18.Yüzyılda İstanbul, İstanbul 1997 den naklen Günaydın, Nurşen- Kaplanoğlu, Raif, Seyahatnamelerde Bursa, Bursa 2000.
- PAY, Salih, “Bursa’da Türbe Kültürü” , I.BHKS, c.II, Bursa 2002.
- POUJOULAT, Babtistin, “Voyage dans L’Asie Mineure et en Mèsopotamie” , Paris 1840 (çev. S.L. Mattei)’ den naklen Günaydın, Nurşen-Kaplanoğlu, Raif, Seyahatnamelerde Bursa, Bursa 2000.
- REY, Ekrem Reşit, Ebedî Bursa, Bursa 1948.
- SALTIK, Gazâli, Bursa’da Emirsultan ve Kerametleri, Bursa 1959.
- SARICAN, Bayram, 1930’lardan Günümüze Bursa’da Dini Hayat Gördüklerim-Duyduklarım-Yaşadıklarım-Hatıralar-,İstanbul 2003.
- SEDAD, (Ataman), Bursa Yıllığı 1934, Bursa Belediyesi Neşriyatı.

- SEYDAOĞLU, Ramazan, “Yeşil Bursa Notları I”, Dergibi, Edebiyat, www.Dergibi.Com
- SEYHAN, Ertuğrul, Büyük Mutasavvıf İsmail Hakkı Bursevi, Bursa 1995.
- SÖZERİ, Tankut, “Bursa Yöresi Bazı Metal Eşyalar Üzerindeki Simgeler”, I. BHKS, c.II, Bursa 2002.
- SÜREYYA, Mehmed, Sicill-i Osmanî, I-VI, (haz. Nuri Akbayar) İstanbul 1996.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, “ Karagöz Efsanesi”, UBHD. sy.5, Bursa 1936.
- “Şeyh Küşteri Efsanesi”, UBHD. sy.7, Bursa 1936.
- ŞEN, Remzi “Bursa Hamamları Ve Kaplıcaları”, Evlad-ı Fatihan Dergisi sy.78,2005
- TANPINAR, “ Bursa’nın Daveti” den naklen Yenisey, Fazıl, Edebiyatımızda Bursa, Bursa 1956.
- , Beş Şehir, İstanbul 2003.
- TANYU, Hikmet, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, Ankara 1968.
- , Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri, Ankara 1967.
- TAŞ, Hülya, “Bursa İli ve Çevresinde Doğum ve Çocukla İlgili Gelenek-Görenek ve İnançlar”, I. BHKS, c.II, Bursa 2002.
- “Tezveren Dede”, Olay Gazetesi, 9 Eylül 1988.
- “Tezveren Sultan Türbesi Bu Gün Ziyarete Açılıyor “, Bursa Hâkimiyet Gazetesi, 9 Eylül 1988.
- TURYAN, Hasan, “Geçmişten Günümüze Halkın Muhayyilesinde Yaşayan Emir Sultan”, II, BHKS, c.II, Bursa 2005.
- , “Doğlu (Dolu) Baba” , BURDEF, Sy.22, Bursa 2004.
- , Bursa Evliyalari ve Tarihi Eserleri, İstanbul 1997.
- Türk Kültürüne Hizmet Vakfı, (Yay.haz. Yılmaz Uyar), 21. Yüzyılın Eşiğinde Örf ve Adetlerimiz, tarihsiz.
- UBİCİNİ, Jean Henry Abdolonyme , “La Turquie Actuelle”, Paris 1955 (çev. Ayda Düz), 1855’ te Türkiye I, İstanbul 1977’den naklen Günaydın, Nurşen-Kaplanoğlu, Raif, Seyahatnamelerde Bursa, Bursa 2000.

- ULUDAĞ, Osman Şevki, Uludağ Tapınakları- Keşişleri- Dervişleri, İstanbul 1936.
- ULUDAĞ, Süleyman, “Abdal Mehmed” , DİA, I, İstanbul 1988.
- ULUUMAY, Esat, “Bursa’da Sünnet Gelenekleri”, BURDEF, sy.12, Bursa 2001.
-----, “Türk Bursa’nın 700 Yılı” BURDEF, sy.1, Bursa 1991.
- ÜLKER, Necmi – GÜNAY, Vehbi, “Türk Tarih ve Kültüründe EmirSultan”, II. BHKS, c.II, Bursa 2005.
- ÜNVER, A. Süheyl, Yeşil Türbesi Mihrâbı, İstanbul 1955.
-----, “ Hemen Her Yerde Birbirinden Farklı Mistik Folklor İle Telkin Tedavileri Esasları Ve Buna Bursa’nın Verdiği Tam Bir Örnek” , I.Uluslararası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, c.IV’den Aynıbasım, Ankara 1976.
- YALGIN, Ali Rıza, “ Bursa Folklorundan Bir Yaprak: İpekçilik”, UBHD. sy.64, Bursa 1944.
-----, “ Çekirge Adı Hakkında” dan naklen Yenisey, Fazıl, Bursa Folkloru, Bursa 1955.
- YALMAN, Bedri, Bursa, Bursa 1984.
- YAMAN, Mehmet, “ Osmanlı Bursa’sında İnanç Dünyası” ,BURDEF, sy.3, Bursa 1994.
- YARDIMCI, İlhan, Evliyaları ve Abideleri İle Şehirler Sultanı Bursa, İstanbul 2003.
-----, Hazret-i Üftade, İstanbul 1980.
- YENİSEY, Fâzıl, Bursa Folkloru, Bursa 1955.
-----, Edebiyatımızda Bursa, İstanbul 1956.
- YÜCELT, Nazım, “Geçmişte Bursa’da Düğün Adetleri”nden naklen, Yenisey, Fâzıl, Bursa Folkloru, Bursa 1955.
-----, “Tanzimat Devri Ricalinden Ahmet Vefik Paşa” ,UBHD. sy.24, Bursa 1934.
- YÜCER, Ruşen Rıza, “M. Şemsettin Ulusoy” ,UBHD. sy.9, Bursa 1937

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı Bursa / 10.02.1966

Öğr.Gördüğü Kurumlar : Başlama Yılı Bitirme Yılı Kurum Adı

Lise 1980 1984 Bursa İmam Hatip Lisesi

Lisans 1984 1989 Uludağ Üniversitesi

Yüksek Lisans 1993 2006 Uludağ Üniversitesi

Doktora

Medeni Durum Evli

Bildiği Yabancı Diller ve İngilizce, Arapça Orta Düzeyi:

Çalıştığı Kurum (lar) Başlama ve Ayrılma Çalışılan Kurumun Adı
Tarihleri

1. 1992 1993 Bandırma Ş.M.G. Lisesi
2. 1993 1996 Cumhuriyet İ.Ö.O. / Yıldırım
3. 1996 2001 Davutkadı Eşref Evcil İ.Ö.O.
4. 2001 2003 Çelebi Mehmet Lisesi
5. 2003 Davutkadı Eşref Evcil İ.Ö.O.

Yurtdışı Görevleri

Kullandığı Burslar

Aldığı Ödüller

Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Topluluklar :

Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri

Yurt İçi ve Yurt Dışında katıldığı Projeler

Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar:

Yayımlanan Çalışmalar

Diğer

07.11.2006

Hasan Basri ALKAYA